

PROGRAM DELOVANJA SKGZ 2019–2022

GOSPODARSTVO IN KMETIJSTVO

Prednostne naloge:

1. Izzivi globalnega trga
2. Razvijanje novih veščin
3. Kmetijstvo 21. stoletja
4. Skrb za jezik

PRIPRAVILI:

Ksenija Dobrila, predsednica Slovenske kulturno-gospodarske zveze – SKGZ

Igor Tomasetig, predsednik Slovenske kulturno-gospodarske zveze – SKGZ za Tržaško

Zaira Vidau, Slovenski raziskovalni inštitut – SLORI

Luigia Negro, predsednica Slovenske kulturno-gospodarske zveze – SKGZ za Videmsko

Andrej Šik, Slovensko deželno gospodarsko združenje - SDGZ

Jole Namor, članica pokrajinskega odbora Slovenske kulturno-gospodarske zveze – SKGZ za Videmsko

GOSPODARSTVO IN KMETIJSTVO

Prva prednostna naloga: izzivi globalnega trga in trajnostnega razvoja

Vir: I. Guardiancich (2019), Stanje slovenskega gospodarstva na Goriškem in Tržaškem. V: Š. Čok, A. Škarabot (ur.) *Zamejski, obmejni, čezmejni. Slovenci v Furlaniji - Julijski krajini deset let po vstopu Slovenije v šengensko območje*.

Slika stanja

Danes je **gospodarstvo slovenske skupnosti v Furlaniji - Julijski krajini** popolnoma **integrirano**. To pomeni, da se slovenska skupnost ukvarja z vsemi gospodarskimi dejavnostmi, ki se odvijajo na njenem poselitvenem območju. Sooča se tudi z enakimi težavami in ovirami kot drugi gospodarski subjekti na tem območju.

Nekatera uspešna področja so **špedicija, intermediacija (npr. uvozi raznih dobrin v republike bivše Jugoslavije), računalništvo, gostinstvo, elektronika, predelava kave in dobaviteljstvo**.

Nedavna SLORI-jeva raziskava je pokazala, da **je slovensko gospodarstvo izrazito raznoliko** in dosega odličnost v različnih panogah, v katerih podjetniki konkurirajo na prostem trgu z italijanskimi podjetji in vedno pogosteje tudi na mednarodnem (Guardiancich 2019). Pomembna izjema je kmetijstvo, ki ima **v vinogradništvu najprepoznavnejša in tudi svetovno znana imena**, in z njim povezano **gostinstvo**, ki se je razvilo predvsem na Tržaškem in Krasu. Z izjemo omenjenih ne moremo nobene druge gospodarske panoge oceniti kot izrazito slovenske.

Kriza ni pretirano prizadela slovenskega gospodarstva v Italiji. Razen finančnega holdinga KB 1909 jo je večina drugih podjetij učinkovito premostila. Odnos intervjuvanih podjetnikov **do globalne finančne krize je ambivalenten**, saj po njihovem mnenju ni imela samo negativnih posledic. Na relativno abstraktni ravni je mogoče trditi, da so **se podjetniki uspešno spopadali s krizo z večjo specializacijo** (npr. z opuščanjem določenih izdelkov in trgov) **ali diverzifikacijo naložb**.

Razen v nekaterih panogah, kot sta kmetijstvo ali visoka tehnologija, pa so **drugod nastale velike likvidnostne težave**. Ponekod je to povzročilo tudi odpuščanje zaposlenih (v mnogih primerih podjetja niso podaljšala ali obnovila pogodb za določen čas).

V podjetništvu imata velik pomen **odprtost do slovenskih partnerjev in sodelovanje pri raznih čezmejnih projektih**.

Posebnost za našo jezikovno skupnost predstavlja gospodarstvo v demografsko ogroženih krajih na Videmskem (Benečija, Terske doline, Rezija, Kanalska dolina itd.). Dejavnosti slonijo tu predvsem na kmetijstvu in živinoreji, gozdarstvu in sadjarstvu. Nekaj je obrtništva, podjetništvo pa se razvija pretežno v Furlaniji (Manzano, Čenta, Gumin, Osoppo) in Karniji (Tolmeč, Amaro), kamor se zaradi službe izseljuje tudi slovensko prebivalstvo. Na področju turizma je dobro razvita Kanalska dolina, medtem ko se Rezija lahko ponaša predvsem s spodbudno razvitim kulturnim turizmom.

SLORI v sodelovanju s skladom Polojaz **izvaja raziskovalni projekt o stanju in perspektivah slovenskega gospodarstva v Italiji**, ki bo v kratkem ponudil natančnejše ugotovitve.

Odprta vprašanja

- Vprašanje, **kako zadržati najboljše kadre**, ker so delovni pogoji, ki niso vezani samo na plačo, v tujini marsikje boljši.

- Problem **birokratskih zapletov v Italiji**; na primer dejstvo, da se za vsak infrastrukturni projekt dogovarjajo kar štirje upravni subjekti – na nacionalni, regionalni, medobčinski in lokalni ravni.
- Veliko podjetij ima zato v **Sloveniji lažje pogoje dela**, tako zaradi manj zapletene zakonodaje kot nižjih stroškov.
- **Predstavniki slovenske manjšine imajo skromen vpliv na oblikovanje zakonov**, ki jih morajo podjetniki pasivno sprejemati.
- SDGZ, KZ in tudi posamični podjetniki črpajo finančna sredstva iz **evropskih sredstev**, vendar še ne dovolj intenzivno, v sklopu projektov Interreg V-A Italija–Slovenija 2014–2019 in drugih strukturnih skladov.
- Deželna direkcija za kmetijstvo ne podpira dovolj **javne rabe slovenskega jezika** pri razpisih, obrazcih in odnosih ter komunikaciji z uporabniki. (mnenje K. Dobrila)

Ukrepi in rešitve

- Premislek **vloge krovnih organizacij** na deželni ravni z namenom **učinkovitejšega posredništva** pri zakonodaji na področju gospodarstva in kmetijstva v sodelovanju z izvoljenimi političnimi predstavniki, da bi spodbujali gospodarski razvoj in podpirali gospodarske subjekte.
- **Spodbujanje sodelovanja s partnerji v Sloveniji**. Prisotnost SDGZ na prvi konferenci o internacionalizaciji slovenskega gospodarstva na Brdu pri Kranju aprila 2018 je bila zelo pozitivna, ker je našim podjetnikom pokazala, kam je usmerjeno slovensko gospodarstvo in katere storitve so na voljo v Sloveniji, na primer s pomočjo Gospodarske zbornice Slovenije (GZS).
- Spodbujanje **pogovora med krovima organizacijama in SDGZ ter KZ** o njihovi vlogi in povezovanju tudi pod okriljem *gospodarskega foruma*.
- Spodbujanje **črpanja evropskih sredstev**.
- Spodbujanje **sodelovanja med upravitelji območja** s posebnim poudarkom na novi vlogi srenj in jusov. Krovni organizaciji SKGZ in SSO naj skupaj s SDGZ in KZ ter lokalnimi agrarnimi skupnostmi, LAS Krasom in občinskimi upravami organizirata niz področnih srečanj o upravljanju prostora, na podlagi katerih se bo razvilo skupne pobude in ukrepe. (predlog K. Dobrila)
- SKGZ bo lobirala pri Vladi Republike Slovenije in Ministrstvu za gospodarstvo za spodbujanje in povečanje investicij slovenskih podjetij v našem prostoru v funkciji zaposlovanja slovenske mladine v Italiji (jezikovna plat, ustvarjanje slovenskega delovnega okolja in množično zaposlovanje mladih so predpogoji za ohranjanje naše skupnosti in jezika).
- SKGZ bo spodbujala slovensko javnost in politiko z vlogo, ki jo imajo slovenske organizacije v Italiji pri čezmejnem povezovanju in širitvi slovenskega gospodarskega prostora na sosednje obmejne države ter pri spodbujanju tujih investicij v Sloveniji. Slovenske organizacije v Italiji so lahko instrument slovenske države v tujini.
- SKGZ bo pri raznih vladnih omizjih v Rimu, Deželi FJK in na ministrstvu (Služba Vlade Republike Slovenije za regionalni razvoj in kohezijo) zahtevala, da se ponovno vzpostavijo »Land border« razpisi v sklopu evropskih programov 2021–2028 za vzpostavljanje in utrjevanje dinamik sodelovanja v obmejnem prostoru (npr. Kras–Carso, Brda–Collio, Benečija–Posočje itd.).
- SKGZ bo usmerila del manjšinskih sredstev v razvojne načrte in projekte (skupna grafična podoba slovenske jezikovne skupnosti v Italiji, povezovanje prostora, ustvarjanje novih kadrov in profesionalnih figur/vlog v manjšini v luči njenega razvoja in rasti itd.).
- SKGZ bo spodbujala mreženje med podjetji in verigami naših gospodarstvenikov v luči promocije odlik in s poudarkom na kakovosti in posebnosti posameznih proizvodov, ki vodi do višje dodane vrednosti, količinsko omejenega gospodarstva.
- Manjšinsko gospodarstvo bo imelo kot cilj to, da se v svoji posebnosti predstavi kot zgodba odličnosti in uspešnosti prek ustreznih promocijskih kanalov in skupne vsemanjšinske blagovne znamke.

- SKGZ bo opozarjala Deželo FJK in vse druge deležnike, ki pripravljajo razpise, da se postopki prijavljanja nanje sorazmerno poenostavijo glede na obsežnost posameznih projektov. Birokratsko administrativno breme mora biti sorazmerno s stopnjo finančne podpore.

Sodelujoči

- SKGZ
- SSO
- Izvoljeni politični predstavniki in njihova vodstva strank
- SDGZ
- KZ
- Občinske uprave
- Občine ob meji v RS
- LAS-i
- Agrarne skupnosti

GOSPODARSTVO IN KMETIJSTVO

Druga prednostna naloga: razvijanje novih veščin

Vir: S. Brezigar (2019), *5 ključnih veščin za preživetje v novem svetu*, <https://www.businessstisans.online/5-kljucnih-vescin-za-prezivetje/>; S. Brezigar (2017), *Gospodarstvo in financiranje slovenske narodne skupnosti v Italiji*. V: N. Bogatec, Z. Vidau (ur.) *Skupnost v središču Evrope. Slovenci v Italiji od padca Berlinskega zidu do izzivov tretjega tisočletja*; I. Guardiancich (2019), *Stanje slovenskega gospodarstva na Goriškem in Tržaškem*. V: Š. Čok, A. Škarabot (ur.) *Zamejski, obmejni, čezmejni. Slovenci v Furlaniji - Julijski krajini deset let po vstopu Slovenije v šengensko območje*.

Slika stanja

Po drugi svetovni vojni se je število podjetnikov iz vrst slovenske manjšine izredno zmanjšalo zaradi pomanjkanja nasledstva, poitalijančevanja ali izbire intelektualnih poklicev – predvsem so se Slovenci zaposlovali v šolstvu na vseh stopnjah in tudi v visokem šolstvu.

Dijaki in študentje se niso več odločali za mala podjetja obrtniške in druge dejavnosti, kot so npr. mizarstvo, mala gradbeniška dela, inštalaterstvo, temveč so se pretežno zaposlovali v podjetjih (t. i. družbenega gospodarstva) ali pa so se odločali za nadaljnje izobraževanje in poklice, kot so npr. zdravniki, odvetniki in drugi intelektualni poklici. Slovenska skupnost je s tem izgubila veliko znanja na področju obrtniških in podjetniških veščin, saj so se starejši obrtniki upokojili, naslednikov pa niso imeli. Danes te poklice opravljajo predvsem priseljenci, ker se manjši obrtniki niso znali preleviti v podjetnike, ki bi priseljence zaposlovali v svojih podjetjih.

S tem je povezana še ena pomembna posledica obdobja družbenega gospodarstva: z izboljšanjem socialnega položaja pripadnikov skupnosti je v slovenski skupnosti zamrla tudi podjetniška in obrtniška miselnost. Družbeno gospodarstvo je namreč zaradi svoje dejavnosti oblikovalo miselnost »uslužbenec« in ne miselnosti »podjetnikov«. Ko je sredi devetdesetih let nastopila kriza, ni bila skupnost nanjo pripravljena. Slovenska skupnost ni imela kadrov, ki bi bili pripravljeni delovati podjetniško – torej vlagati lasten denar v sanacijo, preusmeritve in preoblikovanje podjetij.

V Benečiji, Terskih dolinah in Režiji je močno prisoten pojav izseljevanja slovenskega prebivalstva na gospodarsko razvitejša območja Furlanije. To je privedlo do gospodarskega nazadovanja in propadanja omenjenih območij.

Odprta vprašanja

- Miselnost »uslužbenca« je znotraj skupnosti do določene mere še prisotna in v bistvu še vedno onemogoča popolno okrevanje podjetništva po propadu družbenega gospodarstva.
- 5 ključnih veščin za preživetje v novem svetu (glej <https://www.businessstisans.online/5-kljucnih-vescin-za-prezivetje/>): 1) kritično mišljenje in sposobnost reševanja problemov; 2) sposobnost sodelovanja v mrežah in vodenje z vplivanjem; 3) podjetnost; 4) učinkovito verbalno in pisno komuniciranje; 5) radovednost in domišljija.

Ukrepi in rešitve

- Spodbujanje dejavnosti, prireditve, izobraževanja o podjetnosti, inovativnosti, kreativnosti, usposabljanju za življenjsko uspešnost, projektnem vodenju in podobno med mladimi, podjetniki in kmeti.

- Spodbujanje udeležbe na omenjenih prireditvah in izobraževanjih, ki jih brezplačno izvajajo ljudske univerze in druge stanovske organizacije v Sloveniji.
- Povezovanje gospodarstva in kmetijstva z življenjem slovenske narodne skupnosti (npr. zaposlovanje Slovencev, delovne prakse, sponzorstva društvom, pokroviteljstva, vključevanje podjetnikov v vodilne organe slovenskih organizacij itd.).
- SKGZ bo ustvarila ustrezen centraliziran sistem zbiranja podatkov vseh slovenskih diplomantov (ki po končani višji šoli oddajo podpisano pooblastilo o uporabi podatkov) in vseh razpoložljivih delovnih mest (v manjšinskih gospodarskih obratih) ter seznam vseh kompetenc na področju izobraževanja v celotnem obmejnem prostoru (Italija–Slovenija).
- Arhiv mora biti prek ustreznega sistema prijave dosegljiv vsem akterjem in gospodarskim dejavnikom v manjšinskem prostoru.
- Treba je ohraniti stik z mladino, ki je končala šolanje na naših višjih srednjih šolah in se odloča za univerzitetni študij ali za zaposlitev.
- SKGZ bo prek članic in mreženja spodbujala naša podjetja k inovativnosti in internacionalizaciji delovanja predvsem v obmejnem prostoru, kjer imamo kot pripadniki slovenske jezikovne skupnosti ustrezne kompetence in tekmovalno prednost.
- SKGZ (v sozvočju s SSO) bo poskrbela za zaposlitev osebe v videmski pokrajini za obdobje petih let, ki bo projektno sledila celovitemu gospodarsko-kmetijskemu razvoju posameznih območij (Benečija, Terke doline, Rezija, Kanalska dolina), tudi v luči povezovanja s Posočjem in ostalo manjšinsko stvarnostjo v FJK.
- SKGZ bo v sodelovanju in sozvočju s SDGZ in Kmečko zvezo ter po vzoru sosednjega Posočja izdelala smernice za sodobnejšo gospodarsko strategijo, ki bi spodbudila tudi demografsko rast in razvoj ogroženih območij, na katerih živijo Slovenci na Videmskem.

Sodelujoči

- SKGZ
- SSO
- SDGZ
- KZ
- SLOVIK,
- Šole

GOSPODARSTVO IN KMETIJSTVO

Tretja prednostna naloga: kmetijstvo 21. stoletja

Vir: S. Brezigar (2017), Gospodarstvo in financiranje slovenske narodne skupnosti v Italiji. V: N. Bogatec, Z. Vidau (ur.) *Skupnost v središču Evrope. Slovenci v Italiji od padca Berlinskega zidu do izzivov tretjega tisočletja*.

Slika stanja

Na poselitvenem prostoru slovenske manjšine v Italiji se večinsko prebivalstvo ne ukvarja s kmetijstvom.

Tradicionalno so namreč na tem območju podeželje poseljevali Slovenci, bili so lastniki zemljišč in na njih razvijali kmetijsko dejavnost. Zaradi tega tudi kmečki turizem, ki sodi med najperspektivnejše dejavnosti na področju kmetijstva, v bistvu razvijajo pripadniki slovenske skupnosti.

Tovrstna dejavnost se je iz tradicionalnih osmic razvila v prestižno gostinsko ponudbo, večkrat pa jo dopolnjuje tudi kakovostna, včasih celo luksuzna ponudba nočitev.

Na področju kmetijstva premore slovenska skupnost nekaj pridelovalcev vina, ki svoje izdelke vrhunske kakovosti izvažajo po celem svetu. V zadnjem desetletju pa se močno krepi tudi pridelava vrhunskega olivnega olja in mlečnih izdelkov.

Poleg naštetih (vino, mlečni izdelki, olje) slovenske kmetije ponujajo tudi med, meso, pršut in druge mesne izdelke, vrtnine, cvetje, rastline in kovanje.

Odprta vprašanja

- Italijanska kmetijska zakonodaja je zelo zapletena, velika težava so predvsem omejitve zaradi varovanja okolja.
- Lastništvo zemlje je za slovensko manjšino še vedno zelo pomemben dejavnik, ki bi ga bilo treba bolje ovrednotiti.

Ukrepi in rešitve

- Spodbujanje povezovanja med SDGZ in KZ, saj je kmetijstvo tretjega tisočletja predvsem podjetniška dejavnost, ki sicer ohranja nekatere posebnosti.
- Spodbujanje dejavnosti, prireditve, izobraževanja o upravljanju kmetijskih površin in okolja ter o primerih dobrih praks drugod v Italiji, Sloveniji in Evropi.
- Spodbujanje črpanja evropskih sredstev.
- Spodbujanje marketinga, ki zna nagovoriti izbrane, zahtevnejše ciljne skupine.
- SKGZ bo redno spremljala zakonodajo o urejanju prostora in spremembe pri okoljskem načrtovanju.
- SKGZ bo spremljala delovanje agrarnih skupnosti in Jusov (staroselcev) v luči njihovega razvoja pri upravljanju prostora in ob upoštevanju ter uveljavljanju zakona o Jusih in srenjah št. 168/2017.
- SKGZ bo spodbujala občinske uprave k sodelovanju s Kmečko zvezo, agrarnimi skupnostmi in LAS Kras za skupno in smotno urejanje in upravljanje prostora.
- SKGZ bo zahtevala od Dežele FJK in ostalih akterjev, ki pripravljajo razpise (npr. za evropske projekte), da bodo nekateri izmed teh namenjeni izključno financiranju in razvoju manjših kmetijskih obratov v demografsko ogroženih območjih (Benečija, Terske doline, Rezija itd.) ali na geografsko zahtevnejših legah (Kras, Brda itd.), kjer so obdelovalne površine manjše in v katerih prevladujeta specializirano in ob drugih dejavnostih dopolnilno kmetijstvo. Sem spada tudi večina manjšinskih kmetovalcev.

Sodelujoči

- SKGZ
- SSO
- SDGZ
- KZ
- LAS-i
- Občinske uprave
- Agrarne skupnosti

GOSPODARSTVO IN KMETIJSTVO

Četrta prednostna naloga: skrb za jezik

Vir: S. Brezigar (2017), *Gospodarstvo in financiranje slovenske narodne skupnosti v Italiji*. V: N. Bogatec, Z. Vidau (ur.) *Skupnost v središču Evrope. Slovenci v Italiji od padca Berlinskega zidu do izzivov tretjega tisočletja*; I. Guardiancich (2019), *Stanje slovenskega gospodarstva na Goriškem in Tržaškem*. V: Š. Čok, A. Škarabot (ur.) *Zamejski, obmejni, čezmejni. Slovenci v Furlaniji - Julijski krajini deset let po vstopu Slovenije v šengensko območje*; M. Mezgec (2015), *Raziskava o jezikovni pokrajini na naselitvenem območju slovenske skupnosti v Italiji*.

Slika stanja

Podatki o jezikovni krajini slovenskega poselitvenega območja v Italiji kažejo, da je slovenščine zelo malo v javnih napisih zasebnikov (Mezgec 2015). To nakazuje, da slovenščina nima pomembne vloge v lokalnem gospodarstvu in ne uživa visokega statusa.

Znanje slovenskega in drugih slovanskih jezikov je še vedno prednost, a se njen pomen postopoma zmanjšuje zaradi splošno razširjene uporabe interneta pri iskanju dobaviteljev in strank. To je posledica dezintermediacije, ki je nastala po propadu družbenega gospodarstva, pa tudi zaradi vse boljšega znanja angleščine, ki je postala lingua franca sodobnih podjetnikov.

Odprta vprašanja

- Kako pristopiti h gospodarstvenikom, ki delujejo na poselitvenem prostoru slovenske narodne skupnosti, in jih spodbuditi k rabi slovenščine na napisih za javnost?
- Raba slovenščine v kmetijstvu ostaja neizkoriščena priložnost, da bi te izdelke povezali ne samo s področjem, na katerem živi slovenska manjšina, temveč tudi (in predvsem) s slovenstvom. Pomanjkanje znanja in ozaveščenosti slovenski manjšini prepogosto onemogoča, da bi svojim izdelkom in storitvam zvišala vrednost tudi s tem, da bi jih povezala z regionalnimi značilnostmi.

Ukrepi in rešitve

- Na ravni SDGZ-ja, KZ-ja in ZKB-ja oblikovanje primerne jezikovne politike, ki bi promovirala vidno dvojezičnost in rabo slovenščine v tržne namene.
- Visoko kakovost kmetijskih izdelkov bi lahko povezali s slovenstvom, s tem bi blagovnim znamkam slovenskega kmetijstva povečali prodajno prednost, ker bi jim dodali eksotični pridih.
- Promoviranje slovenskih napisov v mestnih središčih, tudi v komercialne in turistične namene, npr. z nalepko, ki opozarja o možnosti rabe slovenščine; nalepke z dvojezičnimi urniki in drugimi navodili, dvojezične nalepke na izdelkih.
- Spodbujanje kakovostne in dosledne rabe slovenskega jezika pri poslovanju večjih gospodarskih subjektov, ki so lahko zgled drugim gospodarskim akterjem.
- Ob ugotovitvi, da katero koli vsiljevanje jezika v gospodarstvu nima tržne vrednosti:
 - SKGZ bo prek članic spodbujala zgodbe o uspehu in promovirala blagovne znamke, kjer izpostavljanje pripadnosti in jezika postaneta tekmovalno-gospodarski prednosti;
 - SKGZ bo delovala v luči povezovanja in »brendizacije« vsemanjšinskega gospodarskega prostora s poudarkom na jezikovni pripadnosti.

Sodelujoči

- SKGZ
- SSO

- DGZ
- KZ
- ZKB
- SLORI
- Služba za jezik
- Stroka

PROGRAM DELOVANJA SKGZ 2019–2022

JEZIK

Prednostne naloge:

1. Opredelitev jezikovnega stanja v skupnosti ter določitev strateških ciljev in prednostnih ukrepov na področju jezikovnega načrtovanja;
2. Načrtovanje *statusa jezika* (utrjevanje pravnega položaja; uresničevanje zakonskih določil; spodbujanje uveljavljanja jezikovnih pravic);
3. Načrtovanje *korpusa jezika* (usklajevanje slovenske terminologije; skrb za kakovost slovenščine v javnem življenju);
4. Načrtovanje *rabe jezika* (ustvarjanje priložnosti za rabo slovenščine in spodbujanje rabe jezika v javnem ter zasebnem življenju);
5. Načrtovanje *usvajanja jezika* za slovenščino kot prvi jezik (razvijanje sporazumevalne zmožnosti in veščin pri govornikih slovenščine);
6. Načrtovanje *usvajanja jezika* za slovenščino kot drugi jezik (strategije pridobivanja novih govorcev slovenskega jezika).

Pripravila:

Ksenija Dobrila, Slovenska kulturno-gospodarska zveza – SKGZ

Devan Jagodic, Slovenski raziskovalni inštitut – SLORI

Sodelovali v delovni skupini:

Dorica Kreševič

Livio Semolič

Kristina Knez

Sonja Klanjšček

Pierina Furlan

V Trstu, 8. februarja 2020

JEZIK

Prva prednostna naloga: opredelitev jezikovnega stanja skupnosti ter določitev strateških ciljev in prednostnih ukrepov na področju jezikovnega načrtovanja

Viri: D. Jagodic, M. Kaučič Baša, R. Dapit, (2017), Jezikovni položaj Slovencev v Italiji. V: N. Bogatec, Z. Vidau (ur.) *Skupnost v središču Evrope. Slovenci v Italiji od padca Berlinskega zidu do izzivov tretjega tisočletja*, ZTT – SLORI, Trst, 21–30, *Resolucija o Nacionalnem programu za jezikovno politiko 2014–2018* (Uradni list RS, št. 62/13).

Slika stanja

- Vprašanje jezika je v življenju Slovencev v Italiji ključno, saj jezik tu ne igra le vloge sporazumevalnega sredstva, pač pa deluje tudi kot **najbolj neposreden znak slovenske prisotnosti**. Raziskave, ki obravnavajo Slovence v Italiji, večinoma pripisujejo jeziku **pomembno vlogo pri prenašanju narodne samozvesti**, nekateri pa ohranjanje rabe jezika štejejo celo za pogoj, da se ohrani tudi skupnost.
- Slovenski jezik v Italiji je danes **pred številnimi izzivi in pritiski**, ki jih povzročajo pravne in sociolingvistične okoliščine ter sodobna globalizirana družba.
- Na celotnem ozemlju FJk je **italijanščina edini uradni jezik** – slovenščina se v javnosti uporablja le v redkih primerih, dvojezični napisi so prisotni izključno na nekaterih območjih zunaj mestnih središč, italijanski šolski sistem pa z nekaj izjemami v večinskih šolah učenja slovenščine ne predvideva.
- Slovenski jezik ima zato funkcijo **pretežno intraskupinskega koda**: zunaj družinskih in prijateljskih krogov ga uporabljajo le tisti govorci, ki obiskujejo vrtce in šole s slovenskim učnim jezikom, tisti, ki delajo v slovenskih organizacijah in v podjetjih, ki poslujejo (tudi) v slovenščini, in tisti, ki se udeležujejo slovenskih kulturnih in športnih prireditev ali obiskujejo slovenske verske obrede.
- Pomanjkanje priložnosti za rabo slovenščine pogosto vodi **k postopni rabi italijanščine namesto slovenščine**, v skrajnih primerih k popolni jezikovni in tudi kulturni asimilaciji.
- Za jezikovni prostor Slovencev v Italiji je značilno, da se razmere na Tržaškem in Goriškem močno razlikujejo od razmer na Videmskem.
- Najbolj problematičen je položaj **slovenščine na Videmskem**, kjer je socialni domet jezika bistveno ožji. Slovenski jezik tu doseže najvišji status v sožitju z italijanščino oziroma v dimenziji dvo- ali večjezičnosti. Na tem kriteriju temelji tudi zasnova dvojezičnega večstopenjskega šolskega zavoda v Špetru, medtem ko je v Kanalski in zgornji Terski dolini (ne pa v Reziji) učni program le obogaten z omejenim številom ur slovenščine. Redki so primeri, da je slovenščina na Videmskem prvi jezik, ki se ga otrok nauči v družini ali bližnjem okolju, in pravzaprav ni za nobenega govorca jezik, ki ga najbolj obvlada.

Odprta vprašanja

- V strokovni literaturi je utemeljeno, da **ohranjanje manjšinskih jezikov ni samodejno** in da zlasti v urbanem okolju **manjšine ohranjajo jezik le tako, da načrtujejo njegovo rabo**; če tega ne delajo, dopustijo, da se odvija proces zamenjave jezika, ki se v takih razmerah vedno sproži samodejno.

- Na Tržaškem in Goriškem je slovenski jezik v izpostavljenem položaju, še bolj problematično pa je stanje **slovenščine na Videmskem**. Dvojezično šolanje je pomemben dosežek, samo po sebi pa še vedno nezadosten pogoj za ohranjanje ali oživitev medgeneracijskega prenosa jezika. Poleg tega se dvojezični pouk po srednji šoli prve stopnje prekine, in kljub deklarativnim prizadevanjem različnih akterjev ne zaznavamo konkretnih pobud, namenjenih reševanju tega problema.
- **Slovenska organizirana skupnost v Italiji nima vpeljanih praks in niti izdelanih strategij na področju jezikovnega načrtovanja**. Zato je upravičeno predvidevati, da se bo proces opuščanja slovenščine nadaljeval tudi v prihodnje oziroma da bo italijanščina vse bolj izpodrivala slovenščino pri pripadnikih skupnosti.
- Tovrstni pesimistični scenarij pa vendar ni edini mogoč, saj ima slovenska skupnost v Italiji **še odprto možnost, da z usmerjenimi ukrepi upočasni proces izgubljanja svojih pripadnikov** ali ga izravnava s pridobivanjem novih govorcev. To možnost narekujejo tudi nekatere razvojne perspektive, ki jih uvajajo spremenjene geopolitične, družbene in psihološke okoliščine v obravnavanem okolju.

Ukrepi in rešitve

- Jezikovni položaj skupnosti zahteva **premišljeno in dejavno jezikovno politiko**, ki upošteva družbeni ustroj in zgodovino jezikovne skupnosti, hkrati pa opravlja nove naloge in zagotavlja učinkovite ukrepe, ki bodo stanje izboljševali. Razvojno naravnana jezikovna politika temelji na prepričanju, da sta slovenski jezik in slovenska jezikovna skupnost vitalna in dinamična ter se lahko dalje razvijata in krepi.
- SKGZ (skupaj s SSO-jem) naj v sodelovanju s SLORI-jem izdela **triletni program jezikovne politike za slovensko narodno skupnost v Italiji**. Program naj upošteva vse temeljne ravni jezikovnega načrtovanja, to je **načrtovanje statusa, korpusa, rabe in usvajanja jezika**. Predstavljen naj bo na Deželni konferenci za slovensko jezikovno manjšino, vključno z organizacijskim, finančnim in kadrovskim načrtom za doseganje zastavljenih ciljev. Deželna konferenca naj odslej deluje tudi kot opazovalnica za stanje slovenskega jezika v FJK oziroma kot institucionalni forum za evalvacijo opravljenega dela na področju jezikovne politike in nadaljnje načrtovanje.
- V okviru zgoraj navedenega triletnega programa naj SKGZ (skupaj s SSO-jem) prispeva k **določitvi pristojnosti in zadolžitve** sodelujočih institucij ter organizacij za doseganje zastavljenih ciljev, pa tudi k **zagotavljanju ustreznih materialnih sredstev**, ki naj tem enotam omogočajo učinkovito izvajanje opredeljenih nalog. Posebej pomembno je usklajeno delovanje treh enot, ki se v zadnjih letih specifično ukvarjajo z vprašanjem jezika na različnih ravneh: Centralnega urada za slovenski jezik pri Avtonomni deželi FJK, SLORI-jeve Delovne skupine za slovenski jezik in Službe ZaJezik.
- SKGZ (skupaj s SSO-jem) organizira v zadnjem tednu septembra/prvem tednu oktobra **seminar za primarne ustanove**, ki naj bo izrecno namenjen vprašanju jezikovne politike slovenske narodne skupnosti v Italiji. Namen seminarja naj bo oblikovati nek **protokol jezikovne politike v organizacijah in društvih**, ki naj bo čim bolj usklajen in predvsem obvezujoč. SLORI bo predstavil **temeljni jezikovni načrt (TJN)**, ki ga je pilotno izdelal za potrebe Glasbene matice. Gre za kratek in pregleden dokument, ki opredeljuje specifične cilje, ukrepe in pričakovane rezultate organizacije na področju jezikovnega načrtovanja. Ta bo potencialno prenosljiv tudi v druge slovenske organizacije in društva ob upoštevanju njihovega specifičnega poslanstva in potreb.
- SKGZ izrecno skrbi tudi za **uveljavljanje slovenščine v šolskem okolju**. Skupaj s SSO-jem naj vzpostavi redna zasedanja z Deželnim uradom za slovenske šole in kolegijem slovenskih ravnateljev, pri vladnih organih RS pa se angažirata za potenciranje slovenskega jezika v državnih šolah s slovenskim učnim jezikom. Krovni organizaciji naj tudi skrbita za učinkovito ponudbo civilne družbe šolam, ki naj upošteva specifične potrebe tega družbenega segmenta.

Sodelujoči

- SKGZ, SSO; ves organiziran sistem slovenske civilne družbe v Italiji
- Pristojna telesa dežele FJk; Centralni urad za slovenski jezik;
- Stroka; SLORI-jeva Delovna skupina za slovenski jezik.
- Deželni šolski urad FJk; Deželna šolska komisija za šole s slovenskim jezikom; mreža vrtcev in šol s slovenskim učnim jezikom v Italiji
- Pristojna telesa vlade RS; Služba za slovenski jezik MK; Zavod RS za šolstvo

JEZIK

Druga prednostna naloga: načrtovanje *statusa jezika* (utrjevanje pravnega položaja; uresničevanje zakonskih določil; spodbujanje udejanjanja jezikovnih pravic)

Viri: D. Jagodic, M. Kaučič Baša, R. Dapit, (2017), *Jezikovni položaj Slovencev v Italiji*. V: N. Bogatec, Z. Vidau (ur.) *Skupnost v središču Evrope. Slovenci v Italiji od padca Berlinskega zidu do izzivov tretjega tisočletja*, ZTT – SLORI, Trst, 21–30; M. Mezgec (2015), *Raziskava o jezikovni pokrajini na naselitvenem območju slovenske skupnosti v Italiji. Raziskovalno poročilo*. SLORI, Trst; E. Susič, Z. Vidali, A. Janežič, N. Bogatec, M. Ozbič, R. Štoka (2011), *Raziskava o preverjanju izvajanja zaščite slovenske manjšine po 8. členu zakona št. 38/2001*. Raziskovalno poročilo po nalogu Institucionalnega paritetnega odbora za probleme slovenske manjšine. SLORI, Trst.

Slika stanja

- Pravni položaj slovenskega jezika v Italiji opredeljuje **zaščitni zakon št. 38/2001**. Ta priznava **vrsto jezikovnih pravic**, med njimi tudi pravico do rabe slovenščine v sporazumevanju z javnimi upravami in pravico do vidne dvojezičnosti na javnih mestih z dvojezičnimi cestnimi oznakami in tablami.
- Zakon št. 38/2001 vsebuje elemente jezikovnega varstva iz Posebnega statuta, priloženega Londonskemu memorandumu, **ne predvideva pa obveznosti njihovega izvajanja**. O tem, ali naj se namestijo dvojezični napisi in se uvede dvojezično poslovanje, v skladu z zakonom dejansko odloča vsaka javna ustanova zase. V vsakdanjem življenju so zato priložnosti za rabo slovenščine v javnih ustanovah – vsaj v mestih Trst in Gorica, v katerih živi največji del slovenske manjšine – še vedno dokaj omejene, sploh pa se **zakonska določila izvajajo z veliko zamudo**.
- Nekoliko drugače je **v občinskih uradih v nekaterih manjših občinah**, in sicer na Tržaškem v Repentabru, Zgoniku in Dolini, na Goriškem pa v Doberdobu, Sovodnjah in Števerjanu, v katerih predstavljajo Slovenci večino prebivalstva in so zato izvoljeni predstavniki občine. V teh občinah se poleg italijanščine uporablja **slovenščina v občinskih svetih in (predvsem ustno) pri poslovanju občinskih uradov**, obseg dvojezičnosti pa se od občine do občine pomembno razlikuje.

Odprta vprašanja

- Čeprav so zakonska določila o rabi slovenščine še vedno daleč od popolnega udejanjenja, je mogoče na tem področju **zaslediti določen napredek**. Ugotovitve raziskave o **izvajanju 8. člena zaščitnega zakona** (Susič in drugi, 2011) namreč dokazujejo, da na naselitvenem ozemlju Slovencev v Italiji večina javnih uprav ponuja – sicer na zelo različne načine in z različno stopnjo doslednosti – možnost ustnega in pisnega odgovora v slovenščini, razpolaga z dvojezičnim osebjem (vsaj z eno osebo), javno obvešča v slovenščini in ponuja dvojezične obrazce. Tudi na področju izvajanja **10. člena zaščitnega zakona 38/01 o vidni dvojezičnosti** kljub zamudam beležimo pozitivne premike.
- Osrednja pomanjkljivost prikazanega scenarija je v tem, da v večini primerov **ne gre za sistemske rešitve**, ampak za jezikovne storitve, ki so časovno omejene in pogojene s projektnimi sredstvi.
- Drugi problematični vidik je v tem, da **raba slovenščine ni sama po sebi umevna**. Javne ustanove bi morale svoje jezikovne storitve primerno predstaviti in približati uporabnikom, in sicer tako, da bodo slednji seznanjeni z možnostjo sporazumevanja v slovenščini. Ravno tako bi morali biti obrazci v slovenskem jeziku dovolj vidni in zlahka dostopni bodisi v javnih uradih bodisi na spletu.
- Povsem aktualno je tudi vprašanje, ali so slovensko govoreči državljani **dovolj ozaveščeni o obstoju teh pravic** oziroma ali so jih pripravljene dosledno uporabljati v vsakdanjem življenju.

Ukrepi in rešitve

- Na področju načrtovanja statusa jezika so **razvojne možnosti tesno povezane z uresničevanjem določil, ki jih predvideva zaščitni zakon št. 38/2001**. Dolgoročno ohranjanje slovenščine v rabi bo namreč odvisno tudi od tega, ali se bo manjšinskemu jeziku dejansko odprl dostop do javnih položajev.
- Na tem področju ima posebne pristojnosti Centralni urad za slovenski jezik Dežele FJK, ki vodi in usklajuje dejavnosti na področju rabe slovenskega jezika v javni upravi, kot določata deželna in državna zakonodaja. SKGZ (skupaj s SSO-jem) naj izrecno spodbuja delovanje tega urada in mu omogoča nadaljnje razvojne možnosti.
- V času, ko se javni rabi manjšinskega jezika končno odpirajo zametki novih perspektiv, je vse pomembneje, da slovenska organizirana skupnost **redno nadzira izvajanje pridobljenih jezikovnih pravic** ter dosledno **opozarja pristojne institucije in javnost v primeru njihovega neizvajanja ali kršitve** (glej na primer tudi vprašanja slovenskih vzgojiteljev v občinskih vrtcih ali pomanjkanje Sociopsihopedagoške službe v Gorici);
- SKGZ (skupaj s SSO-jem) prek svoje Službe ZaJezik spremlja in opozarja na raznovrstne kršitve, prek svojih pravnikov pa naj ponuja tudi ustrezne rešitve. Krovni organizaciji naj sklicujeta **redna zasedanja (vsaj dvakrat letno) z institucionalnimi sogovorniki na različnih ravneh** (javnimi upravami, paritetnim odborom, slovenskimi političnimi predstavniki itd.) za spremljanje udejanjanja zaščitnih določil na področju jezika.
- Primeren institucionalni forum za tovrstno nadziranje oziroma opozarjanje na kršitve zaščitnih določil je lahko **Deželna konferenca za slovensko jezikovno manjšino**. Kot zapisano v uvodu (glej str. 4), naj bo konferenca poleg tega tudi redni forum za načrtovanje jezikovne politike za slovensko narodno skupnost in spremljanje njenega izvajanja.
- Poleg periodičnega preverjanja izvajanja zaščitnih določil na področju javne rabe slovenskega jezika in vidne dvojezičnosti naj skupnost dosledno **ugotavlja tudi ustrezno pisno rabo slovenskega jezika v javnosti** (npr. kakovost prevodov, zapisovanje strešic, skladnost s sistemom slovenskega jezika).
- Z ustrezno informativno dejavnostjo naj skupnost skrbi za **seznanjanje pripadnikov z obstoječimi jezikovnimi pravicami**, s promocijskimi »akcijami« pa naj **izrecno spodbuja rabo slovenskega jezika na vseh javnih mestih**, za katera jo zakon predvideva in omogoča. Tudi v tem pogledu lahko Služba ZaJezik nudi pomemben prispevek.

Sodelujoči

- Pristojna telesa dežele FJK; Centralni urad za slovenski jezik;
- Institucionalni paritetni odbor za probleme slovenske manjšine
- SKGZ, SSO; služba ZaJezik;
- Pristojna telesa vlade RS; Služba za slovenski jezik MK; Zavod za šolstvo RS.
- Stroka; SLORI.

JEZIK

Tretja prednostna naloga: načrtovanje *korpusa* jezika (usklajevanje slovenske terminologije; skrb za kakovost slovenščine v javnem življenju)

Viri: M. Grgič (2017), *Centralni urad za slovenski jezik in mreža storitev na obravnavanem geografskem območju. Ocena trenutnega stanja, teoretski vidiki in organizacijski modeli. Strokovni referat*. Druga deželna konferenca za slovensko jezikovno manjšino. Zbornik prispevkov. Deželni svet FJk, Trst; D. Jagodic, M. Kaučič Baša, R. Dapit, (2017), Jezikovni položaj Slovencev v Italiji. V: N. Bogatec, Z. Vidau (ur.) *Skupnost v središču Evrope. Slovenci v Italiji od padca Berilnskega zidu do izzivov tretjega tisočletja*, ZTT – SLORI, Trst, 21–30.

Slika stanja

- Eden od pogojev za rabo slovenščine v javnosti je tudi **usklajena slovenska terminologija**, ki naj bi se uporabljala na različnih področjih, na primer v javni upravi, zdravstvu, transportu, po drugi strani pa tudi **poznavanje te terminologije**. Dejstvo, da sta tako Italija kot Slovenija državi EU, nam danes dovoljuje, da na marsikaterem področju uvedemo **enotno terminologijo na podlagi evropskih dokumentov**, ki so na razpolago v obeh jezikih.
- Pomembno pridobitev na tem področju pomeni nedavna vzpostavitev **Centralnega urada za slovenski jezik pri A. d. FJk**. Med različnimi nalogami se Urad v sodelovanju s SLORI-jevo Delovno skupino za slovenski jezik in drugimi ustanovami ukvarja tudi z **normiranjem upravno-pravne terminologije in jezikovno standardizacijo na področju javne uprave**.
- Potrebe, povezane s terminologijo, se sicer porajajo tudi **na drugih področjih vsakdanjega življenja**. Ker slovenski jezik nima dostopa do številnih področij, govorci slovenskega jezika ne obvladajo specifičnega besedišča – vsaj ne aktivno. Poleg tega se primanjkljaj v znanju strokovnega izrazja in besedišča, ki izhaja z novih področij (tehnologija, mediji itd.), kaže tudi na ravni splošnega besedišča, ki je potrebno za samozavestno »praktično« sporazumevanje. Te vrzeli govorci navadno **zapolnjujejo z ustreznimi italijanskimi ali napačno prevedenimi izrazi**.
- Posebna vrsta vrzeli v slovenskem besedišču **so poimenovanja za pojave, ki so značilni za italijansko okolje**, Slovenija pa jih ne pozna. Z vidika slovenskega jezika v Italiji so to prazna mesta v slovarju, ki jih je treba nujno zapolniti. Slovenci v Italiji jih pri pisanju zapolnjujejo nesistematično in neusklajeno. Terminologija, ki nastaja na ta način, je pogosto neustrezna, tako da jo je mogoče razumeti samo s priloženim izvirnim besedilom v italijanščini.
- Primeri neustreznega slovenskega besedišča se redno pojavljajo **v javnih in formalnih položajih**: pri institucionalni rabi jezika, v medijih in drugih kontekstih javnega življenja.

Odprta vprašanja

- **Centralni urad za slovenski jezik** skrbi za terminološko normiranje pravnega in upravnega besedišča, jezikovno izobraževanje in svetovanje za lokalne uprave, ki so vključene v **Mrežo za slovenski jezik v javni upravi Furlanije - Julijske krajine**. Deželna uprava pa še vedno ni poskrbela za ureditev statusa zaposlenih na uradu ter v drugih jezikovnih službah, na deželi in v drugih javnih upravah oz. pri koncesionarjih javnih služb, kar postavlja pod vprašaj kontinuirano delovanje te za jezikovno skupnost dragocene enote.
- S standardizacijo terminologije **na področjih, ki niso tesno povezana z javno upravo**, se trenutno ukvarja SLORI-jeva **Delovna skupina za slovenski jezik** ob pomoči različnih strokovnjakov iz Italije in Slovenije. Delovna skupina s svojo brezplačno lektorsko službo skrbi tudi za kakovost slovenskega jezika v javnem življenju. Za tako ambiciozno poslanstvo pa je skupina trenutno kadrovsko in finančno omejena.

Ukrepi in rešitve

Med **prednostne ukrepe na področju načrtovanja korpusa jezika** uvrščamo:

- skrb za nadaljnjo **standardizacijo slovenske upravnopravne terminologije** s podporo delovanju Centralnega urada za slovenski jezik;
- skrb za nadaljnjo **standardizacijo slovenske terminologije na drugih področjih javnega in zasebnega življenja** s podporo delovanju SLORI-jevi Delovni skupini za slovenski jezik;
- izdelavo **glosarjev, priročnikov in učbenikov** s konkretnimi primeri iz okolja slovensko-italijanskega jezikovnega stikanja, in sicer na podlagi obstoječih deskriptivno-normativnih virov za slovenščino (slovnica, pravopis, slovar itd.);
- prizadevanja za **kakovost slovenskega jezika** v javnem življenju (institucionalna raba, mediji itd.);
- **promocijo dostopanja do obstoječih spletnih virov** in promocijo njihove uporabe na vseh nivojih (za strokovno javnost, splošno javnost, mlajše govorce itd.);
- **seznanitev in ozaveščanje** strokovne in splošne javnosti.

SKGZ (skupaj s SSO-jem) naj vsestransko podpira delovanje Centralnega urada za slovenski jezik Dežele FJK, SLORI-jeve Delovne skupine za slovenski jezik in drugih strokovnih ustanov, ki se ukvarjajo s korpusom jezika. Za ohranjanje jezikovnega kontinuuma z matičnim slovenskim okoljem je posebej pomembno v te procese vključiti tudi pristojna institucionalna in strokovna telesa v Republiki Sloveniji.

Sodelujoči

- Pristojna telesa pri deželi FJK; Centralni urad za slovenski jezik;
- Stroka; SLORI-jeva Delovna skupina za slovenski jezik;
- Deželni šolski urad FJK;
- Pristojna telesa vlade RS; Služba za slovenski jezik MK; Zavod za šolstvo RS

JEZIK

Četrta prednostna naloga: načrtovanje *rabe jezika* (ustvarjanje priložnosti za rabo slovenščine in spodbujanje rabe jezika v javnem ter zasebnem življenju)

Viri: N. Bogatec (2017), Šolanje, izobraževanje in raziskovanje v slovenskem jeziku v Italiji. V: N. Bogatec, Z. Vidau (ur.) *Skupnost v središču Evrope. Slovenci v Italiji od padca Berilnskega zidu do izzivov tretjega tisočletja*, Slovenski raziskovalni inštitut – SLORI, Založništvo tržaškega tiska – ZTT, Trst, 102–116; M. Grgič (2017), *Italijansko-slovenski jezikovni stik med ideologijo in pragmatiko*. Jezik in slovstvo 62 (1), 89–98, 121; D. Jagodic, M. Kaučič Baša, R. Dapit, (2017), Jezikovni položaj Slovencev v Italiji. V: N. Bogatec, Z. Vidau (ur.) *Skupnost v središču Evrope. Slovenci v Italiji od padca Berilnskega zidu do izzivov tretjega tisočletja*, ZTT – SLORI, Trst, 21–30; S. Pertot (2014), Dvajset let med slovenščino in italijanščino: Primerjava med generacijami maturantov srednjih šol druge stopnje s slovenskim učnim jezikom v Italiji o uporabi slovenščine in italijanščine kot jezikov sporazumevanja in notranjega govora. V: S. Pertot, M. Kosic, *Jeziki in identitete v precepu: Mišljenje govor in predstave o identiteti pri treh generacijah maturantov šol s slovenskim učnim jezikom v Italiji*. SLORI, Trst, 13–56.

Slika stanja

- Raziskave govornih navad Slovencev v Italiji so pokazale, da se **vitalnost slovenščine zmanjšuje**. V glavnem potrjujejo, da se slovenščina navadno uporablja samo v intraskupinskem sporazumevanju; pri sporazumevanju z ljudmi, ki jih ne poznajo, in v formalnih govornih položajih, kamor manjšinski jezik nima dostopa, pa pripadniki skupnosti uporabljajo skoraj izključno italijanščino.
- Po končanem obveznem šolanju v slovenščini se večji del dijakov zaposli ali študira v italijanskem okolju, v katerem so stiki z nekdanjimi sošolci in prijatelji vse redkejši. Sočasno se spreminjajo tudi govorne navade, v smer **vse pogostejše rabe italijanskega jezika**. Ko italijanščina vstopi tudi v **družinsko sfero**, v primeru sklepanja mešanih zvez ali zakonov, govorec slovenščine ohrani stik z maternim jezikom le z ustrezno motiviranostjo.
- Skladno s spreminjanjem narodnostne in jezikovne sestave slovenske šolske populacije se **govorne navade pomembno spreminjajo že v šolskem in pošolskem okolju**. Tudi zaradi prisotnosti učencev in dijakov, ki jim je slovenščina drugi ali tuji jezik, zlasti pri zunajšolskih dejavnostih se odvija **postopna zamenjava rabe manjšinskega jezika z večinskim**.
- Nasprotno od preteklosti se v nekdanj homogeno slovenska okolja (vrtce in šole, kulturna in športna društva, neformalne skupine itd.) vključujejo **tudi ljudje z zelo skromnim znanjem ali popolnim neznanjem slovenskega jezika**, pogrešamo pa usklajene pristope za učinkovito upravljanje tovrstne jezikovne različnosti. V odnosu do negovorcev slovenščine marsikje že prevladuje **dvojezični model sporazumevanja**, kar je za vitalnost slovenščine lahko pogubno.
- Med drugimi dejavniki opuščanja manjšinskega jezika velja poudariti še **široko izpostavljenost tiskanim in spletnim medijem v italijanskem jeziku**. Medijska razširjenost slovenskega jezika je sicer zaznavna, vendar ne v enaki meri kot na italijanski strani.
- Zelo šibka je tudi **vidna navzočnost slovenščine** v prostoru (v t. i. jezikovni pokrajini), še posebej v napisih zasebnikov, kar seveda ne podpira rabe slovenskega jezika v javnem življenju.

Odprta vprašanja

- Vzroki za postopno opuščanje rabe slovenščine kot manjšinskega jezika so po mnenju nekaterih avtorjev pretežno družbenopolitične narave. Ti so mnenja, da moramo orisano stanje pripisati predvsem dolgoletnemu nepriznavanju slovenščine v javnosti in nižjemu statusu, ki ga v družbi uživa v primerjavi z italijanščino. Zato naj bodo prizadevanja pretežno usmerjena v **nadziranje izvajanja pridobljenih jezikovnih pravic oziroma v opozarjanje pristojnih institucij in javnosti v primeru njihovega neizvajanja ali kršitve**.

- Drugi avtorji ne krivijo le pravno formalnega okvira, saj ta sam po sebi ne zagotavlja razvoja lokalnih idiomov znotraj slovenskega jezikovnega kontinuuma: za spodbujanje sporazumevalnih praks v slovenščini bi bila potrebna **implementacija aktivnih jezikovnih politik, ki bi delovale kot motivatorji**. Pogrešamo predvsem izdelane (uradne) dokumente in izvedbene akte na področju načrtovanja, izvajanja in podpiranja ukrepov za doseganje ciljev, povezanih z jezikom in njegovo rabo, ki bi na podlagi strokovnih analiz določali kriterije, strategije in ukrepe na področju didaktike in promocije jezika med različnimi ciljnimi skupinami.

Ukrepi in rešitve

- Pri razmišljanju o možnih ukrepih za upočasnitev procesa opuščanja manjšinskega jezika bi morala biti prizadevanja po eni strani usmerjena v **utrjevanje rabe slovenščine znotraj skupnosti**, po drugi strani pa v **pridobivanje novih govorcev slovenščine v spodbujanje dosledne rabe jezika med njimi**.
- Med prednostne ukrepe na področju **utrjevanja rabe slovenščine znotraj skupnosti** uvrščamo:
 - o spodbujanje rabe slovenskega standardnega jezika in slovenskih narečij v **družini**, tudi z ustreznimi promocijskimi akcijami;
 - o spodbujanje dosledne ustne in pisne rabe slovenščine v **slovenskih družbenih okoljih** (vrtcih, šolah, društvih, organizacijah), tudi pri sporazumevanju z negovorci jezika. SKGZ (skupaj s SSO-jem) naj v sodelovanju s SLORI-jem spodbuja primarne organizacije in društva k prevzemu **Temeljnega jezikovnega načrta**, to je jasnega in preglednega dokumenta, ki opredeljuje specifične cilje, ukrepe in pričakovane rezultate organizacije na področju jezikovnega načrtovanja. Pomembno je, da bo tovrstni protokol čim bolj usklajen in za organizacije čim bolj obvezujoč, zato da ga bodo v vsakdanji praksi skrbno in dosledno spoštovale (zamisliti si je treba primerne mehanizme, na primer v obliki finančnih nagrad za organizacije, posebnih priznanj, letnih natečajev itd.) Vsebine in prednostni cilji Temeljnega jezikovnega načrta bodo podrobneje opredeljeni na jesenskem seminarju, tudi ob upoštevanju dosedanjih dobrih praks na terenu, čeprav bo vsaka organizacija lahko prilagodila načrt glede na svoje specifično poslanstvo in potrebe. Če bo omenjeni protokol jezikovne politike učinkovit in uspešen, bi ga veljalo v kasnejši fazi prenesti iz civilne družbe tudi v šolsko okolje;
 - o spodbujanje ustne in pisne rabe slovenskega jezika v **odnosih s krajevnimi in državnimi javnimi upravami**;
 - o spodbujanje ustne in pisne (vidne) rabe slovenskega jezika v **gospodarstvu in turizmu** oziroma **na vseh drugih mestih**, kjer jo zakon predvideva in omogoča.

Sodelujoči

- SKGZ, SSO; ves organiziran sistem slovenske civilne družbe v Italiji
- Deželni šolski urad FJk; mreža vrtcev in šol s slovenskim učnim jezikom v Italiji
- Pristojna telesa dežele FJk; Centralni urad za slovenski jezik;
- Pristojne telesa vlade RS; Služba za slovenski jezik pri MK;
- Stroka; SLORI-jeva Delovna skupina za slovenski jezik.

JEZIK

Peta prednostna naloga: načrtovanje *usvajanja jezika* za slovenščino kot prvi jezik (razvijanje sporazumevalne zmožnosti in veščin pri govorcih slovenščine)

Viri: M. Grgič (2017), *Slovenian in Italy: Questioning the Role of Rights, Opportunities, and Positive Attitudes in Boosting Communication Skills among Minority Language Speakers*. EJM Band 12 | 2019 | Heft 1-2 | S. 126–139; D. Jagodic, M. Kaučič Baša, R. Dapit, (2017), Jezikovni položaj Slovencev v Italiji. V: N. Bogatec, Z. Vidau (ur.) *Skupnost v središču Evrope. Slovenci v Italiji od padca Berlinskega zidu do izzivov tretjega tisočletja*. ZTT – SLORI, Trst, 21–30; S. Pertot (2014), Dvajset let med slovenščino in italijanščino: Primerjava med generacijami maturantov srednjih šol druge stopnje s slovenskim učnim jezikom v Italiji o uporabi slovenščine in italijanščine kot jezikov sporazumevanja in notranjega govora. V: S. Pertot, M. Kosic, *Jeziki in identitete v precepu: Mišljenje govor in predstave o identiteti pri treh generacijah maturantov šol s slovenskim učnim jezikom v Italiji*. SLORI, Trst, 13–56.

Slika stanja

- Na pojav postopnega opuščanja rabe slovenskega jezika vplivajo tudi drugi dejavniki, na primer **skromna jezikovna zmožnost oziroma poznavanje le nekaterih slovenskih idiomov** tudi pri otrocih, ki jim je slovenščina prvi jezik.
- Zaradi vsakdanjega stika z romanskim svetom, predvsem pa zaradi specifične politične zgodovine in državnih meja, ki so dalj časa ovirale stike med Slovenci z obeh strani, je slovenski jezik v Italiji v sporazumevalni praksi razvil **nekateri samosvoje poteze v primerjavi z jezikom v državi Sloveniji**. Posebnosti se ne kažejo le v narečjih, temveč tudi v pokrajinskih različicah pogovornih zvrsti, ki vključujejo **uveljavljene izposojenke in interference iz italijanščine**, do katerih prihaja na vseh jezikovnih ravneh.
- Večinski jezik je tudi znotraj jedra skupnosti vse bolj prisoten. To **onemogoča popolno potopitev v manjšinski jezik**, saj se lahko manj suvereni govorci vedno zatečejo k večinskemu. Posledica tega so številne **kompensacijske strategije** (npr. hibridizacija, preklapljanje kodov) in pojavi jezikovnega stikanja (paronimi, kalki). Pri manj motiviranih govorcih so vrzeli v znanju slovenskega besedišča **povod za kodni preklap** iz slovenščine v italijanščino.

Odprta vprašanja

- Manjšinske skupnosti ohranjajo rabo jezika le pod pogojem, da njihovi člani dosegajo **visoko sporazumevalno zmožnost v različnih kontekstih rabe** – od zasebne komunikacije do nastopanja v javnosti in institucionalne rabe. Če to znanje ni zadovoljivo, začenjajo govorci opuščati jezik in ga nadomeščati z drugimi kodi.
- **Samo učenje jezika** (torej pridobivanje znanj v didaktično strukturiranih okoljih – v šolah ali na tečajih) **ni zadosten pogoj za razvoj spretnosti in veščin, ki so nujne za uspešno in suvereno sporazumevanje v vseh kontekstih njegove rabe**. V okolju, v katerem je slovenščina manjšinski jezik, govorci nimajo realnih možnosti, predvsem pa ne potrebe, da bi bili dnevno izpostavljeni manjšinskemu jeziku. Zato je tam, kjer je ta izpostavljenost omejena, nujno, da se podkrepi z ustreznimi **orodji za razvoj sporazumevalnih veščin in spretnosti v vsakdanjih okoliščinah**.
- Na področju šolstva in izobraževanja se zato stopnjuje potreba po **drugačnih didaktičnih modelih in pripomočkih**, ki naj upoštevajo specifične potrebe okolja, poleg tega pa tudi nehomogenost skupin učencev in dijakov glede na predznanje slovenskega jezika.

Ukrepi in rešitve

- Govorcem slovenščine mora jezikovna politika **omogočiti čim kakovostnejše pridobivanje in utrjevanje jezikovne zmožnosti**, da bodo dobili osnove za samozavestno in učinkovito sporazumevanje v slovenščini v funkcijsko raznolikih sporazumevalnih situacijah.
- Predvsem je treba **pospeševati znanje slovenščine znotraj ustanov** (mednje štejemo tudi šole s slovenskim učnim jezikom), organizacij in društev, namenjenih skupnosti. Ker imajo te enote skupaj z manjšinskimi mediji pomembno jezikovno-pedagoško vlogo, bi morali imeti ljudje, ki v njih delajo, ustrezno znanje slovenščine.
- Med **prednostne ukrepe na področju načrtovanja usvajanja slovenščine kot prvega jezika** uvrščamo:
 - postavitev **jezikovnih standardov** za učenje slovenščine kot prvega jezika v Italiji, predvsem v šolah; razvoj **didaktičnih pripomočkov** za doseganje teh standardov; dosledno merjenje doseganja teh standardov (**testiranje**); glede na visoko število učencev iz italijanskih družin naj se zanje predvidijo tudi **kombinirane metode pouka slovenščine kot prvega oziroma drugega jezika**; v vrtcih je posebej dragocena podporna pomoč jezikovnih asistentov, ki bi jo veljalo v prihodnje okrepiti;
 - načrtno in redno **izobraževanje učnega kadra** (učiteljev na šolah s slovenskim učnim jezikom, še posebej učiteljev slovenščine, vzgojiteljev v dijaških domovih, kulturnih društvih in športnih organizacijah, mentorjev, trenerjev) **in drugih posameznikov**, ki zaradi svojega poklica in/ali družbene vloge nosijo odgovornost prenašanja jezika na druge naslovnike, z merjenjem doseženih rezultatov;
 - spodbujanje oblik jezikovnega izpopolnjevanja na **tečajih za različne ciljne skupine** (otroke, mlade, odrasle);
 - spodbujanje **spontanega usvajanja jezika po sistemu popolne potopitve**: programi didaktično vodenih stikov s skupinami govorcev iz Slovenije (čezmejne delovne prakse, študijske in dijaške izmenjave, gostovanja itd.);
 - spodbujanje **izpostavljenosti slovenski kulturni in medijski produkciji** (knjige, kino, revije, koncerti; programska oprema v slovenskem jeziku, nove tehnologije itd.).
- SKGZ (skupaj s SSO-jem) spodbuja redno sestajanje in sodelovanje z Uradom za slovenske šole in kolektivom ravnateljev. Med prednostne naloge prav tako postavlja **izdelavo novih slovenskih učbenikov in učnih gradiv tudi v elektronski obliki**, po katerih vlada veliko povpraševanje (ob pomanjkanju ustreznih slovenskih učbenikov namreč nekateri učitelji in profesorji že redno uporabljajo italijanske!).
- Civilna družba naj šolskemu okolju ponudi tudi svoje poglede o **ciljih, ki bi si jih morala šola postaviti na področju načrtovanja pridobivanja znanja jezika**. Dogovorjenih smernic trenutno ni, zato se vsaka šola oziroma vsak učitelj obnaša po svoje. Šolska avtonomija omogoča velik maneverski prostor in različne interpretacije, zato je potrebno, da se šola in slovenska organizirana skupnost na tem mestu ustrezno uskladi. SKGZ bo (skupaj s SSO-jem) izdelala program dela v tesnem sodelovanju s predstavniki šolskega sveta, ki naj izrecno predstavijo trenutne potrebe šolskega okolja na področju učenja in rabe slovenskega jezika.

Sodelujoči

- SKGZ, SSO; ves organiziran sistem slovenske civilne družbe v Italiji
- Deželni šolski urad FJK; mreža vrtcev in šol s slovenskim učnim jezikom v Italiji
- Stroka; SLORI-jeva Delovna skupina za slovenski jezik.
- Pristojna telesa dežele FJK; Centralni urad za slovenski jezik;
- Pristojna telesa vlade RS; Služba za slovenski jezik MK; Zavod za šolstvo RS.

JEZIK

Šesta prednostna naloga: načrtovanje *usvajanja jezika* za slovenščino kot drugi jezik (strategije pridobivanja novih govorcev slovenskega jezika)

Viri: S. Brezigar (2013), Ali se slovenska jezikovna skupnost v Furlaniji Julijski krajini lahko širi? Poučevanje in učenje slovenščine med večinskim prebivalstvom kot perspektiva za dolgoročno ohranjanje manjšinskega jezika. V: D. Jagodic, Š. Čok (ur.), *Med drugim in tujim jezikom: poučevanje in učenje slovenščine pri odraslih v obmejnem pasu Furlanije Julijske krajine / Fra lingua seconda e lingua straniera: insegnamento e apprendimento dello sloveno in età adulta nella fascia confinaria del Friuli Venezia Giulia*. ATI-CZŽ JezikLingua, SLORI, Trst; D. Jagodic, Š. Čok (ur. 2013), *Med drugim in tujim jezikom: poučevanje in učenje slovenščine pri odraslih v obmejnem pasu Furlanije Julijske krajine / Fra lingua seconda e lingua straniera: insegnamento e apprendimento dello sloveno in età adulta nella fascia confinaria del Friuli Venezia Giulia*. ATI-CZŽ JezikLingua, SLORI, Trst ; D. Jagodic, M. Kaučič Baša, R. Dapit, (2017), Jezikovni položaj Slovencev v Italiji. V: N. Bogatec, Z. Vidau (ur.) *Skupnost v središču Evrope. Slovenci v Italiji od padca Berlinskega zidu do izzivov tretjega tisočletja*. ZTT – SLORI, Trst, 21–30.

Slika stanja

- Na naselitvenem ozemlju Slovencev v Italiji nosijo celotno »breme« dvojezičnosti še vedno skoraj izključno pripadniki slovenske skupnosti sami; ti poleg slovenščine navadno poznajo tudi vsaj eno zvrst italijanskega jezika, medtem **ko pripadniki večine, razen redkih primerov, ne obvladajo slovenščine niti pasivno** in se s Slovenci sporazumevajo izključno v italijanščini.
- Razloge za nepoznavanje slovenskega jezika med večinskim prebivalstvom gre primarno iskati v **skromnem uresničevanju institucionalne dvojezičnosti**, predvsem v mestnem okolju, v katerem ima večinsko prebivalstvo izredno malo možnosti za stik s slovenščino. Italijanski šolski sistem kljub nekaterim izjemam v večinskih šolah **učenja slovenščine ne predvideva**.
- Res pa je, da med govorce italijanskega jezika že vsaj dve desetletji opazamo **pozitivnejši odnos do manjšinskega jezika in skupnosti govorcev**, kar se na primer kaže tudi pri vpisu v različne jezikovne tečaje, pri vključenosti v delovanje slovenskih društev in pri odločitvi staršev, ki se opredeljujejo za govorce večinskega jezika, da svoje otroke vpišejo v slovenske šole oz. vrtce.
- **Vzroki za stopnjevanje zanimanja** med večinskim prebivalstvom so različni, v glavnem so povezani s slovenskimi koreninami, z željo po spoznavanju sosedskih jezikov in kultur ali pa s čisto praktičnimi vzgibi, kot je na primer možnost širitve zaposlitvenih ali študijskih obzorij.
- Res pa je tudi, da se večina učencev slovenščine, zlasti odraslih, **zadovoljuje z usvajanjem osnovnih jezikovnih veščin**; zanima jih torej le prvi stik s slovenskim jezikom in kulturo, ne izkazujejo pa primerne motiviranosti, da bi nekega dne slovenščino suvereno obvladali in funkcionalno uporabljali v vsakdanjih okoliščinah.

Odperta vprašanja

- Ohranjanje manjšinskega jezika v rabi neizogibno predpostavlja **poseben trud tudi v smeri pridobivanja novih potencialnih govorcev**. Manjšina je namreč obsojena na izumrtje ali propad, če si za cilj postavlja ohranjanje trenutnih pripadnikov in njihovih potomcev; naj bo namreč pri tem še tako učinkovita, jih bo z vsako generacijo nekaj izgubila zaradi izseljevanja, asimilacije, mešanih zakonov itd.
- Pridobivanje novih govorcev manjšinskega jezika seveda **ni preprost in niti kratkoročen proces**, še zdaleč pa ne sam po sebi umeven, saj zahteva veliko načrtnega dela in sredstev. Kljub (bolj ali manj upravičenim) dvomom v uspešnost tega procesa si je drugačno pot k dolgoročnemu ohranjanju slovenščine kot manjšinskega jezika težko zamisliti.

- Načrtovanje pridobivanja novih govorcev slovenščine in vizija širitve tradicionalnih mejá skupnosti pomeni velik izziv. Izkušnje nekaterih evropskih manjšin kažejo na uspešnost tovrstnih modelov »trženja« **manjšinskega jezika**, perspektiva njihovega prenosa med Slovence v Italiji pa naleti na odpor nekaterih dejavnikov, ki si ob vztrajnem nezaupanju do večinskega soseda raje prizadevajo za ohranjanje etnične in jezikovne »čistosti« trenutnih govorcev.
- Na področju izobraževanja odraslih ugotavljamo številne **strukturne pomanjkljivosti**, ki zadevajo: statičnost in nepopolnost ponudbe, saj glavnina ustanov prireja le tečaje na osnovni ravni (A1, A2), medtem ko je ponudba tečajev na srednji (B1, B2) in visoki ravni (C1, C2) razmeroma skromna; neusposobljenost učnega kadra za poučevanje slovenščine kot drugega/tujega jezika; pomanjkanje začetnega in zaključnega preverjanja usvojenega znanja. Obstoječo izobraževalno ponudbo velja zato nujno dopolniti in okrepiti.

Ukrepi in rešitve

- SKGZ (skupaj s SSO-jem) naj v sodelovanju s SLORI-jem razvije **strategijo pridobivanja novih govorcev slovenščine** na različnih področjih manjšinskega družbenega življenja in delovanja. V okviru Temeljnih jezikovnih načrtov naj slovenska civilna družba jasno opredeli, katerim ciljnim skupinam so dejavnosti slovenskih organizacij in društev primarno namenjene, do katere mere želi vključevati slovensko negovoreče uporabnike, koliko jezikovnega znanja in veščin naj od njih zahteva in kako naj spodbuja pridobivanje tega znanja. Temeljnega pomena je predvsem strateška povezava med civilno družbo, šolo in ponudniki jezikovnih tečajev.
- Med **prednostne ukrepe na področju načrtovanja usvajanja slovenščine kot drugega/tujega jezika** uvrščamo:
 - o **dodatna jezikovna podpora otrokom, ki obiskujejo vrtce in šole s slovenskim učnim jezikom, izhajajo pa iz neslovenskih družin**; civilna družba lahko na primer prispeva h krepitvi jezikovnih asistentov v slovenskih vzgojno-izobraževalnih ustanovah, predvsem pa naj nudi kakovostno, prijazno in privlačno pošolsko okolje, kjer bodo otroci lahko utrjevali znanje in veščine v slovenščini;
 - o **informiranje in strokovna podpora** pripadnikom večinske skupnosti pri vključevanju v slovensko jezikovno okolje: predavanja in svetovanja za starše, učence, uporabnike;
 - o postavitve **jezikovnih standardov** za učenje slovenščine kot drugega/tujega jezika na področju izobraževanja odraslih; razvoj **didaktičnih orodij** za doseganje teh standardov; dosledno merjenje doseganja teh standardov (**testiranje**) po kriterijih SEJO; vzpostavitev **sistema certificiranja usvojenega znanja** po evropskih merilih (v sodelovanju s Centrom za slovenščino kot drugi/tuji jezik v okviru UNILJ);
 - o priprava posodobljenih evidenc in kapilarna **promocija tečajev slovenščine kot drugega/tujega jezika za odrasle** v deželi FJK, ki trenutno delujejo razpršeno in neusklajeno;
 - o specifično **izobraževanje učnega kadra za pouk slovenščine kot drugega/tujega jezika v Italiji** v šolah, na tečajih slovenščine, v dijaških domovih itd.
 - o spodbujanje **spontanega usvajanja jezika po sistemu popolne potopitve**: programi didaktično vodenih stikov s skupinami govorcev iz Slovenije (čezmejne delovne prakse, študijske in dijaške izmenjave, gostovanja itd.).
- SKGZ (skupaj s SSO-jem) naj si posebej prizadeva za vzpostavitev **koordinirane ponudbe tečajev slovenskega jezika za odrasle**, ki naj upošteva vse zgoraj navedene potrebe in šibkosti. Opredeliti je treba ustanovo, ki bi to koordinacijo lahko prevzela (Slovik/AdFormandum, SLORI?), in prednostne ukrepe, ki jih velja udejanjiti (učni kadri, učna metoda, učno gradivo, certificiranje itd.). Veljalo bi tudi razmisliti o ustanovitvi tržaške podružnice Centra za slovenščino kot drugega/tujega jezika.

Sodelujoči

- SKGZ, SSO; ves organiziran sistem slovenske civilne družbe v Italiji
- Deželni šolski urad FJk; mreža vrtcev in šol s slovenskim učnim jezikom v Italiji
- Izobraževalni zavodi, ustanove in društva, ki organizirajo tečaje slovenščine kot drugega/tujega jezika
- Stroka; SLORI-jeva Delovna skupina za slovenski jezik.
- Pristojna telesa dežele FJk; Centralni urad za slovenski jezik;
- Pristojna telesa vlade RS; Služba za slovenski jezik MK.

PROGRAM DELOVANJA SKGZ 2019–2022

KULTURA

Prednostne naloge:

1. Kultura 2.0
2. Figurativna umetnost
3. Gledališče
4. Glasba
5. Knjižna produkcija – bralna kultura
6. Muzejska dejavnost
7. Ljubiteljska kultura
8. Kino

Pripravili:

Zaira Vidau, Slovenski raziskovalni inštitut – SLORI

Martin Lissiach, Ksenija Dobrila, Živka Persi, Milena Padovan, Ksenija Majovski, Luigia Negro, Mateja Zorn, dopisno Franko Vecchiet.

Trst, 8. 2. 2020

KULTURA

Prva prednostna naloga: kultura 2.0

Vir: D. Jagodic (2019), *Znanje in raba slovenskega jezika med mladimi v slovenskem zamejstvu v Italiji*. V: S. Novak Lukanovič (ur.) *Jezik in mladi v slovenskem zamejstvu*. (v tisku); N. Sosič, M. Kafol, N. Cossutta (2017), *Od včeraj do jutri: kulturna prizma slovenske ustvarjalnosti*. V: N. Bogatec, Z. Vidau (ur.) *Skupnost v središču Evrope. Slovenci v Italiji od padca Berilnskega zidu do izzivov tretjega tisočletja*.

Slika stanja

Kulturna dejavnost Slovencev v Italiji se razvija na **vseh področjih umetnosti in kulture**, od književnosti do slikarstva, od glasbe do gledališča in filma.

Ko govorimo o kulturnem življenju Slovencev v Italiji, je zaradi jasnosti dobro **ločiti med organiziranim ljubiteljskim ali profesionalnim delovanjem v okviru skupnosti**, znotraj poklicnih ustanov in številnih kulturnih društev, ter **delom posameznikov**, tudi poklicnih umetnikov, ki so tako ali drugače povezani s skupnostjo.

Težko je na vsakem področju začrtati mejo med strogo **poklicnim in zgolj ljubiteljskim delom**, ker se v številnih primerih ti dve ravni prepletata.

Pomen, ki ga ima za našo skupnost kultura, ima nešteto odtenkov: **identiteta, svoboda izražanja, moč ustvarjalnosti in umetnosti, ohranjanje in uveljavljanje jezika, izražanje samobitnosti, uveljavljanje narodnostih posebnosti, utrjevanje samozvesti** in podobno. Kultura nam pomeni **navezanost na bivanjski prostor, iskanje stika z drugačnim, obliko izobraževanja, željo po dialogu, hrepenenje** po tem, da nas drugi spoznajo in vrednotijo po tem, kar ustvarjamo in izražamo, **priznanje**, da nismo le prisotni, temveč dejavni sooblikovalci boljše kakovosti življenja v svojem okolju.

Iz novejšje **SLORI-jeve raziskave o mladih** v slovenskem zamejstvu v Italiji izhaja, da je med mladimi obiskovanje kulturnih prireditev v slovenskem jeziku še najpomembnejša dejavnost, ki omogoča stik s slovenskim jezikom in okoljem, medtem ko pri branju knjig prednjači italijanščina, pri poslušanju glasbe pa italijanska in mednarodna glasba.

Odprta vprašanja

- Ali kot skupnost potrebujemo poleg **kulturnih društev**, ki so prisotna na celotnem območju naseljenosti, tudi bolj **specifična združenja**, ki pokrivajo posamezna področja kulturnega izražanja?
- Ali smo sposobni glede na **kapilarno prisotnost po teritoriju združiti moči** pri projektih, ki bi nam zagotovili večjo vidljivost v širšem okolju tako v naši deželi kot tudi v Sloveniji?
- Ali je **kulturna ponudba, ki jo namenjamo mlajšim generacijam**, dovolj učinkovita, da pri njih spodbujamo samozvest, čut pripadnosti in hkrati tudi umetniško ter estetsko rast, ali bi veljalo več vlagati v **raziskovanje in eksperimentiranje** z novimi oblikami kulturnega izražanja?
- Kako kulturno ponudbo vrednotiti po **kakovosti** in ne le **po količini**? Koliko slovenska kulturna ponudba pritegne someščane (slovenske in drugih narodnosti), ki nikakor niso vključeni v naše kulturno okolje?
- Ali je prav, da v kulturi oziroma s pomočjo kulture gojimo **samokritičnost**, brez katere tvegamo, da resnično postanemo folklor, ali je bolj smiselno, da sprejemamo vse, kar je »naše«, kot dobro in potrebno? Pri tem vprašanju velja poudariti tudi drugi vidik, in sicer izobraževanje občinstva. Trivialnost nekaterih vsebin razvedrilne narave nas pripelje do vprašanja razmerja kulturne rekreacije proti umetnosti in kulturi, pri čemer se izraz »Audience building« loteva ne le gojenja števila uporabnikov storitev, temveč tudi kakovosti, spremljanja recepcije vsebin, iskanja dialoga z

občinstvom v razmerju med njihovimi pričakovanji in izraznimi sredstvi izvajalcev. Kako dvigniti nivo občinstva?

- Kultura dialoga, medkulturnega in večjezičnega, je za SKGZ temelj delovanja slovenske narodne skupnosti v Italiji, pri čemer pa velja še vedno postaviti vprašanje: KDO je naše občinstvo?
- O kulturnem menedžmentu se veliko govori: po Kongresu SKGZ leta 2019 se je uveljavila fraza: »Več kulture v gospodarstvu in več gospodarstva v kulturi.« Ne nazadnje je veliko vprašanje tudi ustvarjanje ambasadorjev kulture oziroma motivatorjev na celotnem območju naselitve Slovencev v Italiji. Ključno vprašanje se pri tej tematiki ne dotika same potrebe po tovrstnih profilih, temveč in predvsem tudi, kako jih graditi, oziroma same kompetence, ki jo ima naš organizirani sistem, da jih gradi, in trajnostnega pristopa – kaj ponuditi tovrstnim profilom?
- S tem vprašanjem je tesno povezano vprašanje oziroma izziv, v katerega se je usmerila tudi evropska kulturna politika 2014–2020, predvsem na medijskem področju, in sicer grajenje občinstva, kar je povezano z vsemi naslednjimi točkami tega poglavja načrta – »audience building« kot potreba in kot izziv, ki se ga nismo lotevali nikoli. Smisel te kulturne politike bi bil predvsem pri nekaterih ustanovah, ki niso le kulturne narave (kot že omenjeno, tudi mediji), izvesti načrtovanje in si zastaviti merljive cilje porasti uporabnikov storitev oziroma občinstva ter pri tem uporabiti ustrezen kader (ki bi v tej izhodiščni situaciji težje slonel na izvoru iz naše skupnosti, saj tovrstnega kadra ne premoremo).

Ukrepi in rešitve

- Pripraviti obširno in poglobljeno **raziskavo in analizo o področju kulture**, ki bi omogočila detaljnjšo opredelitev odprtih vprašanj in možnih ukrepov z namenom oblikovanja primerne **kulturne politike**.
- Izobraževalni procesi na področju kulture – glej Mladi in izobraževanje.
- Podpiranje in izpostavljanje projektov v smislu »best practices«, ki temeljijo na motivaciji, združevanju in skupni promociji.

Sodelujoči

- SKGZ
- SSO
- Slovenske kulturne organizacije in društva

KULTURA

Druga prednostna naloga: figurativna umetnost

Slika stanja

Od vseh kulturnih vsebin je figurativna umetnost med Slovenci v Italiji še najbolj podhranjena. Edina subjekta, ki se s tem ciljno ukvarjata, sta Društvo za umetnost Kons, ki je v veliki krizi, in Beneška galerija. Galerijska dejavnost je tako v Trstu kot v Gorici tudi glede na javno infrastrukturo hudo podhranjena. Kar zadeva zasebne prostore predvsem v tržaškem mestnem središču, smo Slovenci izgubili edino galerijo z zaprtjem Tržaške knjigarne. Prav tako, če izključimo zelo kakovostno ilustratorsko produkcijo, ki jo spodbuja slovenska založniška dejavnost v Italiji, tudi udejstvovanje na tem področju s strani profesionalcev strmo upada. Umetnine, ki so nastale med 20. stoletjem in ki predstavljajo kulturno dediščino slovenstva, niso nikjer na ogledu.

Odprta vprašanja

- Delovanje Društva za umetnost KONS.
- Infrastrukture – javne in zasebne.
- Ovrednotenje ustvarjalcev (fotografija in slikarstvo).
- Promocija ustvarjalnosti.
- Dialog z javnimi upravami za učinkovitejšo umestitev slovenske slikarske dediščine 20. stoletja v (predvsem tržaški) javni prostor.

Ukrepi in rešitve

- Preustroj Društva za umetnost Kons – reorganizirati članstvo ter osmisлити obstoj in delovanje.
- Načrtovati doslednejšo razstavno dejavnost v Tržaškem knjižnem središču in Kulturnem domu in/ali najemanje drugih prostorov – zasedanje in eksperimentiranje prostorov, ki ne sodijo v običajni delokrog ustanov in društev narodne skupnosti.
- Vključiti v načrt poselitve Narodnega doma tudi galerijo, tako s stalno postavitvijo kot začasne razstavne projekte.
- Stik z javnimi upravami – nastaviti dialog s tržaškim mestnim muzejem Revoltella in drugimi ponudniki galerij.
- Kadrovanje na tem področju in proučitev možnosti profesionalizacije tudi s podporo institucionalnih subjektov (Ministrstvo za kulturo RS).
- Opiranje na druge izrazne umetnosti (AV-vsebine, performativnost, inštalacije – v prostoru).

Sodelujoči

- SKGZ
- SSO
- Kulturno društvo za umetnost Kons
- Društvo beneških likovnikov
- Kulturni dom Gorica
- Kulturni center Lojzeta Bratuža

KULTURA

Tretja prednostna naloga: gledališče

Slika stanja

Gledališka dejavnost temelji predvsem na dejavnosti Slovenskega stalnega gledališča. Poleg tega velja navesti delovanje kulturnih domov (Kulturni dom Gorica) in amaterskih odrov, ki so dejavni na celotnem naselitvenem območju.

Težava je obisk oziroma vpisovanje abonmajev Slovenskega stalnega gledališča, ki že vrsto let nedosledno dialogira s prostorom, iz katerega izvira, pri tem pa je bila zabeležena transverzalna težava s šolami. Percepcija je nedosledna, predvsem v smislu razumevanja ali dialoga med občinstvom in produkcijo. Dodatno vprašanje je razmerje med vrhunskostjo produkcije in ljudskostjo oziroma recepcijo gledalcev.

Ko govorimo o Slovenskem stalnem gledališču, naj omenimo še skrb SKGZ, ki je njegov ustanovni član, da se še naprej angažirano vključuje v njegovo upravljanje, pri čemer velja izpostaviti nadgradnjo subjekta Društvo slovensko gledališče.

Posvečanje mladim in izobraževanje novih kadrov predstavlja vrzel, saj je nekoč delovala uspešna gledališka šola (Studioart in drugi primeri v preteklosti), iz katere so se nato profesionalno izobrazili nekateri igralci, ki so odraz tega prostora.

V našem prostoru so aktivne številne društvene strukture na področju ljubiteljske kulture, ki so delovale kot promotorji ljubiteljskega gledališča. Na tem področju je bil v preteklih letih velik zabeležen upad dejavnosti (z izjemo Benečije), ki jih velja spodbuditi in implementirati.

Razpolagamo s tremi gledališkimi hišami oziroma odri. To so: Kulturni dom Trst, Kulturni dom Gorica in KC Lojzeta Bratuža. Kulturni dom Gorica se uveljavlja kot pomembno stičišče treh kultur.

Odprta vprašanja

- Težava je obisk oziroma vpisovanje abonmajev Slovenskega stalnega gledališča, ki že vrsto let nedosledno dialogira s prostorom, iz katerega izvira, pri čemer je razvidna transverzalna težava s šolami. Percepcija je nedosledna predvsem v smislu razumevanja ali dialoga med občinstvom in produkcijo. Dodatno vprašanje je razmerje med vrhunskostjo produkcije in ljudskostjo oziroma recepcijo gledalcev.
- Posvečanje mladim in izobraževanje novih kadrov predstavlja vrzel, saj je nekoč delovala uspešna gledališka šola (Studioart in drugi primeri v preteklosti), iz katere so se nato profesionalno izobrazili nekateri igralci, ki so odraz tega prostora.
- Upad delujočih ljubiteljskih odrov.
- Osmišljanje prostorov predvsem Kulturnega doma v Trstu v razmerju SSG : Kulturni dom in vzdrževanje infrastrukture.
- Razmerje med ljubiteljskimi in profesionalnim odrom (glej Ljubiteljska kultura).
- Vloga in smisel Društva slovensko gledališče.

Ukrepi in rešitve

- V doslednem dialogu s Slovenskim stalnim gledališčem spodbujanje skrbi za porast občinstva oziroma vpisov abonmajev in dvig priljubljenosti produkcije med Slovenci v Italiji.
- Določiti pogoje za obuditev gledališke šole in njeno nadgraditev v različne vsebinske smeri (soodnosnica s poglavjem izobraževanja).
- Preustroj Društva slovensko gledališče – reorganizirati članstvo in osmisлити obstoj ter delovanje.
- V sodelovanju z ZSKD še naprej ciljati na obuditev ljubiteljskih dramskih odrov: spodbujanje projektnih produkcij, izobraževanje mentorjev, povezovanje društev na teritoriju.
- Skrb za razvoj Kulturnega doma v Trstu.
- Društvo slovensko gledališče preoblikovati v klub, ki povezuje in združuje posameznike in posameznice različnih starosti in poklicev, ki jih zanimajo uprizoritvene umetnosti v najširšem pomenu. Društvo naj bi sestavljalo tudi operativni organ, ki bi sodeloval pri oblikovanju in izvajanju vizije za povečanje števila obiskovalcev in njihovega zadovoljstva ter hkrati za dostopnost kulturno-umetniških vsebin, pri čemer bi veljalo dati glavno besedo mladim in res številnim obiskovalcem iz Slovenije.

Sodelujoči

- SKGZ
- SSO
- SSG
- Društvo slovensko gledališče
- ZSKD
- Društva na teritoriju
- Izobraževalne ustanove (Slovik, Development)
- Šole

KULTURA

Četrta prednostna naloga: glasba

Slika stanja

Glavni akter na glasbenem področju med Slovenci v Italiji je Glasbena matica v Furlaniji - Julijski krajini, ki deluje na celotnem naselitvenem območju skupnosti. V glavnem velja to tematiko obravnavati navzkrižno s šolstvom, saj gre ne nazadnje za šolski pouk. Glasbena matica je bila ustanovljena v Trstu leta 1909 in deluje kot deželna profesionalna izobraževalna ustanova s šolami v Trstu, Gorici, Špetru in Ukvah. Njen cilj je usposabljanje poklicnih glasbenikov in promocija glasbene kulture med Slovenci v Italiji. Tržaški sedež šole je začasen že veliko let, status ni urejen, lokacija je odročna. Glasbeno matico obravnava tudi zaščitni zakon, ki zastavlja prihodnost Glasbene Matice kot slovenske sekcije tržaškega konservatorija. Goriški sedež se bo srednjeročno premaknil iz KB centra v Trgovski dom. V Gorici predstavlja velik izziv sodelovanje s šolo Emil Komel. V Kanalski dolini je zabeleženih nekaj težav glede usidranosti v prostor.

Odprta vprašanja

- Vlaganje v izobraževanje kadra predvsem v smeri pedagoškega delovanja – istovetenje glasbene dejavnosti s šolsko.
- Transverzalna skrb za jezik oziroma učence iz neslovenskih družin.
- Izjemne infrastrukturne težave predvsem v Trstu, infrastrukturni premiki v Gorici.
- Odprto vprašanje glede zakona št. 38/01 – odnosi s konservatorijem.
- Sodelovanje s šolo Emil Komel.
- Poživitev umestitve šole v prostor Kanalske doline, kjer je jezikovno stanje kritično.

Ukrepi in rešitve

- Jezikovna politika v sodelovanju s SLORI-jem.
- Vztrajanje pri grajenju odnosov s šolo Emil Komel; urejanje statusa dveh šol po načelu transparentnosti; pri tem velja dodati tudi razmerje in dialog med glasbeno šolo in ljubiteljskim področjem.
- Izziv predstavlja selitev v Trgovski dom; spremljanje šole na tej poti, za katere je pa zelo učinkovito opremljena.
- Kanalska dolina: če bi obstajala večjezična šola, bi bila umestitev Glasbene matice v tem okolju verjetno bolj naravna – prizadevanja SKGZ za ustanovitev večjezične šole na Trbižu s posledično funkcionalnostjo tudi za druge slovenske subjekte v FJK.
- Zaščitni zakon je neizvedljiv v točki, kjer je govora o ustanovitvi slovenske sekcije konservatorija zaradi reforme italijanskega sistema javnega glasbenega šolstva, ki predvideva ločitev akademske in predakademske ravni. S tega vidika je slovenska sekcija konservatorija prej vprašanje krovne

organizacije kot Glasbene matice. Pri obravnavanju tega argumenta pa je treba biti v dialogu s konservatorijem Tartini primerno pravno opremljen. V tem okviru je zadeva Glasbene matice bolj priznanje šole kot predakademske ravni konservatorija. Glasbena matica potrebuje pri tem pravno podporo z eno ekspertizo v izhodišču.

Sodelujoči

- SKGZ
- SSO
- Glasbena matica
- Šola Emil Komel
- ZSKD
- Izobraževalne ustanove (Slovik, Development)
- Šole
- Deželni šolski urad
- Konservatorij Tartini v Trstu
- Društvo Planika
- SLORI

KULTURA

Peta prednostna naloga: knjižna produkcija in bralna kultura

Slika stanja

Knjižna produkcija in subjekti, ki se profesionalno ukvarjajo z bralno kulturo, so med Slovenci v Italiji številni in učinkoviti. Pri tem lahko ločimo dve poglavitni poglavji, in sicer založniško in knjižnično dejavnost. Na založniškem področju so temeljnega pomena prijemi, ki premikajo to poglavje v gospodarstvo, in sicer načrtovanje učinkovitejših in gospodarsko trajnostnih strategij. V ta segment se vključuje tudi Tržaško knjižno središče, katerega delni upravitelj je posredno SKGZ. Pri knjižničarski produkciji pa se zliva delno poglavje v identiteto, predvsem kar zadeva selitev tako goriškega kot tržaškega oddelka Narodne in študijske knjižnice (NŠK). Izhodiščno je sicer segment dela dobro strukturiran in učinkovit, predvsem če se jemlje v pošte tudi splošne knjižnice, ki delujejo tako na javni (občinske) kot na prostovoljni ravni, tako da gre v tem primeru za iskanje nadgradnje, oblikovanje sinergij in skupno promoviranje, tudi v sozvočju s ponudbo ljubiteljske kulture in uprizoritvenih umetnosti.

Odprta vprašanja

- Strukturna šibkost in šibka kadrovska zasnova.
- Pomanjkanje optimizacije distribucije in tiskarskih storitev.
- Možnost nadgradnje povezovanja subjektov na področju bralne kulture.
- Promocija slovenske književnosti med večinskim prebivalstvom.
- Povezovanje in integrirana promocija subjektov, ki predstavljajo knjige.
- Boljše načrtovanje in promoviranje dejavnosti.
- Grajenje kadrov: uredniško področje, prevajalsko področje, ustvarjalno področje.

Ukrepi in rešitve

- Iskanje dovršenih načinov skupne promocije dogajanja na področju knjige tudi z vidika povezovanja z osrednjim slovenskim kulturnim prostorom in predstavljanja najnovejše knjižne produkcije v Sloveniji predvsem na področju leposlovja tudi med Slovenci v Italiji.
- Povezovanje knjižnic (to se že občasno dogaja) tudi v sklopu tržaške javne pobude Trst se zaveže k branju, ki predvideva povezovanje v delovna omizja – slovenskega bi koordinirala NŠK.
- V povezavi s poglavjem medijev in gospodarstva priti do integrirane ponudbe tiskarskih storitev.
- Širša povezanost pri načrtovanju založniške dejavnosti (naslovov).
- Še naprej slediti NŠK ob selitvi v Trgovski dom, Narodni dom in Narodni dom pri Svetem Ivanu.
- Upravljanje Tržaškega knjižnega središča (TKS); upravljanje Založništva tržaškega tiska.
- Načrtovanje skupne strategije promoviranja izdaj iz našega prostora med subjekti ljubiteljske kulture.
- Načrtovanje usklajene promocije bralne kulture v medijih s stalnimi rubrikami itd.
- Grajenje kadrov: uredniško področje, prevajalsko področje, ustvarjalno področje.

Sodelujoči

- SKGZ
- SSO

- Narodna in študijska knjižnica
- Druge knjižnice – splošne in občinske
- Založništvo tržaškega tiska
- Založba Zadruga Novi Matajur
- Tržaško knjižno središče
- Društva
- Gospodarske dejavnosti
- Mediji (Primorski dnevnik)

KULTURA

Šesta prednostna naloga: muzeji

Slika stanja

Pri tem podpoglavju gre za eno bistveno ugotovitev, in sicer da zmoremo Slovenci v Italiji razvejano mrežo muzejskih struktur, ki bi jih lahko strateško postavili v mrežo in tako bolje promovirali našo skupnost. Evidentirane strukture so: Muzej Režijanskih ljudi (komplementarno tudi Muzej brusačev), Muzej v Bardu – Center za kulturne raziskave, Slovensko multimedijško okno, Etnografski muzej v Števerjanu, Ribiški muzej tržaškega Primorja, Kraška hiša, Škedenjski muzej, Muzej v Ricmanjih, Torkla v Dolini. Omenjene subjekte naj bi po načrtih spravili v mrežo tudi projekt Primis (Gospodarstvo), kar lahko z dejavnostmi na kulturnem področju dodatno okrepimo. Ne nazadnje gre v izhodišču že za »screening« splošnih informacij za obiskovalce (urniki, cenik, lokacija), ki bi jih lahko postavili na večjezično spletno stran ob zgibanki itd.

Odprta vprašanja

- Razvejana, a nepovezana mreža muzejev.
- Pri nekaterih strukturah pomanjkanje informacij za obiskovalce.
- Razmerje med gospodarstvom in kulturno ponudbo – kulturni turizem.

Ukrepi in rešitve

- Povezati muzeje v mrežo.
- Sklic skupnega delovnega omizja za izmenjevanje primerov dobrih praks, ki bi lahko kot informativna priložnost potekalo enkrat na leto.
- Oblikovanje e-gradiva in tiskanega gradiva z informacijami za obisk vsake muzejske strukture.
- Vključevanje muzejske tematike v Projekt Primis.
- Sodelovanje s sorodnimi strukturami v Sloveniji tudi za promocijo.
- Utemeljiti in nadgraditi pojem kulturnega turizma, uveljavljanje primerov dobrih praks v Benečiji (ISK) in Režiji (Rozajanski dum) ter jih pripeljati predvsem v Gorico in Trst. Z gospodarskimi vsebinami je treba tudi med slovenskimi ustanovami uveljavljati ustrezno politiko, ki v Trstu doživlja razcvet na splošnem nivoju v smislu »incoming« organizirane turistične ponudbe šele v zadnjih letih.

Sodelujoči

- Muzej Režijanskih ljudi (komplementarno tudi Muzej brusačev)
- Muzej v Bardu – Center za kulturne raziskave
- Slovensko multimedijško okno
- Etnografski muzej v Števerjanu
- Ribiški muzej tržaškega Primorja
- Kraška hiša, Škedenjski muzej
- Muzej v Ricmanjih
- Torkla v Dolini

KULTURA

Sedma prednostna naloga: ljubiteljska kultura

Slika stanja

Za SKGZ je edini in zelo strukturiran sogovornik ZSKD, ki združuje med drugim tudi ustanove na profesionalnem področju, kot so Društvo za umetnost Kons in Kinoatelj. Sedanjih 83 včlanjenih društev in skupin deluje v tržaški, goriški in videmski pokrajini. Poleg tega, da nudi včlanjenim društvom podporo, svetovanje, usluge in storitve, ZSKD prireja tudi kulturne dogodke deželnega in mednarodnega obsega, pri čemer velja izpostaviti predvsem Slofest.

Težave, ki jih to področje beleži in ki je kakor koli precej zdravo, temeljijo predvsem na pomanjkanju motivacije v posameznih jedrih v skladu s splošnimi družbenimi trendi, ki čedalje bolj zoperstavljajo družbeni angažma posameznika, pri čemer se pojavlja zelo aktualno vprašanje optimizacije oziroma racionalizacije.

Dodatni izziv prinašajo nekatera geografska žarišča, predvsem v videmski pokrajini, tako številni člani skupnosti, ki se iz dolinskega področja izseljujejo v nižinsko, kot najbolj izolirani predeli, kot je Kanalska dolina.

Odprta vprašanja

- Neusklajenost splošnega dogajanja na področju kulture.
- Uveljavljanje jezikovne politike (tudi pojavljanje drugačnih vsebin, na primer predstav v italijanskem narečju namesto slovenskih).
- Kako privabiti nove obiskovalce? Kako ustvariti tvornejši dialog z večinskim narodom in jih smiselno vključiti v slovensko stvarnost? Gre sicer za transversalno dejavnost.
- Kako društva spodbuditi s ponudbo vsebin ali začrtati delo v smer projektov, glede na to, da je trend tradicionalnih dejavnosti, ki predvidevajo dosledni angažma posameznika (poudarek gre na zborovstvo), čedalje manj aktualen?

Ukrepi in rešitve

- Dialog z vsemi dejavniki skupnosti v smeri terminske usklajenosti dejavnosti.
- Močnejša prisotnost v Kanalski dolini.
- Preveriti možnost, ali bi se ustanovilo društvo Slovencev v Vidmu.
- Oblikovanje ponudbe za društva na podlagi programov drugih ustanov.
- Glej prvo točko – grajenje motivatorjev, kadra na področju kulturnega menedžmenta, načrtovanja, dialog z gospodarstvom.

Sodelujoči

- SKGZ
- ZSKD
- Ustanove predvsem na kulturnem področju
- Druge skupnosti, društva in ustanove v videmski pokrajini

KULTURA

Osma prednostna naloga: AV-vsebine – filmska produkcija

Slika stanja

Glavni sogovornik je Kinoateljje, čeprav ni edini slovenski subjekt, ki se ukvarja s filmom v Italiji. Filmska kultura je še najmanj tradicionalno razvita, čeprav je bila svoj čas filmska produkcija nekdanje skupne države kapilarno distribuirana. Načrt Kinoateljjeja je skupaj z izobraževalnimi institucijami v zamejstvu in Sloveniji – ob podpori krovnih organizacij in Deželnega šolskega urada, Zavoda RS za šolstvo in drugih institucij – razviti celosten program in strategijo razvoja filmskega in medijskega opismenjevanja med mladimi v zamejstvu.

Filmski abonma: po vzoru drugih abonmajev je treba oblikovati program vsaj 2–3 filmskih projekcij, ne le za odrasle, temveč tudi za otroke in mladino. Projekcija je opremljena s pogovorom o filmu, in če je možno, tudi z obiskom avtorske ekipe. Projekcije se izvajajo v kinu ali primerni dvorani. Poudarek je na izboru slovenskega avtorskega filma in s tem tudi na širjenju slovenskega jezika. Mnogo filmov je posnetih po knjižnih predlogah, kar omogoča dodatno poglobljanje v slovenski jezik.

Odprta vprašanja

- Prevelika osredotočenost Kinoateljjeja na Gorico.
- Pomanjkanje distribucije slovenskega filma v Italiji, razen izjem.
- AV-vzgoja za otroke in mladino – podpora medijskemu opismenjevanju, kar sodi tudi v medijsko ponudbo.
- Potreba po sistematizaciji kadra (tudi tehničnega).

Ukrepi in rešitve

- Filmski abonma na treh pokrajinskih nivojih. Po vzoru drugih abonmajev je treba oblikovali program vsaj 2–3 filmskih projekcij, ne le za odrasle, temveč tudi za otroke in mladino. Projekcija je opremljena s pogovorom o filmu, in če je možno, tudi z obiskom avtorske ekipe. Projekcije se izvajajo v kinu ali primerni dvorani. Poudarek je na izboru slovenskega avtorskega filma in s tem tudi na širjenju slovenskega jezika. Mnogo filmov je posnetih tudi po knjižnih predlogah, kar omogoča dodatno poglobljanje v slovenski jezik.
- Izobraževalni program: seminarji za učno osebje, formiranje in izobraževanje učiteljev v slovenskih šolah v Italiji na področju filmskega in medijskega opismenjevanja ter vključevanje v osrednjo slovensko ponudbo.
- Izobraževanje na področju medijske kulture (v izobraževanje).
- Izobraževanja kadra (tudi tehničnega) – v izobraževanju.

Sodelujoči

- SKGZ
- Kinoateljje
- Ustanove predvsem na kulturnem področju

- JSRS za film
- Italijanske sredine - kinodvorane

PROGRAM DELOVANJA SKGZ

MEDIJI

Prednostne naloge:

1. Medijski prostor v RS in v Italiji
2. Tehnološke inovacije in spletno informiranje
3. Mediji in pluralnost

Pripravili:

Ksenija Dobrila, predsednica Slovenske kulturno-gospodarske zveze – SKGZ

Zaira Vidau, Slovenski raziskovalni inštitut – SLORI

Pierina Furlan – Krut

Dorica Kresevič – SKGZ

Livio Semolič – SKGZ

Trst, 8. februar 2020

MEDIJI

Prva prednostna naloga: medijski prostor v RS in v Italiji

Vir: A. Koren (2019), Fizično mejo smo včasih tudi sami premikali, zdaj odpravljamo mejo v glavi; M. Muženič (2019), Spoštljiv pogled k rojakom v sosednjih krajih: petindvajset dopisniških let med Slovenci v Italiji; M. Obit (2019), Novi Matajur: ne samo priča, temveč glas potrebe po vedno večjem sodelovanju; M. Tavčar (2019), Čezmejno sodelovanje elektronskih medijev. Vse v: Š. Čok, A. Škarabot (ur.) *Zamejski, obmejni, čezmejni. Slovenci v Furlaniji - Julijski krajini deset let po vstopu Slovenije v šengensko območje*; V. Kotnik (2013), Mediji v očeh nacionalne manjšine: Kratka etnografija medijske subjektivitete slovenske manjšinske populacije v Italiji - P. Sekloča (2013) Regionalni tisk kot povezovalni element med slovenskimi nacionalnimi manjšinami in Slovenijo. V: V. Kotnik (ur.) *Mediji in nacionalne manjšine*.

Slika stanja

Zanimanje za slovenski prostor v Italiji je po osamosvojitvi Slovenije in njeni vključitvi v Evropsko unijo **upadlo**. Pred tem sta imela RTV in Delo kot osrednja medija v Trstu stalnega dopisnika, saj je bil Trst v času hladne vojne za Slovenijo oziroma Jugoslavijo zanimiv novinarsko in tudi politično.

Slovenski regionalni mediji (lahko) delujejo kot povezovalni organi javnosti in publike v RS in v slovenski narodni skupnosti v Italiji ter s tem krepijo čezmejno javno komuniciranje (Sekloča 2013).

V RS sta dve telesi, ki se ukvarjata z vprašanjem medijev in Slovencev v sosednjih državah:

- **Komisija za programske vsebine RTV Slovenija, namenjene Slovincem v sosednjih državah;**
- **Varuhinja pravic gledalcev in poslušalcev RTV Slovenija.**

Kot primere dobre prakse sodelovanja med mediji v RS in slovenskimi mediji v Italiji lahko navedemo:

- **sodelovanje med Primorskim dnevnikom in Primorskimi novicami**, ki si vzajemno posredujeta vsebine;
- **sodelovanje medijskih hiš v okviru projekta Alpe-Jadran**, pri katerem sodelujejo slovenski programi deželnega sedeža RAI, deželni sedeži RAI iz Veneta, Južne Tirolske in Lombardije, ORF iz Celovca, bavarski radio, mediji v Sloveniji in na Hrvaškem;
- **čezmejna televizija LYNX**: oddajanje in ponavljanje nekaterih oddaj in dnevnikov slovenskega programa deželnega sedeža RAI v Trstu, TV Koper-Capodistria in RTV Slovenija v Ljubljani; mesečnik Magazine LYNX izdajajo vse hiše, ki so sodelovale pri pripravi sporeda;
- **prireditev Naš športnik**: oblikujejo jo mediji z obeh strani meje;
- **pogodba med RAI in Predsedstvom ministrskega sveta** se avtomatično podaljšuje ali na novo potrjuje brez dodatnih nadgradenj in prilagoditev novim medijskim in tehnološkim potrebam.

Odprta vprašanja

Medijsko pozornost v RS Slovenci v Italiji pritegnejo, zgolj če je kaj narobe, če lahko obudimo stereotipe o ogroženih Slovencih. Podobno se dogaja, ko **italijanski krajevni mediji poročajo o Slovencih v Italiji**.

- Gre za **vprašanje moči slovenskih medijev v Italiji**.
- Medtem ko **regionalni medijski prostor**, predvsem med Trstom in Kopro, **deluje povezovalno**, je nasprotno v **ljubljskih uredništvih število novinarjev**, ki bi poznali tukajšnje razmere, **zelo omejeno**.
- V RS je splošno **poznavanje slovenske stvarnosti v sosednjih državah** in zanimanje zanjo slabo. Enako velja za italijansko večino.

- **Novi Matajur:** trenutno nimajo medijskega sogovornika v Posočju, ki bi jim omogočal čezmejno vzajemno posredovanje vsebin, kot se dogaja na relaciji Primorski dnevnik – Primorske novice.
- **Primorski dnevnik:** ima stran, namenjeno čezmejnemu poročanju o Gorici in Novi Gorici; podobno razmišljajo, da bi skupaj poročali o Krasu na italijanski in slovenski strani meje.
- **Odprta vprašanja, ki veljajo za medijski prostor v RS,** si je treba postaviti tudi **o poročanju italijanskih medijev** predvsem na krajevni in deželni ravni.
- **Reforma javnega koncesionarja RAI – zakon št. 220/2015** predvideva v alineji f 2. odstavek 45. člena, da se za jezikovne manjšine zagamči lokalna produkcija programov v manjšinskem jeziku in zagotovijo ustrezne produkcijske strukture. Zakonski okvir je treba izkoristiti za nadgradnjo pogodbe in za ureditev **naslednjih vprašanj:**
 - ✓ ureditev oddajnikov;
 - ✓ posodobitev tehnološke opreme in možnosti oddajanja radijskih in televizijskih oddaj v slovenskem jeziku prek platforme RAIplay ali prek posebne namenske platforme,
 - ✓ finančna in upravna avtonomija slovenskega sedeža,
 - ✓ ureditev kadrovske zasedbe,
 - ✓ potenciranje storitev prek »streaminga«, socialnih omrežij, zvišanje števila ur radijskega in televizijskega oddajanja;
 - ✓ permanentno izobraževanje in usposabljanje osebja v slovenskem jeziku;
 - ✓ stalno spremljanje storitev na deželni ravni (deželna komisija ali komisija pri vladnem komisarju).

Ukrepi in rešitve

- Komisija za programske vsebine RTV Slovenija, namenjene Slovincem v sosednjih državah, **podpira vključevanje manjšinske problematike v nacionalno strategijo RS za kulturo** in predlog, naj ministrstvo zagotovi celovito izvajanje tistih členov zakona o RTV Slovenija, ki zadevajo Slovence v sosednjih državah.
- Komisija za programske vsebine RTV Slovenija medije v RS poziva, da mora določanje vsebin in programov voditi predvsem **kakovost**. Predstavljati je treba pobude in posameznike, ki so uspešni pri svojem delu in živijo celovito kot Slovenci. S prikazovanjem samo narodnoobrambne vloge in narodopisne dejavnosti zaidemo v folklorizacijo.
- Podpirati, utrjevati in širiti **različne oblike čezmejnega medijskega sodelovanja**, ki temelji na izmenjavi prispevkov in dobrih profesionalnih in osebnih odnosih med novinarji in drugimi medijskimi ustvarjalci. Vključevati v te procese tudi italijanske medije v Italiji.
- Usklajeni posegi z izvoljenimi poslanci in paritetnim odborom pri Predsedstvu ministrskega sveta – Direkciji za informiranje in tisk (podsekretar in direktor direktorata) in Direkciji za deželne zadeve, Deželi FJK in vladnem komisarju z upravnim odborom RAI in glavnim direktorjem RAI.
- Sodelovanje in promoviranje bilateralnih odnosov na področju radiotelevizijskih storitev.
- ZaJezik – redna srečanja z redakcijami tiskanih medijev, programskega oddelka in informativnega oddelka RAI v zvezi s kampanjami o izvajanju jezikovnih pravic ter na teme odprtih vprašanj v okviru zaščite.
- Posredništvo pri poenotenju nekaterih storitev za tiskanje medijev: tiskarna in raznašanje.
- Strategija za pridobivanje novih naročnikov PD in za sodelovanje s šolami (srečanja z odborom PRAE in opredelitev ciljev, srečanje z redakcijo in odgovornim urednikom).
- Potencirati komunikacijo SKGZ prek socialnih omrežij – novi kadrovske profili.

Sodelujoči

- SKGZ
- SSO
- Mediji v Italiji in RS
- Ministrstvo za kulturo RS
- Direkcija za založništvo pri predsedstvu Vlade
- RAI
- DZP-PRAE

MEDIJI

Druga prednostna naloga: tehnološke inovacije in spletno informiranje

Vir: N. Bogatec (2018), *Projekt branje in glasba. Bralne navade in glasbeno udejstvovanje učencev in dijakov, ki obiskujejo šole s slovenskim učnim jezikom v tržaški in goriški pokrajini ter večstopenjsko šolo s slovensko italijanskim dvojezičnim poukom v Špetru*, Primorski dnevnik, 20. maj 2018; D. Jagodic (2019), *Znanje in raba slovenskega jezika med mladimi v slovenskem zamejstvu v Italiji*. V: S. Novak Lukanovič (ur.) *Jezik in mladi v slovenskem zamejstvu*. (v tisku); E. Gosgnach (2019), *Deset let po vstopu Slovenije v šengensko območje*; M. Obit (2019), *Novi Matajur: ne samo priča, temveč glas potrebe po vedno večjem sodelovanju*; M. Tavčar (2019), *Čezmejno sodelovanje elektronskih medijev*. V: Š. Čok, A. Škarabot (ur.) *Zamejski, obmejni, čezmejni. Slovenci v Furlaniji - Julijski krajini deset let po vstopu Slovenije v šengensko območje*.

Slika stanja

Osrednji tiskani mediji v slovenskem jeziku v Italiji (Primorski dnevnik, Novi Matajur, Dom, Novi glas) imajo spletne različice in strani na Facebooku ter druga družbena omrežja. Omogoča jim sprotno informiranje v skladu z novimi tehnologijami.

Slovenski programi deželnega sedeža RAI: programski oddelek objavlja svoje vsebine na **spletni strani sedezfjk.rai.it**, pri čemer je možno spremljanje v **streamingu**, nekatere oddaje pa so prenesene tudi v **sistem podcast**, kar omogoča arhiviranje in kasnejše spremljanje vsebin. Ima tudi **strani na Facebooku**.

Informativno uredništvo je uvedlo objavlanje na spletni strani **rai.it/tgrfjk** in **FB strani**, kar omogoča aktualnost objavljanih novic.

European Broadcasting Union – EBU povezuje vse evropske radiotelevizijske hiše in vsak dan objavlja slikovno in avdiovizualno gradivo, ki je prosto dostopno in ga uporablja tudi slovenski informativni program na deželnem sedežu RAI.

Odprta vprašanja

- **Poslušanje Radia Trst A**: radio se bo ohranilo, vendar se bodo spremenili mediji, na katerih ga poslušamo.
- **TV programi**: televizije težijo k temu, da se specializirajo, npr. televizije z izključno zabavnimi programi ali samo z informativnim programom itd.: spreminjajo se koncepti dela in sredstva.
- Novinarji in programerji se morajo stalno **tehnično izpopolnjevati**, da lahko uporabljajo nove tehnološke pripomočke, kar je včasih za starejše težavno.
- **Tiskani mediji so finančno zahtevni**, vendar imajo svoj začrtan krog bralcev in naročnikov. Iz novejših SLORI-jeve raziskave o branju Primorskega dnevnika med mladimi izhaja, da dnevne novice spremlja skoraj 9 srednješolcev od 10, večina jih bere Primorski dnevnik in vsaj en dnevnik v italijanskem jeziku. Dostopnost časopisa v šoli pozitivno vpliva na razširjenost in pogostnost branja Primorskega dnevnika med dijaki. Navezanost družin na Primorski dnevnik in dostopnost časopisa doma med srednješolci spodbujata zanimanje za dnevni tisk nasploh.
- Iz novejših **SLORI-jeve raziskave o mladih** v slovenskem zamejstvu v Italiji izhaja, da je celotna medijska ponudba v slovenskem jeziku, ki jo imajo mladi na voljo, bolj omejena v primerjavi z medijsko ponudbo v italijanskem jeziku, kar še posebej velja za televizijske in radijske oddaje. Omenjeno izhodiščno neskladje med izpostavljenostjo italijanskim in slovenskim medijem jasno kažejo tudi spoznanja raziskave. Kar 80% anketirancev namreč spremlja izključno ali pretežno

italijanske televizijske oddaje, pretežno slovenskih pa nihče, 58% obiskuje izključno ali pretežno italijanske spletne strani, pretežno slovenske pa le 3%, 55% posluša samo ali večinoma italijanske radijske oddaje, pretežno slovenske pa le 12%. Od slovenskih medijev so mladi še najbolj navezani na tiskovine: 43% jih namreč bere slovenske in italijanske časopise ter revije v enaki meri, le 5% jih bere pretežno slovenske, kar 45% pa jih bere samo ali pretežno italijanske.

Ukrepi in rešitve

- Upoštevati **potrebo po tehnoloških inovacijah in usposabljanju** v kadrovske politike manjšinskih medijev in njihovem financiranju.
- Ureditev spletnega portala slovenske manjšine v Italiji tudi v sodelovanju s Primorskim dnevnikom.

Sodelujoči

- SKGZ
- SSO
- Mediji
- DZP-PRAE

MEDIJI

Tretja prednostna naloga: mediji in pluralnost

Vir: E. Gosgnach (2019), Deset let po vstopu Slovenije v šengensko območje; M. Obit (2019), Novi Matajur: ne samo priča, temveč glas potrebe po vedno večjem sodelovanju; J. Pajk (2019), Novi glas med ohranjanjem tradicije in novimi izzivi. V: Š. Čok, A. Škarabot (ur.) *Zamejski, obmejni, čezmejni. Slovenci v Furlaniji - Julijski krajini deset let po vstopu Slovenije v šengensko območje*; I. Tuta (2017), Sredstva javnega obveščanja v slovenskem jeziku v Italiji. V: N. Bogatec, Z. Vidau (ur.) *Skupnost v središču Evrope. Slovenci v Italiji od padca Berlinskega zidu do izzivov tretjega tisočletja*.

Slika stanja

Osrednji tiskani mediji v slovenskem jeziku v Italiji so Primorski dnevnik, Novi Matajur, Dom in Novi glas. V njih se izraža ideološka delitev na dva tabora, ki izhaja iz povojnega obdobja, vendar po drugi strani to dejstvo kaže pluralnost mnenj in pogledov.

Časopisi Novi Matajur, Dom in Novi glas zagotavljajo medijsko pokritost na lokalni ravni.

Dom in Novi Matajur sta na Videmskem edina medija, ki ponujata informacije o Slovencih v Italiji in Sloveniji, ker televizijski signal na goratih območjih ni zmeraj dostopen. Bralce imata tudi v Posočju. Krščanskemu etosu sledita dva časopisa: Novi glas in Dom.

Odprta vprašanja

- **Novi Matajur** nima medijskega sogovornika v RS, kot ga ima PD s Primorskimi novicami, plodno sodeluje z Radio Onde Furlane.
- **Novi Matajur in Dom** pokrivata isti prostor in nimata posebnih vsebinsko ideoloških razlik, kar daje veliko možnosti sinergij. Tudi samo združevanje ne sme ostati tabu tema.

Ukrepi in rešitve

- Podpirati, utrjevati in širiti **različne oblike medijskega medsebojnega in čezmejnega sodelovanja za Novi Matajur in Primorski dnevnik**, ki temeljijo na izmenjavi prispevkov in dobrih profesionalnih in osebnih odnosih med novinarji in drugimi medijskimi ustvarjalci po zgledu sodelovanja med Primorskim dnevnikom in Primorskimi novicami.
- **SKGZ bo spodbujala Zadrugo Novi Matajur**, naj poišče vse možne načine sprotne komunikacije z upravitelji Doma. Soočala se bo s sorodno krovno organizacijo in iskala vse možnosti za čim tesnejše sodelovanje med Novim Matajurjem in Domom.

Sodelujoči

- SKGZ
- Zadruga Novi Matajur
- DZP-PRAE
- SSO

PROGRAM DELOVANJA SKGZ 2019–2022

MLADI IN KADROVANJE

Prednostne naloge:

1. Identiteta
2. Demografska slika
3. Mobilnost in beg možganov
4. Mladi in društva

Pripravili:

Ksenija Dobrila, predsednica Slovenske kulturno-gospodarske zveze – SKGZ

Zaira Vidau, Slovenski raziskovalni inštitut – SLORI

Živka Persi, Martin Lissiach, Mateja Zorn, Milena Padovan, Roberta Sulčič, Maja Humar (člani delovne skupine)

Trst, 8. februarja 2020

UVOD

Demografski in družbeno-ekonomski podatki o mladih med 18. in 29. letom na evropski, državni in deželni ravni ne kažejo prav rožnate slike. Predvidevamo lahko, da je profil mladih, ki izhaja iz omenjenih preverjanj in podatkov, aktualen tudi za mlade pripadnike slovenske narodne skupnosti v Italiji, saj so ti kot državljani vpeti v družbene, politične in gospodarske procese italijanske države in sploh Evropske unije.

Mlajši od 30 let, ki so postali polnoletni po letu 2000, imenovani tudi milenijci, so močno izpostavljeni negotovosti, ki ključno pogojuje njihove odločitve o študiju, zaposlovanju in osamosvajanju od izvirne družine. Vpeti so v zelo zapletene procese spreminjajoče se družbe, ki jih sili v nenehno ponovno opredeljevanje prihodnosti ter sprotno prilagajanje življenjske poti na podlagi pridobljenih izkušenj in družbenih sprememb. Iskanje zaposlitve in razvijanje življenjske in poklicne poti je od konca prvega desetletja tega stoletja za mlade vse težavnejše. Gospodarska kriza je dodatno obremenila njihov položaj. Empirično preverjanje je pokazalo, da take okoliščine po eni strani povzročajo beg mladih v tujino (»brain drain«), po drugi strani pa silijo mlade v nižanje svojih pričakovanj in posledično zatiranje in izgubo svojih sposobnosti (»brain waste«). Demografski podatki kažejo, da je delež mladih v sodobni italijanski družbi manjšinski. Za digitalno generacijo mladih je značilno, da se del njihove socializacije ter družbene in politične participacije odvija v virtualni resničnosti. Internet ni samo orodje komunikacije in vir informacij, ampak tudi prostor izražanja in osveščanja.

Mladi milenijci v slovenskem zamejstvu v Italiji so prav gotovo izpostavljeni splošni družbeno-gospodarski negotovosti, ki jo intervjuvani mladi izražajo predvsem s primerjavo svojega položaja in položaja svojih staršev, ko so bili mladi. Ocenjujejo, da so imeli njihovi starši bistveno boljše pogoje za zaposlitev in so se tudi prej zaposlili, medtem ko imajo oni boljše pogoje za izobraževanje. Intervjuvanci ocenjujejo izobraževalne možnosti, ki jih ponuja slovensko zamejstvo v Italiji, kot pozitivne, saj jim odpirajo visokošolske poti v obeh referenčnih državah, Italiji in Sloveniji. Univerzitetno izobraževanje v Ljubljani je še vedno vabljiva izobraževalna izbira, obenem pa omogoča tudi osamosvojitve od izvirne družine, ker se mladi zaradi študija preselijo v prestolnico. Prav tako sodi med možne visokošolske ustanove Univerza na Primorskem, na katero se mladi iz slovenskega zamejstva v Italiji vpisujejo poleg univerz v Trstu, Vidmu in drugod. Anketirani in intervjuvani mladi živijo na območju tržaške, goriške in videmske pokrajine oziroma dežele Furlanije - Julijske krajine, ki ima nekoliko višje povprečje višješolske in visokošolske izobrazbe v primerjavi z drugimi italijanskimi območji. To potrjuje izobrazbena raven staršev anketiranih, saj jih ima več kot 80% srednješolsko ali višješolsko izobrazbo.

V Italiji je 40% brezposelnih mladih, v deželi FJK pa 29%. Poleg tega so mladi, ki vstopajo na trg dela, zaradi sodobnih reform izpostavljeni prekarnosti, delajo zunaj ustaljenih pogodbenih okvirov in brez temeljnih delavskih pravic, kot sta socialno blažilo v primeru brezposelnosti ali plačani dopust. Mladi so z demografskega vidika »družbena manjšina«, ki nosi breme visokega državnega dolga, staranja prebivalstva in vzdrževanja pokojninskega sistema. Postali so družbena kategorija, ki bo v prihodnosti najbolj izpostavljena revščini.

MLADI IN KADROVANJE

Prva prednostna naloga: identiteta

Vir: S. Pertot (2011), Identitetne spremembe med Slovenci v Italiji v družinah učencev šol s slovenskim učnim jezikom v Italiji. *Treatises and documents/Razprave in gradivo* 66; S. Pertot, M. Kosic (2014), *Jeziki in identitete v precepu. Mišljenje, govor in predstave o identiteti pri treh generacijah maturantov šol s slovenskim učnim jezikom v Italiji*; S. Pertot (2017), Identitetna prigode Slovencev v Italiji. V: N. Bogatec, Z. Vidau (ur.) *Skupnost v središču Evrope. Slovenci v Italiji od padca Berlinskega zidu do izzivov tretjega tisočletja*; Vidau Z. (2018), Identitetne opredelitve mladih v slovenskem zamejstvu v Italiji. V: M. Obid (ur.) *Identitetne opredelitve mladih v slovenskem zamejstvu*.

Slika stanja

Opredeljevanje mladih pripadnikov slovenske narodne skupnosti v Italiji je kompleksno zaradi **heterogenih identitet in večplastnih občutkov pripadnosti** od lokalne »zamejske« do narodne »slovenske« prek »mešanih« identitet, ki vsebujejo slovensko in italijansko komponento, pa vse do evropske.

Lahko rečemo, da so mladi anketiranci v Italiji **predvsem obmejni in evropsko naravnani ljudje**, ki so hkrati **navezani na svoja izvorna vaška okolja ali mestne četrti**.

V skladu s sodobnim prevladujočim kulturnim in vrednostnim modelom mladih so teme **zasebnosti, kot so družina, prijateljstvo in osebna rast, zanje prioritete**.

Mladi v slovenskem zamejstvu v Italiji **najbolj cenijo dvojezičnost kot značilno potezo posameznikov in območja**. Ponosni so, da so v stiku s slovensko in italijansko kulturo, ker jim to omogoča poznavanje različnih vidikov istega pojava. Zato **o sebi pravijo, da so kot zamejci samostojna etnična skupina, za katero so značilni dvojezičnost, identificiranje s slovensko kulturo in jezikom, distanca do Slovenije in Italije kot državnih tvorb ter spoštovanje italijanske kulture in jezika**.

Pripadnost manjšini nekateri doživljajo kot hkratno pripadnost vsemu slovenstvu oziroma slovenski kulturi, spet drugi pojmujejo svoje slovenstvo samo v smislu pripadnosti slovenski manjšini.

Odnos do slovenske države je raznolik. Nekateri jo redno obiskujejo, predvsem zaradi izletov, ob počitnicah, obiskujejo gostilne in naravo, a imajo občutek, da je z upravno-političnega vidika dejansko ne poznajo.

Del mladih v slovenskem zamejstvu v Italiji je izrazil občutek, da ne pripadajo ne eni ne drugi državi. Drugi imajo enak odnos do Slovenije in Italije. Do italijanske države imajo v glavnem hladen odnos, čeprav se zavedajo, da so **z vidika konzumiranja mladinske kulture (glasba, knjige, televizija) povsem integrirani v italijansko kulturno sfero**. Po tem se tudi razlikujejo od svojih sovrstnikov v Sloveniji, s katerimi se sicer čutijo podobni.

Mladi imajo tudi dvojno državljanstvo, vendar ni znano, kolikšen je procent.

Odprta vprašanja

- **Vrednota večjezičnosti** je v primerjavi z vrednotama narodnostne ali etnične pripadnosti in razvoja slovenske manjšine v Italiji občutena kot **pomembnejša**. To je pomemben podatek, ki ga velja upoštevati tudi v nastavljanju komunikacije in vsebin slovenskih organizacij v Italiji, namenjenih mladim.
- **Mobilnost in izseljevanje** mladih vpliva na njihovo povezanost s slovenstvom; ohranijo predvsem čustveno navezanost na svoj slovenski jezikovni in kulturni izvor. Kako ohranjati stike s temi mladimi?

- Ali znamo voditi odnose z mladimi oziroma uporabniki storitev slovenskih ustanov v Italiji? Obstaja **izobraževalna strategija** posameznih ustanov oziroma način **promocije identitete**, ki si utira pot v inovativnost?

Ukrepi in rešitve

- **Klasične narodnoobrambne mehanizme**, ki so značilni za slovenske organizacije v Italiji, naj predvsem v korist mladih dopolnjujejo **strategije razvijanja in utrjevanja jezikovnih kompetenc**. Slednje mladi zelo cenijo, ker jim odpirajo vrata bodisi v slovenski bodisi v italijanski kulturni prostor za študij, zaposlitev in sploh življenjsko realizacijo.
- Podpiranje in razvoj dejavnosti slovenskih mladinskih in drugih organizacij v Italiji, **ki mlade iz slovenskega zamejstva v Italiji zbližujejo s Slovenijo; to so predvsem različne** oblike športnih, kulturnih in rekreacijskih **dejavnosti v Sloveniji**.
- **Pridobivanje novih kadrov** in delovanje s pomočjo civilne službe.
- **Izobraževanje kadrov**, ki bodo delali v organizacijah manjšine. Pri izobraževalni ponudbi pa je treba ravno v skladu z zgoraj omenjenim opustiti klasične navade in vključiti v izobraževalne ponudbe zanimive predavatelje, ki niso nujno po profilu nosilci ustaljene podobe slovenske identitete.
- Pri izobraževalni ponudbi je treba tudi znotraj ustanov ustvariti **permanentne izobraževalne procese** in usmeriti del sredstev v rast posameznih zaposlenih, tudi po transverzalni metodi z vključevanjem vseh zaposlenih v izobraževalne procese, ki bi spodbujali sodobnejše poglede tako na poslanstvo ustanov (»mission«) kot na njihove cilje (»vision«) z vidika spodbujanja vabljalivosti članov.
- Prav tako v navezavi na prejšnjo točko spodbuditi posamezne ustanove, tudi v smislu preobrazbe identitete in posredovanja le-te mlajšim, k **učinkovitejšemu poročanju svojega dela**. Na primer uvajanje obveznega objavljanja socialnih bilanc.
- **Nagrajevanje** slovenskih ustanov, ki poročajo o svojem delu na prikupen način, in tistih, ki znajo vključevati mlajše.

Sodelujoči

- SKGZ
- SSO
- Mladinska društva in organizacije
- Šola
- Stroka
- SLOVIK
- DevelopMENT
- Mediji
- SSG
- ZSKD

MLADI IN KADROVANJE

Druga prednostna naloga: demografska slika

Vir: D. Jagodic (2017), Slovenci v Italiji: poselitveni prostor in demografsko gibanje. V: N. Bogatec, Z. Vidau (ur.) *Skupnost v središču Evrope. Slovenci v Italiji od padca Berlinskega zidu do izzivov tretjega tisočletja*; Vidau Z. (2017) Splošni položaj mladih v slovenskem zamejstvu v Italiji. V: V. Kržišnik - Bukić (ur.) *Splošni položaj mladih v slovenskem zamejstvu: družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi*.

Slika stanja

Mladi v slovenskem zamejstvu v Italiji so »manjšina v manjšini«, saj živijo na enem izmed italijanskih in evropskih območij z največjim deležem starejšega prebivalstva. **V 32 občinah v tržaški, goriški in videmski pokrajini**, v katerih se nahaja večina pripadnikov slovenskega zamejstva, je mladih od 15 do 29 let nekaj **manj kot 13%**, kar je nižje od italijanskega povprečja (15,1%).

Čeprav nimamo podatkov o tem, koliko je mladih pripadnikov slovenskega zamejstva v Italiji, lahko navedemo **število mladih od 15. do 29. leta, ki so se izobraževali v slovenščini v osnovni šoli ter se vpisali v slovensko ali dvojezično slovensko-italijansko srednjo šolo prve stopnje v Italiji**. Upoštevali smo število vpisov v prvi razred slovenskih srednjih šol s slovenskim učnim jezikom na Tržaškem in Goriškem med leti 1997 in 2011 ter vpise v dvojezično šolo s slovensko-italijanskim dvojezičnim poukom v Špetru med leti 2007 in 2011. Na podlagi takega izračuna **je mladih od 15 do 29 let več kot 3.200**. Obiskovanje slovenske ali dvojezične šole v Italiji še ne pomeni, da so v življenju vsi navedeni mladi ohranili ali razvili slovensko identiteto ali pa da se vsi prištevajo med pripadnike slovenske narodne skupnosti v Italiji, še predvsem v videmski pokrajini. Te šole namreč obiskujejo tudi otroci iz mešanih slovensko-italijanskih družin, otroci iz italijansko govorečih družin in otroci priseljencev. Gre vsekakor za nezanemarljivo število mladih, ki so se izobraževali v slovenskem jeziku in so bili vsaj del svojega odrasčanja v stiku s slovenskim jezikom in kulturo.

Odprta vprašanja

- Vprašanje, **ali je sistem slovenskih organizacij v Italiji dolgoročno vzdržen**, upoštevajoč kadrovske podhranjenosti mladih, od katerih se nekateri selijo tudi v Slovenijo in tujino.
- Pomanjkanje zadostnega števila mest v **jaslih**.
- Obstaja potreba po učinkoviti strategiji za **pridobivanje novih govorcev**.

Ukrepi in rešitve

- Pri načrtovanju in upravljanju slovenskih organizacij v Italiji je treba upoštevati, da je **zaradi demografskih sprememb število potencialnih aktivnih članov in uporabnikov manjše**.
- **Pridobivanje novih govorcev in deasimilacija**: podpora vrtcem in šolam tudi s strani RS.
- **Poenotenje in upravljanje tečajev slovenskega jezika** za starše in odrasle.
- **Ustanovitev podružnice Centra slovenščine kot drugi/tuj jezik**.
- **Promocija javne rabe slovenščine** v sodelovanju s Centralnim uradom za slovenski jezik in javno upravo ter **informiranje**, predvsem staršev šoloobveznih otrok in dijakov (brošura Moj dvojezični otrok in brošura Mi, Slovenci v Italiji).

Sodelujoči

- SKGZ

- SSO
- Organizacije
- Šola,
- Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu
- Vlada RS
- Dijaški dom S. Kosovela
- Dijaški dom S. Gregorčiča
- ZSŠDI
- Sklad M. Čuk

MLADI IN KADROVANJE

Tretja prednostna naloga: mobilnost, beg možganov in vključevanje

Vir: Bogatec N. (2018), *Ni izjema, je družbeni pojav*, Primorski dnevnik, 9. december 2018, 3; Bogatec N. (2019), *Projekt PoMATURI. Izobraževalni in zaposlitveni položaj dijakov, ki so maturirali na slovenskih drugostopenjskih srednjih šolah v Italiji v letu 2018*, SLORI (<http://www.slori.org/wp-content/uploads/2019/04/predstavitev-2019.pdf>); Vidau Z. (2017), *Splošni položaj mladih v slovenskem zamejstvu v Italiji*. V: V. Kržišnik - Bukić (ur.) *Splošni položaj mladih v slovenskem zamejstvu: družbeni in kulturni konteksti ter sodobni izzivi*.

Slika stanja

Vprašanje **bega možganov** je aktualno tudi znotraj slovenskega zamejstva v Italiji. *Primorski dnevnik* posveča temu pojavu **rubriko Naši v drugih okoljih**, v kateri je od leta 2015 objavil kar nekaj intervjujev z mladimi, ki so bili tedaj v tujini. Iz SLORI-jeve analize teh besedil sledi ugotovitev, da je bilo intervjuvanih 45 posameznikov, med katerimi **nekoliko prevladujejo moški. Velika večina intervjuvanih je zaposlena** in samo nekateri v tujini (tudi) študirajo. **Evropo so izbrale tri četrtnine** intervjuvanih, drugi so bili v obdobju intervjuvanja v **Aziji, Severni in Južni Ameriki ter Avstraliji**. Na vrhu lestvice **najpogosteje izbranih evropskih držav** sta **Anglija in Avstrija**, sledijo jima **Švica, Nemčija, Francija in Belgija**. Med intervjuvanimi prevladujejo **mladi v starosti od 26 do 35 let** in tisti, ki **so se izselili po letu 2009**. Iz intervjujev je še razvidno, da je **večina intervjuvanih visoko izobraženih** in da so **področja zaposlitve različna**, vse od gostinstva, finančnega posredovanja, zdravstva in mednarodne trgovine do obrtniških in profesionalnih dejavnosti.

Slovenijo izbirajo kot možnost ali državo, v kateri dokončajo študij, **opravljajo tečaje slovenskega jezika**, veliko mladih se v Slovenijo tudi odseli.

Mladi študenti iz vrst slovenske narodne skupnosti v Italiji **cenijo evropsko mobilnost in program za študentsko izmenjavo Erasmus**.

Manjšinska skupnost nima možnosti, da bi privabljala in integrirala različne vrste priseljencev (npr. iz bližnje Slovenije, drugih držav ali drugih področij slovenskega zamejstva) v deležih, da bi lahko nadomeščali svoje izseljence, kot se to vsaj delno dogaja v večinskih družbah.

Odprta vprašanja

- Trenutno **v slovenskem zamejstvu v Italiji nimamo poglobljenih raziskav o begu mladih možganov**. V današnji dobi hitrih družbenih sprememb in vedno večje mobilnosti je spremljanje izobraževalnih in zaposlitvenih poti mladih vse prej kot preprosta naloga. Že **sestava populacije**, na osnovi katere bi lahko strokovno in znanstveno proučili dinamiko študijskih izbir in delovnih izkušenj mlade generacije, postaja z zadnjimi predpisi o varstvu osebnih podatkov **težje izvedljiva**.
- Z druge strani pa je jasno, da doživlja organiziran sistem Slovencev v Italiji globoko kadrovsko krizo oziroma stisko: veliko je ustanov, ki potrebujejo zaradi »turn overja« nove kadre, po katerih pa se pojavlja resno povpraševanje ob prav tako resnem pomanjkanju ponudbe.
- Na tej podlagi je smiselno razmisliti o atraktivnosti posameznih ustanov ob vprašanju, kaj posamezni kadri pričakujejo, ne pa, kaj posamezne ustanove ponujajo. Gre za vprašanje, ki seže predvsem na področje gospodarstva in hkrati na področje posodobitve vsebin posameznih ustanov.
- Ključna je pri tem vzpostavitev strukturiranega sodelovanja in dialoga med šolami in slovenskim organiziranim sistemom Slovencev v Italiji (glej Šolstvo).

Ukrepi in rešitve

- SLORI je v sodelovanju z ravnateljstvi slovenskih drugostopenjskih šol v Italiji zasnoval **raziskovalni projekt o nadaljnjih študijskih in delovnih izkušnjah svojih bivših dijakov z naslovom Po MATURI**. Namen je vzpostaviti poenoten in celovit način zbiranja teh podatkov ter **analizirati značilnosti izobrazbenih in poklicnih profilov bivših maturantov**.
- Razmisliti o **sistemu komunikacije**, ki omogoča **stik z mladimi v Sloveniji in tujini** in sodelovanja na daljavo za specifična vprašanja in področja. Zaradi omejitve pojava razmisliti o možnosti oblikovanja **spletne platforme (po zgledu študentskih servisov)**, na kateri naj se stikata ponudba delovnih mest (slovenskih podjetij, organizacij, uprav) in povpraševanje po njih (mladi v iskanju zaposlitve). **(SDGZ?)**
- Pri zgornji točki velja primerno vzpostaviti primere dobrih praks, kot so koriščenja možnosti opravljanja civilne službe, »work experiencov« (projekt People) in podobnih instrumentov ter redno vodenje evidence posameznikov, ki so opravili to izkušnjo **(pomoč SLORI-ja)**.
- Izdelati **raziskavo o kadrovskih profilih, ki jih kot skupnost potrebujemo**. Na tej osnovi izdelati kadrovski načrt z jasno opredeljenimi cilji ter aktivno kadrovsko politiko, ki se zavzema za njihovo uresničitev.
- Z učinkovito uporabo javnih sredstev omogočiti mladim z načrtnimi kadrovskimi politikami, da se vključujejo v delokrog slovenskih ustanov v Italiji.
- Spodbujati posamezne ustanove, naj redno vključujejo v svoje projekte tudi honorarne sodelavce, kar bi imelo dvojni učinek: pomladitev delovnih strategij in ohranjanje stika s potencialnim delokrogom.
- Spodbujati slovenske višje šole, naj usmerijo dijake na poletne prakse v slovenske ustanove. Pri tem se pojavlja tudi potreba, da se ohrani organsko sodelovanje med šolami in ustanovami. OB tem pa tudi ustvariti sistem usmerjanja in ponujanja perspektiv prihodnosti ter mogoče službo usmerjanja (glej Šolstvo).
- Z gospodarskimi strukturami (SDGZ, KZ in LAS Kras) vzpostaviti temeljne smernice za učinkovitejši razvoj, kjer je možno, vsebin, ki temeljijo tudi na tržni trajnosti in predvsem na inovativnosti z odnosnim vključevanjem potencialnih novih profilov.

Sodelujoči

- SKGZ
- SSO
- Mladinska društva in organizacije
- Šola
- Stroka
- SDGZ
- SLORI
- Deželni šolski urad za slovenske šole

MLADI IN KADROVANJE

Četrta prednostna naloga: mladi in društva

Vir: D. Jagodic (2018), Družbena participacija mladih v slovenskem zamejstvu: primerjava med zamejstvi in sklepanje; Vidau Z. (2018), Družbena participacija mladih v slovenskem zamejstvu v Italiji. Oboje v: D. Jagodic (ur.) *Družbena participacija mladih v slovenskem zamejstvu*.

Slika stanja

Med Slovenci v Italiji najdemo **mladinska društva**, nekatera društva pa imajo **ločene kulturne in športne sekcije za mlade**. **Taborniki Rodu modrega vala** skrbijo za vzgojo mladih v laičnem duhu ljubezni do narave in spoštovanja okolja. **Slovenska zamejska skavtska organizacija (SZSO)**, ki temelji na vrednotah krščanstva, slovenstva in demokracije, si prizadeva prispevati k vsestranski rasti mladih, k njihovem telesnemu, duševnemu in duhovnemu razvoju. Med dejavne mladinske organizacije spada tudi mladinska organizacija narodne stranke Slovenska skupnost, ki skupaj z organizacijo **Mladi v odkrivanju skupnih poti (MOSP)** dejavno sodeluje v mednarodni mladinski organizaciji Youth of European Nationalities (YEN). **Slovenski dijaški dom Srečka Kosovela v Trstu in Dijaški dom Simona Gregorčiča v Gorici** (slednji je med drugim poskrbel za ustanovitev mladinskega centra z zanimivo čezmejno perspektivo, saj ga obiskujejo tudi mladi iz Nove Gorice) ponujata razvejano dejavnost za mlade.

Mladi Slovenci v Italiji so z vidika preživljanja prostega časa **povsem integrirani v širše družbeno tkivo in odsevajo sodobne procese življenja mladih**. Najraje se družijo z vrstniki, v svojem okolju pa pogrešajo prostore za druženje in prirejanje zabav. Poslušanje glasbe in uporaba interneta sta zelo razširjena. Mladi tudi radi berejo ali zahajajo v naravo.

Iz zadnje SLORI-jeve raziskave izhaja, da je **gojenje kulturnih, športnih in drugih dejavnosti med mladimi pripadniki slovenske narodne skupnosti v Italiji**, ki so bili zajeti v raziskavo, **razširjeno**.

Predvsem udejstvovanje na kulturnem področju se dogaja znotraj slovenskih društev in ustanov, **športno udejstvovanje** pa v večji meri poteka tudi z vključevanjem v italijanska društva in organizacije.

Vodstvene položaje v društvih mladi prevzemajo predvsem v okviru slovenskih društev in organizacij, **najbolj jih zanimata kulturno in mladinsko področje**.

Odprta vprašanja

- **Slovenska kulturna in športna društva v Italiji sestavljajo predvsem člani, starejši od 30 let**. V raziskavi o slovenskih kulturnih in športnih društvih v Italiji (131 društev), ki jo je SLORI izvedel leta 2012, **so prevladovali člani od 31 do 50 let (21% društev) ali starejši od 50 let (23 % društev)**. Le 15% anketiranih društev je izjavilo, da so pri njih prevladovali člani, mlajši od 30 let, od tega je bilo samo 8% pretežno mlajših od 18 let.
- **Mladi se v prostem času najraje družijo z vrstniki in** pogrešajo za to primerne prostore. V primerjavi z drugimi prostočasnimi dejavnostmi namenjajo mladi družbeni participaciji bistveno manj časa. Za dejavnejše oblike udeležbe se odloča le ožja skupina, medtem ko drugi svoje nesodelovanje opravičujejo s pomanjkanjem časa, gojenjem drugih zanimanj ali strahom pred pretirano odgovornostjo. Podobno je s participacijo v upravnih odborih: mladi se raje udeležujejo že pripravljenih dogodkov ali uporabljajo storitve, kot da bi neposredno sodelovali pri snovanju vsebine, odločanju in vodenju.
- V kulturni ponudbi bi si mladi **želeli več predvajanja slovenskih filmov in debatnih večerov o aktualnih temah v slovenščini**.

Ukrepi in rešitve

Pri **iskanju novih društvenih članov** je treba upoštevati:

- da se mladi, ki so zaključili srednješolsko izobrazbo, zaradi drugih življenjskih prioritet (študij, zaposlovanje, izkušnje v tujini ali preselitev v tujino) oddaljijo od društva in **se mu spet približajo v kasnejših življenjskih obdobjih**, ko si na primer tudi sami ustvarijo družino ali pa zaradi zrelejših let začutijo, da je zanje delovanje v društvu pomembno;
- da je za **mlade druženje primarna potreba**;
- da je pri mladih pripadnikih slovenske narodne skupnosti želja, da **posameznik nekaj prispeva društvu in organizaciji**, še prisotna.

Zagotoviti je treba **ustrezne finančne, administrativne in infrastrukturne podpore** mladinskim organizacijam in ustrezne kadre, saj se take dejavnosti v celoti težko izvedejo s prostovoljnim delom.

To ne velja samo za mladinske organizacije in društva: potrebujemo kadre, ki bi delovali motivacijsko – »head hunterje«, prenašalce »know-howa« in motivatorje – »coache«. Vzpostavitev kadrovske službe z že omenjenimi subjekti pri prejšnjem podglavju.

Pridobivanje mnenja mladih pred določanjem ukrepov, ki jih neposredno ali posredno zadevajo, lahko v večji meri pomaga prilagoditi obstoječo ponudbo njihovim realnim potrebam in interesom.

Spodbujati **ozaveščanje in informiranje** med mladimi o dogajanju znotraj slovenskega družbenega okolja.

Spodbujati dejavnosti, dogodke, **izobraževanja o podjetnosti, usposabljanju za življenjsko uspešnost, projektnem vodenju** v društvene namene, npr. pobuda Labod – ZSSDI, ZAME Fest – ZSKD.

Razmisliti o primernih **strukturah za participacijo mladih pri oblikovanju manjšinske politike**, na primer »mladinske kvote« pri volitvah v organe strank ali krovnih organizacij, podmladke strank ali krovnih organizacij, mladinske predstaviške skupine.

Nemladinske članske organizacije (društva, združenja, sindikati itd.), ki imajo tudi mlade člane, naj znotraj lastne strukture omogočajo in spodbujajo avtonomno organiziranje mladih ter jim omogočajo izvajanje kakovostnih demokratičnih procesov in učenje participacije.

Sodelujoči

- SKGZ
- SSO
- ZSKD
- Slovenska prosveta
- ZSKP
- ZSSDI
- Društva
- Mladinska društva in organizacije
- Dijaški dom S. Kosovela
- Dijaški dom S. Gregorčiča

PROGRAM DELOVANJA SKGZ 2019–2022

SOCIALNA DEJAVNOST

Prednostne naloge:

1. Razmerje med zasebnim in javnim skrbstvom ter socialnim vključevanjem

Pripravili:

Ksenija Dobrila, predsednica Slovenske kulturno-gospodarske zveze – SKGZ

Zaira Vidau, Slovenski raziskovalni inštitut – SLORI

Pierina Furlan, Roberta Sulčič, Marko Delise, Dorica Kresevič

Trst, 8. februar 2020

PODROČJE SOCIALNE DEJAVNOSTI

Prednostna naloga: razmerje med zasebnim in javnim skrbstvom ter socialnim vključevanjem

Vir: A. Carli Kalc (2017), *Socialnoskrbstvene organizacije in službe slovenske narodne skupnosti v Italiji*; V: N. Bogatec, Z. Vidau (ur.) *Skupnost v središču Evrope. Slovenci v Italiji od padca Berlinskega zidu do izzivov tretjega tisočletja. Leta 2016 je bila imenovana Posvetovalna skupina SKGZ "KAKOVOST ŽIVLJENJA"*, ki jo je vodila psihologinja Jana Pečar in je ob koncu sestavila Poročilo delovanja. Popisane in porazdeljene so bile dejavnosti organizacij v dvoletju 2014-2015 glede na starostno dobo, ki gre od zgodnjega otroštva do tretjega življenjskega obdobja in visoke starosti.

Slika stanja

Slovenska manjšina v Italiji je **integrirana skupnost**, ki doživlja enake socialne, ekonomske in kulturne pojave kot večinska skupnost, v katero je prva vključena. Ima torej enake potrebe, razlikovalni element je v tem primeru jezik.

V deželi Furlaniji - Julijski krajini se s **skrbstvom in socialnim vključevanjem ukvarja 23 slovenskih organizacij**: osem jih najdemo v goriški pokrajini, trinajst v tržaški in dve v videmski pokrajini.

Tipologija organizacij je raznolika in obsega povsem prostovoljske pobude, a tudi združenja, fundacija in nevladne organizacije. Na tem področju deluje tudi socialna zadruga. Področja delovanja pokrivajo vse starostne skupine, od mladostnikov do družin v stiski, invalidov in ostarelih. Obstaja tudi organizacija, ki v okviru socialno zdravstvenega sistema skrbi za terminalne bolnike (hospice).

Pet organizacij skrbi pretežno za **ljude v finančnih težavah**, in sicer z namensko denarno pomočjo.

Pomembna je tudi dejavnost **skladov**, ki pomagajo perspektivnim univerzitetnim študentom s stipendijami.

Zelo široka je ponudba za **druženje starejših ljudi**, saj se ta vrsta organizacij ukvarja s kulturnimi in/ali rekreacijskimi dejavnostmi za svoje člane. Krožek za kulturno, športno in podporno udejstvovanje (**KRUT**) na primer ponuja pomoč na domu v sodelovanju z javnimi socialnimi službami in tudi vrsto rehabilitacijskih in psihomotoričnih dejavnosti. **Manj možnosti imajo starejši, ki potrebujejo namestitev v domu za ostarele**. Strukture, ki starejšim omogočajo sporazumevanje v maternem jeziku, so samo tiste, ki jih v Trstu in Gorici upravlja Šolske sestre sv. Frančiška Kristusa Kralja, in domovi za ostarele, ki jih upravlja manjše občine in za katere se na razpisih zahteva osebje z znanjem slovenskega jezika.

Na področju **invalidnosti** delujejo združenja, ki skrbijo za informiranje in promoviranje pravic invalidnih oseb, medtem ko **Sklad Mitja Čuk** v sodelovanju z javnimi službami upravlja Vzgojno-zaposlitveni center Mitja Čuk za invalide, ki ima sklenjen dogovor z občinami tržaške pokrajine.

Za mladoletne osebe je pomembna pomoč, ki jo družinam in mladoletnikom nudijo **Šolske sestre sv.**

Frančiška Kristusa Kralja, Sklad Mitja Čuk, dijaška domova v Trstu in Gorici ter goriški Mladinski dom. Vzgojne in pošolske dejavnosti se izvajajo v sodelovanju in/ali v dogovoru s šolami. V Trstu na primer Dijaški dom upravlja **otroške jasli**, z občinsko upravo pa ima dogovor za sprejem tujih mladoletnih oseb brez spremstva in mladoletnikov, ki so v postopku alternativne obravnave namesto prestajanja kazni v zaporu.

Slovenska služba za socialno, psihološko in pedagoško pomoč (sicer znana kot **Slovenska socio-psihopedagoška služba**) otrokom, mladoletnikom in odraslim s posebnimi potrebami deluje na Tržaškem pod okriljem krajevne zdravstvene ustanove.

Odprta vprašanja

- Slovenska služba za socialno, psihološko in pedagoško pomoč (sicer znana kot Slovenska socio-psiho-pedagoška služba) deluje samo na Tržaškem. Zato otroci, mladi in odrasli s posebnimi potrebami na Goriškem in Videmskem nimajo možnosti do pomoči v slovenskem jeziku, predvsem ne učenci in dijaki z motnjami v učenju ali vedenjskimi težavami.
- V sedanji negativni konjunkturi se tradicionalnim problemom starejših in invalidnih oseb pridružujejo socialne in gmotne stiske družin in mladih, ki tvegajo **revščino zaradi brezposelnosti, nestabilnega trga dela in rastočega zadolževanja**. Slovenske organizacije ugotavljajo vse večje potrebe mladih in družin po **gmotni pomoči**. Jasno je, da te organizacije ne morejo zadovoljiti omenjenih potreb v zadostni meri. Rešitev je lahko samo ta, da se ustvari mešan, javno-zasebni model socialne dejavnosti, ki bi lahko oblikovala ustreznejšo politiko pomoči za manjšino.
- Slovenska narodna skupnost bi morala v večji meri **ozaveščati o potrebi**, da se organizacije, ki delujejo na socialnem področju, obravnavajo kot resurs za skupnost.
- Obstaja potreba **po koordinaciji med vsemi organizacijami** tega sektorja za sporazumno izdelavo delovnih smernic.
- Pomembno je sodelovanje **pri institucionalnih odločevalnih omizjih za socialno področje** kot nosilec specifičnih interesov.
- Izpostaviti gre **položaj v videmski pokrajini**, v kateri ni organizacij slovenske manjšine, ki bi delovale pretežno na socialnem področju, in v kateri javne institucije ne upoštevajo slovenske specifike pri organizaciji socialnih služb.

Ukrepi in rešitve

- Premislek **vloge krovnih organizacij** na deželni ravni z namenom **učinkovitejšega posredništva** pri zakonodaji na področju socialno skrbstvenega varstva, socialnega vključevanja in zdravstva v sodelovanju z izvoljenimi političnimi predstavniki, da bi spodbujali model mešane javno-zasebne socialne dejavnosti, ki bi lahko oblikovala ustreznejšo politiko pomoči za manjšino.
- Razmisliti o **koordinaciji med organizacijami** tega sektorja za sporazumno izdelavo delovnih smernic.
- **Realizacija slovenskih jasl na Tržaškem** (verjetno bi najprej odgovarjala lokacija nekje v središču kraške planote, ki bi bila za uporabnike še najdosegljivejša), občinskih ali zasebnih, v sklopu ene izmed organizacij na socialnem področju (Sklad Mitja Čuk je lahko prostorsko v glavnem že pripravljen) ali kje drugje (ob upoštevanju, da trenutno družine lažje krijejo stroške za jasli, saj imajo možnost koriščenja kar štirih različnih prispevkov v ta namen). Posledično, in če je to potrebno kot prehod, naj bi bil organiziran tudi dodaten SLOVENSKI VRTEC. Statistično je dognano, da se otroci, ki obiskujejo slovenske jasli in nato slovenski vrtec, skoraj 100-odstotno vpišejo v slovensko osnovno šolo.
- **Psihopedagoška služba** – na Tržaškem vzpostaviti prvotni status, ko je služba delovala samostojno s psihologom, logopedom in fizioterapevtom. Naj navedemo, da trenutno deluje v Trstu v okrnjeni obliki, ko je obravnava obvezna in hitra za starost od 0 do 3 let, potem pa pride v poštev samo za tako imenovane »hude primere«. Služba (naj se vzpostavi) se mora nujno vzpostaviti na Goriškem, saj je to že dolgoletno povpraševanje, tudi na Goriškem (pametno in potrebno bi bilo tudi na Videmskem, predvsem na območju, kjer delujejo dvojezični vrtec in šoli).
- **Univerza za tretje življenjsko obdobje ali vseživljenjsko udejstvovanje in učenje** z vizijo, da ima vsak pripadnik naše skupnosti pravico, da se lahko udejstvuje in izobražuje v svojem maternem jeziku, tudi v svojem najstarejšem obdobju. Pri KRU.T se že izvajajo ti programi, a za nadgradnjo z večjo in raznolikejšo ponudbo krožek nima niti ustreznih prostorov in opreme niti zadostnih sredstev.

- **Dnevni center** – glede na vse večje staranje prebivalstva, kar velja tudi za našo sredino, se poraja potreba po mestu v javni ali zasebni strukturi (Zadružni socialni center), kjer bi starejši imeli na razpolago v slovenskem jeziku prilagojene programe in varstvo, ko je to potrebno. S tem bi se osebi nudilo potrebno uslugo in bi se hkrati vsaj minimalno razbremenilo družino.
- **Dom za starejše** – v Trstu nimamo doma za starejše, ki bi deloval v slovenskem jeziku. Če že nimamo možnosti, da bi samostojno vodili dom, bi bilo zaželeno, da bi vzpostavili neke vrste službo, ki bi nudila slovenskim oskrbovancem po domovih obiske, delavnice in pogovore v slovenskem jeziku.
- **Stalno koordinacijsko telo** – umeščeno ob zastopanosti vseh organizacij, ki delujejo na tem področju, v začetni fazi vsaj vseh akterjev v sklopu SKGZ. Koordinacija naj bi delovala kot servis, ki bi organizacije usmerjal in bil v pomoč pri delu in iskanju možnosti razvoja, tudi prek skupnih projektov.
- **Usmerjanje mladih za delo na socialnem področju in kadrovanje** – mladim moramo prikazati področje, da ga podrobneje spoznajo, se mu približajo in vidijo v njem možnost zaposlitve. V sodelovanju s stroko bi morali poskrbeti tudi za kadrovanje oziroma posredovati na pristojnih mestih, da se opravljena strokovna izobrazba v Sloveniji prizna in da se odpravijo težave pri uveljavljanju diplom. Umestno bi bilo tudi, da se ob najavljenem mladinskem izobraževanju, za katero so že namenjena finančna sredstva, upošteva tudi usposabljanje mladih na socialnem področju.

Sodelujoči

- SKGZ
- SSO
- Slovenske organizacije, ki se ukvarjajo s skrbstvom in socialnim vključevanjem
- Občinske uprave
- Dežela FJK

PROGRAM DELOVANJA SKGZ 2019–2022

PRAVNO VARSTVO IN MANJŠINSKE PRAVICE

Prednostne naloge:

1. Raba slovenščine v javni upravi – vloga javnih uprav
2. Centralni urad za slovenski jezik
3. Raba slovenščine v javni upravi – vloga uporabnikov
4. Pravilno zapisovanje imen, priimkov in poimenovanj
5. Raba slovenščine in napisi v javnosti
6. Vračanje nepremičnin po čl.19 zakona št. 38/2001
7. Identiteta SKGZ vezana na zgodovino

Pripravili:

Ksenija Dobrila, predsednica Slovenske kulturno-gospodarske zveze – SKGZ

Zaira Vidau, Slovenski raziskovalni inštitut – SLORI

Livio Semolič, SKGZ

Pavel Slamič, SKGZ

Štefan Čok, NŠK

Igor Kocijančič, SKGZ

Marino Marsič, SKGZ

Andrej Šik, SDGZ

Igor Tomasetig, SKGZ

Trst, 8. februarja 2020

PRAVNO VARSTVO IN MANJŠINSKE PRAVICE

Prva prednostna naloga: raba slovenščine v javni upravi – vloga javnih uprav

Vir: Susič in drugi (2011), *Raziskava o preverjanju izvajanja zaščite slovenske manjšine po 8. členu zakona št. 38 z dne 23. februarja 2001*; Vidau Z. (2012), *Raba slovenskega jezika v javni upravi FJK: predstavitev podatkov iz nedavnih raziskav*. V: A. Janežič, Š. Čok (ur.) *Prva deželna konferenca o zaščiti slovenske jezikovne manjšine.*; Vidau Z. (2015) *Upravljanje jezikovne različnosti v javni upravi*; Vidau Z. (2017), *Pravni okvir zaščite slovenske narodne skupnosti v Italiji*. V: N. Bogatec, Z. Vidau (ur.) *Skupnost v središču Evrope. Slovenci v Italiji od padca Berlinskega zidu do izzivov tretjega tisočletja.*

Slika stanja

Ustalil se je **dvojni sistem javne rabe slovenskega jezika v javni upravi**.

Prvi sistem zadeva sedem dvojezičnih občin s slovenskim in italijanskim jezikom uradovanja in zaposlenih na Tržaškem in Goriškem (Dolina, Zgonik, Repentabor, Devin - Nabrežina, Števerjan, Doberdob in Sovodnje ob Soči), ki so pred uvedbo zaščitnega zakona izvajale storitve ustnega in pisnega komuniciranja z javnostmi v slovenskem jeziku na podlagi določil Zavezniške vojaške uprave iz povojnega obdobja, manjšinskih pravic iz Posebnega statuta Londonskega memoranduma in od leta 1992 naprej tudi svojih statotov.

Drugi sistem zadeva odprtje namenskih jezikovnih služb za slovenski jezik v različnih vrstah javnih uprav najprej na podlagi okvirnega zakona o varstvu zgodovinskih jezikovnih manjšin v Italiji št. 482/1999 in nato zaščitnega zakona št. 38/2001 od leta 2011 naprej. To je bila novost predvsem v tistih javnih ustanovah, ki slovenščine pred tem v svojem poslovanju niso uporabljale ali so jo samo v okrnjeni obliki, kot so npr. Občine Tržič, Ronke, Trbiž, Podbonesec, Tipana, Bardo, Srednje ali Naborjet - Ovčja vas ali pa Pokrajini Trst in Gorica.

Institucionalni paritetni odbor za vprašanja slovenske manjšine je leta 2011 naročil raziskavo, iz katere izhaja, da je stanje raznoliko (Susič in drugi, 2011). Na ravni krajevnih uprav je na primer v občinah, ki so že pred zakonom št. 482/1999 in 38/2001 delovale dvojezično, zaščitni zakon omogočil okrepitev storitev v slovenskem jeziku, preostalim občinam pa sta ta dva zakona omogočila uvedbo slovenščine za storitve, ki so namenjene javnosti, kot so dvojezične osebne izkaznice in obrazci. Iz raziskave izhaja tudi, da so razne občinske, pokrajinske in državne ustanove uvedle storitve, namenjene rabi slovenskega jezika, ki so jih poimenovala »jezikovna okenca.« Centralni urad za slovenski jezik na Deželi FJK upravlja mrežo **za slovenski jezik v javni upravi**, za katero je predvidena večletna finančna podpora za izvajanje aktivnosti in storitev jezikovnih okenc.

Odprta vprašanja

Jezikovne službe delujejo na podlagi **projektnih financiranj**, ki jih predvidevata omenjena zakona. Financiranja so sicer večletna, kar pa žal ne zagotavljajo **dolgoročnosti delovanja teh služb in niti zaposlitev za njihove uslužbence**.

Pristojnosti, ki jih imajo krajevne uprave v postopku uveljavitve zakonske normative za manjšino, so zelo pomembne. Prav tako pomembne so pristojnosti, ki jih imajo Dežela FJK, občine, medobčinske zveze oziroma nastajajoče nove oblike medobčinske povezave pri teritorialnem načrtovanju, ki je za manjšino tudi bistvenega pomena.

Pri prvem problemu, to je uveljavljanju pravic manjšine, bi morali najprej ugotoviti, **do kolikšne mere so krajevne ustanove uveljavile pravice manjšine na podlagi obstoječe veljavne normative**, in razumeti,

zakaj ni do te uveljavitve prišlo oziroma kateri so razlogi za težave, prepreke, zaradi katerih določena institucija ni udeležila obstoječih norm.

Krajevne uprave bomo torej razdelili na dva sklopa. V prvem sklopu bodo **krajevne uprave**, kjer vemo, da je **politična volja za reševanje problemov manjšine močna** – to so pretežno slovenske občinske uprave, za katere vemo, da si prizadevajo za uveljavitev norm, a imajo včasih določene izvedbene težave ali pa prihaja do »majhnih pozabljivosti«. V drugi sklop bomo postavili **tiste krajevne uprave, kjer je politična volja za uveljavljanje pravic bolj krhka** in je to glavna ovira, da se pravice manjšine ne izvajajo dosledno.

V prvem primeru bi moralo biti delo Zveze lažje v smislu, da bomo tem ustanovam nudili predloge za rešitev raznih problemov. Predvsem bomo morali težiti k temu, da bodo te uprave pri reševanju manjšinskih vprašanj skupaj nastopale proti Deželi FJK, državi ali drugim ustanovam, ki imajo kompetence za določeno normativo (glej primer dvojezičnih tabel na cestah ANAS, Autovje Venete, kjer ni bilo usklajevanja med občinami). Vsekakor pomoč pri reševanju raznih problemov mora biti osnovana na stalnih, tudi neformalnih stikih med upravitelji in Zvezo.

Glede **krajevnih ustanov**, kjer je **volja za reševanje manjšinskih problemov skromnejša**, bomo delali prek političnih kanalov, da bomo dosegali nekaj več.

Stalno bomo spremljali **izvajanje 11. člena deželnega zakona št. 26/2007**, kjer ima Dežela FJK pristojnosti in obveznosti za izvajanje dvojezičnosti.

Problem zase so **javne ustanove in tiste, ki upravljajo javne koncesije**, kjer bomo poiskali ustrezne pristope. Tudi v teh primerih so tako ali drugače največkrat zainteresirani krajevni upravitelji in seveda politični dejavniki, s katerimi se bomo dogovarjali za izvajanje zakonskih norm.

Ukrepi in rešitve

- Dolgoročno urediti sistem, tako da lahko javne uprave vključijo osebje z znanjem slovenskega jezika za nedoločen čas in prejemajo redna dodatna sredstva v ta namen.
- Vključevanja javne uprave in *šolstva* v Mrežo za slovenski jezik v javni upravi Furlanije - Julijske krajine Centralnega urada za slovenski jezik in pridobivanje novih tehnologij za prevajanje. (predlog K. Dobrila)
- Zdravstvo, sociopedagoška služba za celotno ozemlje, kjer je naseljena slovenska manjšina.
- Področna srečanja s svetniki za dosledno izvajanje 9. člena zakona št. 38/01. Raba slovenskega jezika v izvoljenih telesih, s posebnim ozirom na Občino Trst, ki močno zaostaja pri uveljavljanju te pravice.
- Redno voditi neformalna srečanja z župani ali odborniki slovenskih občin. Vzpostaviti kontinuiran dialog s skupščino izvoljenih slovenskih predstavnikov.

Sodelujoči

- SKGZ
- SSO
- Institucionalni paritetni odbor za probleme slovenske manjšine
- Dežela FJK
- Javne uprave
- Občina Trst
- Skupščina izvoljenih predstavnikov

PRAVNO VARSTVO IN MANJŠINSKE PRAVICE

Druga prednostna naloga: Centralni urad za slovenski jezik

Vir: M. Grgič, K. Dobrila, M. Jarc (2017), Centralni urad za slovenski jezik in mreža storitev na obravnavanem geografskem območju. V: A. Janežič, D. Jagodic (ur.) *Druga deželna konferenca o zaščiti slovenske jezikovne manjšine*; Dokument kolegija ravnateljev *Seznam odprtih vprašanj na področju razvoja slovenske šolske mreže in uveljavitve slovenskega jezika na šolah s slovenskim in dvojezičnim poukom v Italiji*, 2019.

Slika stanja

Centralni urad za slovenski jezik usklajuje in nadzira mrežo jezikovnih strokovnjakov, ki sodelujejo z raznimi ustanovami in javnimi upravami na območju občin in naselij, ki jih navaja Odlok predsednika republike z dne 12. septembra 2007:

- skrbi za **terminološko revizijo**, nadzor in standardizacijo;
- zagotavlja **prevajanje in tolmačenje** za potrebe referenčnega odborništv in po potrebi tudi za druge deželne direkcije in organe;
- podpira in spodbuja **rabo slovenskega jezika v javni upravi** v sodelovanju z javnimi upravami in paritetnim odborom;
- skrbi za **jezikovno in strokovno usposabljanje kadrov**, ki so pristojni za jezikovne storitve v posameznih organih javne uprave.

Opremljen je z **najnovejšimi strokovnimi in tehnološkimi orodji za prevajanje**.

Odprta vprašanja

- Pri prevajanju besedil iz italijanskega v slovenski jezik v organih javne uprave je **kakovost prevodov zelo spremenljiva**, nekateri prevodi so odlični, pri drugih so prevajalske napake, veliko je terminološke, morfosintaktične, pravopisne in tekstualne/stilistične nedoslednosti in nepovezanosti. **Razlogi**, zakaj je prišlo do tega, so podrobneje obrazloženi v poročilu za drugo deželno konferenco (M. Grgič, K. Dobrila, M. Jarc 2017), npr. **izobrazba osebja, odsotnost skupnega vodenja** itd.
- **Digitalizacija vseh postopkov pri vzgojno-izobraževalnem načrtovanju, prevajanje elektronskih sistemov v slovenski šoli**, npr. spletnega dnevnika, ki ima trenutno nastavitve v italijanščini (predlog v Dokumentu kolegija ravnateljev).

Ukrepi in rešitve

- Deželna uprava naj **zaposli za nedoločen čas osebje, ki je trenutno zaposleno za določen čas** in s tem zagotovi, da se bodo kakovostno delo in storitve, ki so bile zastavljene, lahko nadaljevali.
- Občine naj dejavno izkoristijo **Mrežo za slovenski jezik v javni upravi Furlanije - Julijske krajine**, ki jo vodi Centralni urad za slovenski jezik, in naj nadgrajujejo obstoječe nastavitve za prevajanje. (predlog K. Dobrila)
- Širjenje **Mreže za slovenski jezik v javni upravi Furlanije - Julijske krajine** tudi za državne izpostave in Deželni šolski urad za slovenske šole.

- Poseg pri pristojnem ministrstvu za **prilagoditev pripomočkov in prevod v slovenščino** osnovne strukture novih tehnologij in računalniških nastavitev za šole. (predlog v Dokumentu kolegija ravnateljev)
- Razviti **lasten sistem novih tehnologij in računalniških nastavitev za šole**, ločen od državnega, morda v sodelovanju z Zavodom Republike Slovenije za šolstvo. (predlog v Dokumentu kolegija ravnateljev)

Sodelujoči

- SKGZ
- SSO
- Institucionalni paritetni odbor za probleme slovenske manjšine
- Dežela FJK
- Vladni komisar
- Deželni šolski urad za slovenske šole
- Javna uprava
- Ministrstvo za šolstvo R. Italije in R. Slovenije

PRAVNO VARSTVO IN MANJŠINSKE PRAVICE

Tretja prednostna naloga: raba slovenščine v javni upravi – vloga uporabnikov

Vir: Susič in drugi (2011), *Raziskava o preverjanju izvajanja zaščite slovenske manjšine po 8. členu zakona št. 38 z dne 23. februarja 2001*; Vidau Z. (2012), *Raba slovenskega jezika v javni upravi FJK: predstavitev podatkov iz nedavnih raziskav*. V: A. Janežič, Š. Čok (ur.) *Prva deželna konferenca o zaščiti slovenske jezikovne manjšine.*; Vidau Z. (2015), *Upravljanje jezikovne različnosti v javni upravi*; Vidau Z. (2017), *Pravni okvir zaščite slovenske narodne skupnosti v Italiji*. V: N. Bogatec, Z. Vidau (ur.) *Skupnost v središču Evrope. Slovenci v Italiji od padca Berlinskega zidu do izzivov tretjega tisočletja*.

Slika stanja

Obstaja še določen **potencial javne rabe slovenskega jezika v javni upravi**, ki je **premalo poznan in ni zadostno izkoriščen**. Lahko zaprosimo za dvojezično izkaznico, lahko pa tudi za druge dokumente, predvsem uradna potrdila občanom v dvojezični obliki. Več javnih uprav je take obrazce že prevedlo, **druge pa lahko prevedejo, če za to zaprosimo**. Kljub temu se zdi, da raba »novih« jezikovnih storitev ni imela zaželenih učinkov. Med pripadniki slovenske manjšine je ustvarila vtis, da se raven zaščite dejansko ni zvišala in da je pravna zaščita nekoristna.

Aktivna vloga govorcev slovenskega jezika v rabi predvidenih pravic v odnosu z javno upravo je ključna, saj se pravice ne izvajajo samodejno. Zato morajo biti pripadniki manjšin **osveščeni** o tem, da morajo v javni upravi zaprositi za slovenski obrazec ali dokument, ker jim ga krajevna uprava ne ponudi samodejno.

Odprta vprašanja

- Nimamo podatkov o tem, **koliko uporabniki sprašujejo za dvojezične oz. prevedene obrazce in dokumentacijo**.
- **Premalo je oblik osveščanja javnosti** o rabi slovenščine v javni upravi.
- Upoštevati moramo, da **so lahko uporabniki manjšinskih pravic, ki zadevajo dvojezično dokumentacijo, tudi osebe iz mešanih zakonov in neslovenskih družin**, ki so vključeni v naše okolje zaradi šole ali športnih in drugih dejavnosti.
- **Uveljavljanje lastne kulturne in jezikovne samobitnosti je veliko bolj individualizirano**, manj množično, manj ideološko. Temelji na posameznikovih izbirah.
- Kako zagotoviti **šolam informatsko-tehnološke storitve v slovenskem jeziku**?

Ukrepi in rešitve

- Razvijanje **oblik osveščanja javnosti** o rabi slovenščine v javni upravi, ki so praktične in ciljne. Po načelu, da izvajalci pridejo tja, kjer že poteka neka aktivnost oziroma prireditve, ali da se na nekaterih prireditvah delijo informativne brošure. Delovati je treba transversalno in povezovalno.
- **Kje najdemo namenske jezikovne službe za slovenski jezik in kaj nam nudijo? Kako lahko opravimo določen postopek v javnem uradu v slovenskem jeziku? Kako lahko občino zaprosimo, naj nam pošilja račune v dvojezični obliki? Kako si uredimo dvojezično izkaznico? Kaj se zgodi, če javni upravi pišemo v slovenščini? Kako si lahko povrnemo priimek v izvorno slovensko obliko?**
- **Tedenske rubrike v časopisih ali radijske oddaje**. Tudi informativna gradiva v tiskani obliki in spletni različici, ki jih oblikujejo javne uprave ali slovenske organizacije, lahko pripomorejo, da se posameznik lažje znajde.
- **Opredeliti naloge in delovni načrt Službe za jezik**.

Sodelujoči

- SKGZ
- SSO
- Služba za jezik
- Institucionalni paritetni odbor za probleme slovenske manjšine
- Centralni urad za slovenski jezik na Deželi FJK
- Javne uprave
- Šole
- Društva
- SLORI

PRAVNO VARSTVO IN MANJŠINSKE PRAVICE

Četrta prednostna naloga: pravilno zapisovanje imen, priimkov in poimenovanj

Vir: A. Janežič, B. Brezigar, I. Jevnikar (2017), Deset let po sprejetju deželnega zakona 26/2007. Doseženi rezultati, težave z izvajanjem predpisov in pomankljivosti sedanje zakonodajne ureditve. Strokovni referat in poročilo delovne skupine. V: A. Janežič, D. Jagodic (ur.) *Druga deželna konferenca o zaščiti slovenske jezikovne manjšine*.

Slika stanja

Težave pri pravilnem zapisovanju strešic v dvojezičnih (tudi elektronskih) osebnih izkaznicah so bile v zadnjem desetletju večinoma odpravljene.

Odprta vprašanja

- Ostajajo **birokratske ovire** pri zapisu imen in priimkov **na potnih listih** in zdravniških potrdilih.
- Obstajajo tudi **težave z računalniškimi sistemi**, ki niso združljivi. Zadeva je na vsedržavni ravni vezana na prilagajanje informacijskega sistema in uvajanja tako imenovanega programa Italia Digitale, s katerim naj bi povezali in uskladili celoten informacijski sistem države. Kar zadeva zdravniška potrdila, ki so v pristojnosti Dežele FJK, je problem vezan na podjetje Insiel, ki na državni ravni skrbi za vse deželne informacijske sisteme in torej tudi za zdravstvo.

Ukrepi in rešitve

- **Srečanja z javnimi ustanovami in politiki** z namenom, da se postopoma odpravijo težave zapisovanja slovenskih strešic pri slovenskih imenih in priimkih.
- Opredeliti **naloge in delovni načrt Službe za jezik**.
- Srečanja s funkcionarji deželne vlade in družbe Insiel zaradi problema šumnikov na zdravstvenih potrdilih. Glede potnih listov pa se bomo osredotočili na posege v odnosu do Ministrstva za notranje zadeve in Ministrstva za zunanje zadeve tudi prek Institucionalnega omizja.

Sodelujoči

SKGZ

SSO

Služba za jezik

Institucionalni paritetni odbor za probleme slovenske manjšine

Dežela FJK

Insiel

Ministrstvo za notranje zadeve

Ministrstvo za zunanje zadeve

PRAVNO VARSTVO IN MANJŠINSKE PRAVICE

Peta prednostna naloga: raba slovenščine in napisi v javnosti

Vir: M. Mezgec (2015), *Raziskava o jezikovni pokrajini na naselitvenem območju slovenske skupnosti v Italiji*.

Slika stanja

Jezikovna krajina na slovenskem naselitvenem območju v Italiji ostaja **pretežno enojezična** kljub določilom zaščitnega zakona št. 38/2001, ki v svojem 10. členu predvideva rabo slovenskega jezika za imena krajev, na napisih v javnih uradih, na uradnih papirjih z glavo, praporih in vseh javnih tablah ter smerokazih v občinah in njihovih zaselkih. **Na nevidnost slovenščine** naletimo zlasti v večjih urbanih naseljih, predvsem **v središču Trsta in Gorice**.

Tudi v primeru dvojezičnih občin je veliko napisov brez slovenščine. Napisi samo v italijanščini si utirajo pot tudi v tradicionalno slovenskih naselitvenih jedrih, v katerih bi pričakovali, da bo slovenščina prisotna na vseh napisih.

Slovenščine je zelo malo tudi v javnih napisih zasebnikov. Sicer javna raba slovenščine za zasebnike ni normirana.

To nakazuje, da **slovenščina nima pomembne družbene vloge in ne uživa visokega statusa**.

Odprta vprašanja

- Raba slovenščine v javnih napisih **nima podpore v referenčni jezikovni politiki oz. strategiji jezikovnega načrtovanja**.
- **Kako pristopiti h gospodarstvenikom**, ki delujejo na poselitvenem prostoru slovenske narodne skupnosti, in jih spodbuditi k rabi slovenščine na napisih za javnost?

Ukrepi in rešitve

- Stroka opozarja, da je **potrebna jezikovna politika, ki bi promovirala vidno dvojezičnost**. Oblikovati bi bilo treba organ, ki bi jo zastavil, upravljal in preverjal njeno uresničevanje.
- **Spremljanje doslednosti** zakonsko predpisanega izvajanja **javne rabe slovenščine in vidne dvojezičnosti s strani javnih uprav in koncesionarjev javnih storitev**.
- **Spodbujanje občutljivosti gospodarstvenikov** slovenske in italijanske narodnosti za to problematiko in promocija dvojezičnosti kot dodane vrednosti.
- **Spodbujanje postavljanja slovenskih napisov v mestnih središčih, tudi v komercialne in turistične namene**, npr. nalepka, ki obiskovalce in kupce opozarja o možnosti rabe slovenščine; nalepke z dvojezičnimi urniki in drugimi navodili.
- Zagotavljati **kakovost javnih besedil**, saj so prevodi večkrat neustrezni. Pri tem lahko pomaga lektorska služba SLORI Jezik.
- Opredeliti **naloge in delovni načrt Službe za jezik**.
- Nadaljevali bomo pogovore z **Autovie Venete** in **ANAS o cestnih smerokazih**. Glede ANAS se bomo osredotočili na nastavitev številnih dvojezičnih smerokazov na avtocestnem odseku Moščenice–Škofije in cestnem odseku med Dolom in Jamljami. Z odgovornimi z Autovie Venete pa bomo sledili postavitvi dvojezičnih smerokazov (Devin–Duino pri avtocestnem izhodu, Isonzo–Soča na avtocestnem odseku Gorica–Vileš), saj bi morala v kratkem steči obnova krožišča pri Moščenicah.
- Izpostavili bomo novoustanovljeni **zdravstveni enoti TS–SO**, da se tudi tržaške bolnišnice opremijo z **dvojezičnimi napisi**, tako kot je že opremljena (sicer samo v pritličju) goriška bolnišnica.

- Glede **področja zasebnikov** bomo redno pritiskali na SDGZ in KZ , da tudi na podlagi prispevkov, ki jih prejema za promocijo slovenskega jezika, dodatno osveščajo in spodbujajo lastne člane, **naj nastopajo dvojezično** v vseh možnih oblikah od napisov na obratih vse do razno raznega promocijskega materiala.

Sodelujoči

SKGZ

SSO

Služba za jezik

Institucionalni paritetni odbor za probleme slovenske manjšine

Javne uprave

SDGZ

Kmečka zveza

SLORI

ANAS

Autovie Venete

FVG strade

Občina Trst

PRAVNO VARSTVO IN MANJŠINSKE PRAVICE

Šesta prednostna naloga: vračanje nepremičnin po 19. členu zakona št. 38/2001

Slika stanja

Trgovski dom Gorica

Lastnik: Javna domena /Demanio pubblico

Trenutno zaseda prvo in tretje nadstropje ter polovico drugega krajevna izpostava finančnega ministrstva. Pritlični prostori so bili že pred časom dodeljeni Narodni in študijski knjižnici (NŠK) ter v enem delu že prenovljeni s financiranjem Dežele FJK iz lastnih virov za približno 450.000 evrov. V drugem, večjem delu pritličja pa je v tem času v teku obnova na podlagi dodatnega financiranja Dežele FJK z lastnimi sredstvi za približno 1,2 milijona evrov. Pred koncem tekočega leta se bodo dela zaključila in se bo NŠK v celoti vselila v nove in sodobne prostore v strogem središču mesta.

Polovica drugega nadstropja je bila doslej v uporabi krajevne izpostave pravosodnega ministrstva, ki pa je po daljšem prigovarjanju zapustila te prostore in jih vrnila lastniku. V tem smislu se je sprožil postopek, ki ga predvideva 19. člen, in sicer Dežela FJK je vprašala za mnenje Paritetni odbor, komu naj bodo namenjeni ti prostori. Na podlagi tega mnenja je Dežela FJK najprej podpisala konvencijo z Javno domeno za prevzem omenjenih prostorov in jih nato prenesla v uporabo novim upravičencem. V tem primeru Glasbeni matici in SCGV Emil Komel. Glasbeni šoli naj bi v kratkem začeli svoje delovanje v teh prostorih.

V načrtovalnem obdobju bo prišlo do prenosa četrtega nadstropja na krovni organizaciji – trenutno je neuporabno in bo zanj treba pridobiti znatna finančna sredstva za obnovo.

Ukrepi in rešitve

- Nadaljevanje naprezanja za pridobivanje še ostalih nadstropij Trgovskega doma. Glede tega nam je bila že na zadnjem sestanku v januarju z vodstvom Javne domene in krajevne izpostave finančnega ministrstva izražena razpoložljivost direktorije finančnega ministrstva, da so pripravljeni zapustiti prostore Trgovskega doma v zameno za nov ustrezen sedež.
- Iskanje podpore in dogovora z deželno upravo, da financira obnovo zadnjega nadstropja, ki je bilo pred kratkim dodeljeno SKGZ-ju in SSO-ju. Vzporedno s tem bomo morali razmisliti o končni namembnosti teh podstrešnih prostorov in tudi o viziji uporabe celotne stavbe, seveda z vsemi deležniki slovenske manjšine, ki so za to zainteresirani.
- Spremljanje uresničevanja skupnega projekta glasbenih šol glede njihovega usklajenega delovanja v drugem nadstropju.

Sodelujoči

- SKGZ
- SSO
- NŠK
- Glasbena matica
- SCGV Emil Komel
- Javna domena
- Ministrstvo za ekonomijo in finance
- Dežela FJK

Slika stanja

Narodni dom pri Sv. Ivanu

Lastnik: Dežela Furlanija Julijska krajina

Stavba je vse do danes povsem neuporabna in zahteva popolno obnovo. Zanja je Dežela FJK pred približno trinajstimi leti namenila 1,7 milijona evrov, a postopek za obnovo veliko let ni stekel zaradi ob stavbi prisotne premične športne strukture (balona). Ko se je pred petimi leti končno rešil ta problem, se je začel dokaj dolg postopek načrtovanja, v katerega sta bila vpletena NŠK in SLORI, ki jima bo stavba v glavnem namenjena. Zaradi potreb teh dveh ustanov je bil začetni načrt dodatno oplemeniten in v zvezi s tem smo pridobili od levosredinske vlade Dežele FJK dodatna finančna sredstva vse do višine 3,5 milijona evrov. Dokončni načrt, pri določitvi katerega smo bili stalno sodelujoči, so ga odobrili vsi zainteresirani javni dejavniki (Občina Trst, gasilci, zdravstvena ustanova, spomeniško varstvo itd.). V tem času sledi javni razpis za izbiro izvajalca del in nato začetek obnove v teku tega leta. Obnovitvena dela naj bi trajala približno 18 mesecev.

Poleg že omenjenih ustanov, SLORI-ja in NŠK-ja, bo Narodni dom namenjen tudi mladini, ki obiskuje višje šole pri Sv. Ivanu, in slovenskim kulturnim društvom, ki domujejo v tistem predelu Trsta. V teh dveh letih pred zaključkom obnove bi bilo smotno določiti, kdo bo *de facto* upravljal ta center in kako čim boljše dodatno ovrednotiti vlogo Narodnega doma ob že potrjeni namembnosti (SLORI in NŠK).

Ukrepi in rešitve

- Nadaljevanje sodelovanja z odborništvom za imovino glede izvajanja obnovitvenih del. Organiziranje sestankov med SLORI-jem, NŠK-jem in ravnateljji višjih šol svetoivanske četrti za načrtovanje sodelovanja in dejavnosti v korist višješolske mladine. Podobno usklajevanje tudi z nastajajočim načrtom ŠZ Bor za Stadion 1. maj.
- Določitev upravitelja stavbe Narodnega doma in porazdelitev stroškov upravljanja.

Sodelujoči

- SKGZ
- SSO
- NŠK
- Ravnateljji slovenskih šol v Italiji
- Dežela FJK

Slika stanja

Narodni dom v Ul. Filzi

Lastnik: Tržaška univerza

Dežela je brezplačno prenesla stavbo v last tržaške univerze leta 1983 z obvezo, da bo stavba namenjena izključno univerzitetnim tečajem. Trenutno v Narodnem domu domuje fakulteta za jezike, le del pritličja je bil dodeljen NŠK-ju, in sicer oddelku za najmlajše. Sredi lanskega leta smo pridobili dodatne prostore v pritličju, ki naj bi jih uporabili za projekt Primis.

Glede sprostitev celotne stavbe v smislu 19. člena zaščitnega zakona pa je zadeva dokaj zapletena, saj je univerzi treba zagotoviti alternativni sedež, kamor se bo selila fakulteta za jezike. Bivši rektor Fermeleglia je sicer že večkrat in ne nazadnje tudi na avdiciji Paritetnega odbora zagotovil pripravljenost za rešitev tega vprašanja, problem pa predstavljajo finančna sredstva za selitev univerze. O tem je obvestil tudi predsednika deželne vlade Fedrigo.

Tema vračanja Narodnega doma v Ul. Filzi je bila že večkrat prisotna tudi v bilateralnih odnosih med Slovenijo in Italijo na raznih nivojih, od dveh predsednikov republike pa vse do podpisanega dogovora med zunanjima ministroma Erjavcem in Alfantom. Dokument je bil podpisan novembra 2017 v sklopu podpore Slovenije kandidaturi Milana za sedež evropske agencije za zdravstvo, ki se je selil iz Londona. V bilateralnem dogovoru se je italijansko zunanje ministrstvo obvezalo, da bo poskrbelo za vrnitev in obnovo Narodnega doma, a vse do danes Farnesina ni sprožila nobene pobude. Glavno novost v zadnjem letu pa predstavlja sozvočje med predsednikom Pahorjem in predsednikom Mattarello, da bi ob slovesnosti za stoletnico požiga prišlo do jasnega dogovora o postopku izselitve univerze in naknadni dodelitvi v smislu zaščitnega zakona. Temu so sledila navodila predsednika Mattarelle notranjemu ministrstvu v osebi podtajnika Variatija, naj zadevi sledi in razreši obstoječe probleme. V tem smislu je prišlo tudi do sklica institucionalnega omizja v Trstu, kjer je bila na dnevnem redu vrnitev Narodnega doma in kjer je bila prikazana možna rešitev.

Podrobnosti še niso povsem jasne in niti to, ali bo lahko prišlo do prenosa lastnine ali pa do prevzema v brezplačno uporabo v smislu zakona št. 38/01, kot velja za ostala dva domova.

Vsekakor ostaja nedorečeno vprašanje kritja stroškov za obnovo prostorov, saj doslej še ni bilo obravnavano na nobenem nivoju.

Ukrepi in rešitve

- Nadaljevanje pritiska na vse institucionalne sogovornike od prefekta Valentija dalje, da dejansko pride do pričakovanega obvezujočega operativnega načrta za prenos sedeža tržaške univerze na drugo lokacijo. Določitev rednih in izrednih stroškov za upravljanje Narodnega doma in določitev virov finančnega kritja tudi v sodelovanju z Republiko Slovenijo.
- Priprava ustreznega načrta namembnosti in uporabe prostorov Narodnega doma v duhu zaščitnega zakona in logike privlačnega večkulturnega centra, kjer naj domujejo manjšinske organizacije ob nekaterih drugih pomembnih tržaških kulturnih sredinah. Iskanje primerne oblike podjetniške dejavnosti za podkrepitev finančne podlage in v zvezi s tem skrb za potrebno prilagoditev normative.

Sodelujoči

- SKGZ
- SSO
- Ministrstvo za notranje zadeve
- Prefektura
- Dežela FJK
- SLORI

PRAVNO VARSTVO IN MANJŠINSKE PRAVICE

Sedma prednostna naloga: identiteta SKGZ vezana na zgodovino

Slika stanja

Glede odnosa do zgodovine se SKGZ sklicuje na 1. člen svojega statuta: »**SKGZ ohranja svojo zgodovinsko dediščino, ki se zrcali v sporočilu Prešernove Zdravljice in izročilih svobodoljubja, v vrednotah slovenskega upora proti fašizmu.**« **Odnos do preteklosti** in do njenih najsvetlejših in najtemnejših trenutkov predstavlja pomemben element pri oblikovanju identitete slovenske narodne skupnosti v Italiji. Vprašanje tega odnosa je zahtevno, saj vsebuje tudi več možnih nevarnosti: **pozaba, mitizacija, neupoštevanje možnega različnega spomina, rigidna in sterilna ritualizacija tega odnosa.** Odnos do preteklosti je vezan tudi na **različne in številne kraje spomina**: tu ne gre le za znane in obiskane kraje, temveč za različne spomenike (NOB, a ne samo teh), plošče in druga obeležja. **Stanje vseh teh obeležij** ni homogeno: skrb zanje je v večini primerov **v domeni lokalnih društev in organizacij**, katerih živahnost neposredno vpliva tudi na stanje obeležja. V številnih krajih, predvsem v vaseh, je že prišlo do medgeneracijske zamenjave, ki zagotavlja tudi prihodnost teh obeležij. V drugih primerih ogroža obeležja postopna ali popolna pozaba.

Večja obeležja (Bazovica, strelišče ipd.) predstavljajo različno problematiko. Ob nadaljevanju naporov za formalno ureditev teh krajev obstaja tudi **odprto vprašanje njihove vidljivosti in prepoznavnosti** v širšem prostoru.

Pomembno je hkrati skrbeti, da **ohranijo mladi živ odnos do preteklosti**, ki pa ne sme biti mitizirana ali prežeta z retoriko. Še posebno v obdobju, ko se polemike okoli polpretekle zgodovine žal ponovno stopnjujejo, je pomembno, da SKGZ vztraja na poti **dialoga z vsemi tistimi, ki so na dialog pripravljeni, s predpostavko, da se upošteva delo zgodovinarjev.** Pomembno je, da osvojijo tudi mladi tak pristop, in sicer **prek razumevanja različnih spominov**, ki sobivajo v tem prostoru, **prek razumevanja zgodovinskih procesov zadnjih desetletij** (mladi niso nikoli doživeli situacije, v kateri je fizična meja še znatno pogojevala življenje tega prostora) in tudi prek ugotavljanja, **kako se na vprašanja polpretekle zgodovine gleda v bližnji Sloveniji.** Zadnja tematika nam omogoča, da se dotaknemo tudi odnosa do medijev, italijanskih in slovenskih: v trenutku, ko postaja preteklost ponovno sredstvo političnega obračunavanja, je še toliko pomembnejše **skrb, da se prepreči zloraba zgodovine tudi prek medijskega prostora.** Končno mora SKGZ skrbeti za to, **da je njen pristop upoštevan in uveljavljen** znotraj manjšinske skupnosti in izven nje, **prek dialektične, a tudi pokončne drže** pri spoštovanju osnovnih vrednot in načel.

Odprta vprašanja

- Dolgotrajna skrb za krajevna obeležja/kraje spomina.
- Vidljivost pomembnejših krajev spomina.
- Posredovanje mladim zgodovinske identitete SKGZ.
- Prisotnost zgodovinskih vsebin v javnem prostoru in predvsem v sredstvih javnega obveščanja.

Ukrepi in rešitve

- **Analiza stanja krajev spomina** na teritoriju, s posebnim poudarkom na dolgoročne perspektive njihovega ohranjanja.
- Evidentiranje možnih rešitev za tiste situacije, kjer je opazno pomanjkanje lokalnih subjektov, ki bi skrbeli za določen kraj spomina.

- **Analiza stanja prisotnosti na spletu** pomembnejših krajev spomina za Slovence v Italiji.
- Evidentiranje možnih, lahko izvedljivih ukrepov, ki bi omogočili **večjo vidljivost in prepoznavnost** pomembnejših krajev spomina.
- **Ponujanje** priložnosti mladim za poglobljeno, predvsem pa aktivno spoznavanje zgodovine.
- **Stalno spremljanje** prisotnosti vsebin primorske zgodovine **v medijskem in javnem prostoru.**

Sodelujoči

- SKGZ
- SSO
- Krajevna društva
- Odsek za zgodovino Narodne in študijske knjižnice
- Taborniki Rodu modrega vala
- ANPI-VZPI
- Primorski dnevnik

PROGRAM DELOVANJA SKGZ 2019–2022

RAZISKOVANJE

Prednostni nalogi:

- 1) Prenos znanja v prakso
- 2) Arhivska, zgodovinska in etnografska dejavnost

Pripravili:

Ksenija Dobrila, predsednica Slovenske kulturno-gospodarske zveze – SKGZ

Zaira Vidau, Slovenski raziskovalni inštitut – SLORI

Devan Jagodic, Slovenski raziskovalni inštitut – SLORI

Štefan Čok, Odsek za zgodovino in etnografijo NŠK

Trst, 8. 2. 2020

RAZISKOVANJE

Prva prednostna naloga: prenos znanja v prakso

Vir: M. Bufon (2014), 40-letno raziskovanje Slovencev v Italiji: od "tlačene" manjšine do akterjev evropskega družbenega in kulturnega povezovanja; D. Jagodic (2014), Med ohranjanjem izvornega poslanstva in spoprijemanjem s sodobnimi izzivi; Z. Vidau (2014), Slorijeva obzorja. Programske smernice za obdobje 2014–2020. Vse v: S. Lipovec (ur.) *Raziskovanje Slovencev v Italiji. Razvoj, izzivi in perspektive*.

Slika stanja

Obravnavano področje obsega **raziskovalno delo** Slovenskega raziskovalnega inštituta (SLORI), Odseka za zgodovino in etnografijo (OZE) Narodne in študijske knjižnice (NŠK) ter tudi drugih društev, krožkov in skladov, kot so Krožek za družbena vprašanja Virgil Šček, Sklad Libero in Zora Polojaz, Krožek Anton Gregorčič, Študijski center Nediža, Center za kulturne raziskave Bardo in Slovensko kulturno središče Planika, ki se z raziskovanjem sicer ukvarjajo pretežno ljubiteljsko.

Osrednja slovenska organizacija na področju znanstvenega raziskovanja je **SLORI**, ki ga je slovenska narodna skupnost ustanovila leta 1974, potem ko je zaznala potrebo po ustanovi, ki bi nudila gradivo in analize o položaju skupnosti za politične in strokovne razprave ter načrtovanje njenega razvoja. Raziskovanje inštituta je usmerjeno v odkrivanje in interpretiranje **manjšinske in etnične problematike, medetničnih in medkulturnih odnosov** ter praks **jezikovnega načrtovanja, načrtovanja družbenega, kulturnega in gospodarskega razvoja ter izobraževalnih procesov** in problemov v **etnično mešanih in obmejnih okoljih** ter drugih splošnih in specifičnih vidikov slovenske narodne skupnosti v Italiji.

OZE je arhivsko-dokumentarna ustanova v okviru NŠK, **namenjena zbiranju, ohranjanju in ovrednotenju zgodovinske in kulturne dediščine Slovencev v Italiji**.

Odprta vprašanja

- Kako **spodbujati učinkovit prenos raziskovalnih spoznanj v prakso**? Kako naj stroka postane temeljno izhodišče pri načrtovanju in udejanjanju razvojnih politik za slovensko narodno skupnost v Italiji?
- Kako dodatno širiti **uporabnost temeljnih in aplikativnih raziskovalnih projektov** na različnih področjih manjšinskega družbenega življenja in delovanja?
- **Znanstvenoraziskovalni potencial** Slovencev v Italiji je heterogen in geografsko razpršen, kar predstavlja oviro za medsebojno komuniciranje in sodelovanje.

Ukrepi in rešitve

- Periodično izvajanje **longitudinalno zastavljenih monitoraž**, ki s kvantitativnimi pristopi sledijo razvojnim procesom in spremembam v manjšini na vnaprej definiranih prioritetnih področjih in v daljšem časovnem razponu. Tovrstne raziskave naj bi imele tudi nalogo sprotnega preverjanja učinkovitosti manjšinskih strategij v danih resorjih z namenom učinkovitejšega prenosa raziskovalnih spoznanj v prakso oziroma njihove večje uporabe v manjšinskih vodilnih telesih. SKGZ podpira tovrstno longitudinalno raziskovanje zlasti na dveh prednostnih področjih:
 - **jezik**: raziskovanje naj bo zlasti funkcionalno jezikovnemu načrtovanju, pripravi jezikovnih strategij, programov in protokolov, pripravi jezikovnih gradiv, virov, orodij in tehnologij za širjenje in razvijanje slovenskega jezika v Italiji (glej poglavje o jeziku);
 - **mladi**: raziskovanje naj spremlja položaj in potrebe mladih z vidika izobraževanja, zaposlovanja in izseljevanja z namenom njihovega vključevanja v delokrog slovenskih organizacij (glej poglavje o mladih in kadrovanju).

- **Razvijati in spodbujati uporabnost raziskovalnega dela**, to je dejavnosti in projektov, ki raziskovalno delo kombinirajo z aplikativnimi ukrepi, na primer v obliki priprave strategij in načrtov, oblikovanja učnega in informativnega gradiva, organizacije akcij za promocijo rabe slovenskega jezika, prirejanja izobraževanj za različne ciljne skupine itd. To dejavnost naj SLORI izvaja v tesnem sodelovanju z drugimi organizacijami na osnovi njihovih specifičnih ciljev in potreb. **SKGZ naj ustvarja institucionalne in finančne okoliščine, ki bodo SLORI-ju omogočale, da nudi strokovno pomoč čim širšemu spektru organizacij in referenčnih okolij.**
- Ustvariti, povezovati in usmerjati **mrežo raziskovalcev in strokovnjakov**, ki so izraz slovenske narodne skupnosti v Italiji, delujejo pa v različnih okoljih in na različnih znanstvenih področjih, in sicer po zgledu SLORI-jevega programa Banke znanja, ter vzpostaviti **spletno infrastrukturo in druge mehanizme sodelovanja z intelektualnim potencialom, ki se je v zadnjih letih izselil v tujino**, z namenom, da bi ta ostal koristen in uporaben za skupnost.
- SKGZ podpira izvedbo **analize o kadrovskih potrebah slovenske narodne skupnosti v Italiji** na različnih strokovnih področjih, vključno z znanstvenim raziskovanjem. Izdelati **strateški načrt, kako na osnovi opredeljenih potreb pridobiti ustrezne kadre** in jih vključiti v organiziran sistem skupnosti.
- SKGZ naj politično podpre prizadevanja SLORI-ja, da se enakovredno vključi **v javni raziskovalni sistem Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS) v Sloveniji**. Potrebna so predvsem politična dogovarjanja na najvišjih ravneh o spremembah v zakonodaji in pravilnikih.

Sodelujoči

- SKGZ
- SSO
- SLORI
- druge slovenske organizacije v Italiji

RAZISKOVANJE

Druga prednostna naloga: arhivska, zgodovinska in etnografska dejavnost

Vir: A. Kalc in drugi (2014), *Nove smernice delovanja Odseka za zgodovino in etnografijo Narodne in študijske knjižnice*; G. Bajc, Š. Čok in drugi (2015), *Kratko-, srednje- in dolgoročni načrt dela odseka za zgodovino in etnografijo narodne in študijske knjižnice*. Interno gradivo OZE NŠK.

Slika stanja

Preteklo in tekoče dokumentarno gradivo o organiziranem in vsestranskem življenju ter snovanju Slovencev v Italiji zaradi njegove narave ni deležno skrbi in ne najde avtomatične poti v državne ali občinske arhivske, muzejske in druge ustanove v Italiji in prav tako ne v Sloveniji. Za ohranjanje teh dokumentov je zato potrebna namenska ustanova. Če ostane ta dokumentacija razpršena po trenutnih nahajališčih, se ne evidentira ter primerno shrani in ohrani, bo slovenska narodna skupnost ob svojo zgodovinsko dediščino in s tem ob svojo zgodovino.

OZE hrani **veliko virov neprecenljive vrednosti** za zgodovino in etnografijo Slovencev v Italiji in širšem območju nekdanje Julijske krajine, in sicer dokumentarno, časopisno in fotografsko gradivo, etnološki material idr. **Vseh fondov je 180, nekatere nove zbirke** je OZE pridobil v zadnjem obdobju. Prišteti moramo etnološke predmete (narodne noše, vojaško opremo iz prve in druge svetovne vojne, nekaj gradiva starih šol, kmečko orodje, gospodinske predmete itd.). Časovni razpon opisanih predmetov se razteza predvsem od druge polovice 19. stoletja do danes. Gradivo je torej **zanimivo** oziroma **koristno** za **zgodovinarje, etnologe** in druge **proučevalce preteklosti in tudi sedanjosti, na primer sociologe, antropologe, kulturologe, časnikarje, šolnike**.

Cilji ustanove so **razvijati vlogo zgodovinsko-dokumentarnega središča Slovencev v Italiji** v skladu z ustreznimi standardi za varovanje in ovrednotenje zgodovinske dediščine, spodbuditi in usklajevati **strokovna ter ljubiteljska zanimanja in znanja** za ohranjanje in proučevanje zgodovinske dediščine med Slovenci v Italiji, **promovirati zbirateljsko in raziskovalno dejavnost** ter tudi vidljivost ustanove in same slovenske zgodovine s konkretnimi javnimi pobudami.

Odperta vprašanja

- V **preteklosti** je bilo zbranega res veliko gradiva, ki pa žal **ni bilo sistematično urejeno in učinkovito popisano ter primerno katalogizirano**. Tudi zaradi tega so bili nekateri viri premalo ovrednoteni in nekateri problemi zgodovinopisja preskromno pojasnjeni.
- Upravljanje arhivskega gradiva po novih arhivskih standardih zahteva **nove tehnologije** in posledično večji nivo strokovnosti in tehnične usposobljenosti za pravilno (trajno) hranjenje gradiv in njihovo **digitalizacijo**.
- Odsotnost **doslednega sistema nadgradnje obstoječega gradiva**: kot že omenjeno v sliki stanja, ni avtomatične poti za zbiranje gradiva na OZE NŠK – posledično posamezne ustanove ne posvečajo zadostne pozornosti hranjenju arhivskega gradiva ali pa uberejo svojo pot, ne da bi se posluževale pomoči in sodelovanja OZE-ja.
- Nadoknaditi je treba **vrzeli**, ki še obstajajo v že zbranem gradivu iz preteklosti.
- Nezaostna **razširjenost OZE-jeve dejavnosti po vsej deželi**.
- Zgodovinska tematika v javnem diskurzu v Italiji in čezmejnem prostoru.
- **Prostori**: do dokončne prostorske rešitve OZE ne more ponovno sprožiti široke akcije za dopolnjevanje obstoječega gradiva.

- Vzpostaviti bo treba **sistem enotnega in doslednega popisovanja** gradiva o Slovencih v Italiji v drugih arhivih, ki bi se moral zgledovati po podobnem delu, kot ga na primer opravljajo že vrsto let v Sloveniji. Smiselno bi bilo postaviti neki skupni **standard z Arhivom Republike Slovenije**.

Ukrepi in rešitve

- **Kadrovanje in usposabljanje** že zaposlenih kadrov v skladu s standardi, predvidenimi za arhivistiko in raziskovanje zgodovine in etnografije.
- **Mreženje in organiziranje pobud** s sorodnimi organizacijami v Italiji, Sloveniji in na mednarodni ravni.
- Vzpostaviti sistem **dosledne nadgradnje obstoječega gradiva**: OZE NŠK mora postati **referenčna točka za slovenske ustanove**, ki naj sproti in v sodelovanju z OZE NŠK razmišljajo o najboljših načinih za **dolgotrajno hranjenje in ovrednotenje arhivskega gradiva, predvsem zadnjih desetletij** (vedno manj gradiva v papirnati obliki, vabila in dopisi poslani predvsem prek spleta itd.).
- **Dopolnitev obstoječega gradiva** za pretekla obdobja.

Sodelujoči

- SKGZ
- SSO
- OZE NŠK
- slovenske organizacije v Italiji

PROGRAM DELOVANJA SKGZ 2019–2022

ŠOLSTVO IN IZOBRAŽEVANJE

Prednostne naloge:

1. Promocija šole s slovenskim učnim jezikom oz. z dvojezičnim slovensko-italijanskim poukom v Italiji
2. Izvajanje zakona 38/01 na področju šolstva

Pripravili:

Ksenija Dobrila, predsednica Slovenske kulturno-gospodarske zveze – SKGZ

Norina Bogatec, Slovenski raziskovalni inštitut – SLORI

Maja Humar, Kristina Knez, Sonja Klanjšček

Trst, 8. februar 2020

ŠOLSTVO IN IZOBRAŽEVANJE

Prva prednostna naloga: promocija šole s slovenskim učnim jezikom oz. z dvojezičnim slovensko-italijanskim poukom v Italiji (v nadaljevanju: slovenska šola v Italiji)

Vir: N. Bogatec, N. Zudič Antonič (ur.) (2014), *Vzgajati k različnosti. Interdisciplinarna primerjalna raziskava med Italijo in Slovenijo*. Koper/Capodistria, Univerza na Primorskem-Znanstveno-raziskovalno središče-Univerzitetna založba Annales; N. Bogatec (2015), *Šolanje v slovenskem jeziku v Italiji*. Razprave in gradivo: revija za narodnostna vprašanja, 74, 5–21; N. Bogatec (2016), *Izobraževanje v slovenskem jeziku v Italiji*. Koledar 2019, Gorica, GMD, 291–300; N. Bogatec (2018), *Izobraževanje v slovenskem jeziku v Italiji*. Koledar 2019, Gorica, GMD, 228–239; N. Bogatec (2019), *Izbira po prvostopenjski srednji šoli (po »mali maturi« 2019)*. SLORI; *Dokument kolegija ravnateljev Seznam odprtih vprašanj na področju razvoja slovenske šolske mreže in uveljavitve slovenskega jezika na šolah s slovenskim in dvojezičnim poukom v Italiji*, 2019.

Slika stanja

- V zadnjih dvajsetih letih (1999/00–2018/19) se je število vpisov v slovenske vrtce in šole v Italiji povečalo za dobro tretjino. Prirastek je odvisen od naraščanja deleža otrok iz jezikovno mešanih in zlasti neslovenskih družin.
- Negativen trend vpisov v slovenske otroške vrtce od š. l. 2013/14 (–16 %) bo v prihodnje zaznaven na vseh stopnjah šolanja.
- Predvideva se tudi povečevanje deleža učencev, ki se po prvostopenjski srednji šoli odločajo za nadaljevanje šolanja v italijanskem učnem jeziku.

Odprta vprašanja

- Upadanje vpisa in posledični vpliv na mrežo šol s slovenskim učnim jezikom v Italiji.
- Pomanjkanje jasli v slovenskem jeziku.
- Potreba po promociji vpisa v slovenski vrtec in slovensko šolo zlasti med starši jezikovno mešanih, a tudi neslovenskih družin postaja izrazitejša.
- Šolajoča se populacija izhaja iz različnih družinskih jezikovnih okolij. Dogaja se, da se razlogi, pogledi in pričakovanja staršev o šolanju v manjšinskem jeziku razlikujejo. Za pripadnike manjšine so posebnosti, ki jih zahteva šolanje v slovenskem jeziku, legitimne in čisto samoumevne, pripadniki večinske skupnosti pa jih ne razumejo zmeraj in sem jim zdijo pretirane ali neutemeljene.
- Slovenska šola v Italiji potrebuje podporo pri pridobivanju in izobraževanju novih govorcev slovenskega jezika.
- Digitalizacija vseh postopkov pri vzgojno-izobraževalnem načrtovanju, prevajanje elektronskih sistemov v slovenski šoli, npr. spletnega dnevnika, ki ima trenutno nastavitve v italijanščini (predlog v Dokumentu kolegija ravnateljev).
- Pomanjkanje sredstev za redno upravno in didaktično poslovanje šol (predlog v Dokumentu kolegija ravnateljev).
- Na Goriškem in Videmskem ne deluje sociopsihopedagoška služba za slovenske učence in dijake, na Tržaškem pa v čedalje bolj okrnjeni obliki.

Ukrepi in rešitve

- Promocija vpisa v slovenske šole v Italiji A).
- Vzpostaviti redno zasedanje odbora SKGZ–SSO–SSŠ–šole.
- Vzpostaviti sodelovanje v mreži šole–organizacije slovenske civilne družbe MREŽA ZAUPANJA in prek nje podkrepiti ponudbo šolske in obšolske dodatne dejavnosti. Posebno pozornost je treba v povezavi z ZSSDI-jem posvetiti zunajšolskemu športnemu udejstvovanju v slovenščini.
- Izdelati jezikovni protokol skupno s šolami za odnose šola–dom.
- Oblikovati promocijsko gradivo za šole.
- Spremljati višješolce na visokošolski poti – ustanovitev banke strokovnih profilov.
- Ureditev slovenske sociopsihopedagoške službe za otroke in mladostnike.
- Podpora za oblikovanje učbenikov za slovenske šole v Italiji.
- Spletne nastavitve za slovenske šole v Italiji.
- Soočanje z lokalnimi avtonomijami, krajevnimi skupnostmi in Generalnim konzulatom o šolski mreži ter o vprašanju nedelujočih šolskih stavb.
- Promocija medkulturne vzgoje in medkulturnega dialoga.
- Oblikovanje učbenikov za slovenske šole v Italiji (predlog K. Dobrila).
- V okviru projekta CAN Costiera se je na šolah vseh vrst in stopenj zelo dobro obnesla prisotnost lektorja za slovenščino. To izkušnjo bi kazalo sistematično uvajati v vse večstopenjske šole in višje srednje šole (predlog v Dokumentu kolegija ravnateljev). Podkrepitev pouka slovenskega jezika (lektorji, dodatni pouk, jezikovne kopeli, gledališka šola, šola nastopanja, retorike, debatni krožki, novinarstvo).
- Razviti svoj sistem novih tehnologij in računalniških nastavitev za šole, ločen od državnega, morda v sodelovanju z Zavodom Republike Slovenije za šolstvo (predlog v Dokumentu kolegija ravnateljev).
- Vključitev slovenskih izobraževalnih ustanov med upravičence do sredstev iz osmega odstavka 8. člena zakona št. 38/01.
- Financiranje na osnovi pozitivne diskriminacije (predlog K. Dobrila).
- Trijezično šolstvo v Kanalski dolini.
- Nastavitev načrta za ustanovitev privatnih jasli na Tržaškem, Goriškem in Videm.

Sodelujoči

- Ravnatelji slovenskih šol v Italiji
- SKGZ
- SSO
- SSŠ
- SLORI
- Primarne ustanove–članice SKGZ in SSO
- Mediji
- Deželni šolski urad za slovenske šole
- Pedagoška svetovalka Ministrstva za izobraževanje RS in Zavoda za šolstvo
- ZTT, Mladika, SLORI
- Dijaški dom, Sklad Mitja Čuk

ŠOLSTVO IN IZOBRAŽEVANJE

Druga prednostna naloga: izvajanje zakona št. 38/01 na šolskem področju

Vir: P. Černic (2019), *Zaščitni zakon in šolsko vprašanje*, Mladika, 04, 4–14
in dokument predstavljen na avdiciji pri Institucionalnem paritetnem odboru

Slika stanja

- Zakon št. 38/2001 je uvedel v že obstoječi pravni okvir pomembne zaščitne določbe s področja šolstva, ki zadevajo šolo s slovenskim učnim jezikom in ki pa ostajajo v številnih primerih še neizpolnjene 18 let po njegovi uveljavitvi.
- Na višjih srednjih šolah se pojavlja raba italijanskih učbenikov, ker na tržišču ni mogoče najti ustreznih v slovenskem jeziku.
- Slovenske šole so vključene v digitalne sisteme, ki le obrobno ali sploh ne podpirajo slovenskega jezika, kar onemogoča storitve v slovenskem jeziku in pisno komuniciranje v slovenščini.
- Šolska uprava prav z ustanovitvijo posebnega urada in v nasprotju z določbami drugega odstavka 28. člena, ki pravi, da nobene določbe tega zakona ni mogoče tolmačiti na način, ki priznava nižjo stopnjo zaščite slovenske manjšine v primerjavi z že uveljavljeno stopnjo, izhajajočo iz predhodnih predpisov, ukinila osem od devetih mest šolnikov, ki so bili dodeljeni dejavnostim, povezanim s slovensko šolo (7. člen zakona št. 932/73), in tako prisilila posebni urad, da prevzame tudi vse naloge, ki izhajajo iz 7. člena zakona št. 932/73, kar z organizacijskega in sindikalnega vidika odpira številna vprašanja.
- Glasbeno šolstvo je del nacionalnega izobraževalnega sistema in doslej ostaja 15. člen mrtva črka na papirju.
- Zakon št. 38/01 poskuša rešiti problem pravnega statusa Sindikata slovenske šole, ki je z reformo sindikalnih zastopstev v 90-tih letih izgubil možnosti uveljavljanja sindikalnega predstavnštva.

Odprta vprašanja

- Posebni urad za slovenske šole ne razpolaga s specifično avtonomijo in ga Ministrstvo za šolstvo ne upošteva kot institucionalnega sogovornika pri uvajanju vsebinskih in normativnih sprememb.
- Pri uporabi sredstev za učbenike iz petega odstavka 11. člena nastajajo velike težave pri izvajanju zakonodaje zaradi zapletenosti postopka razpolaganja s temi sredstvi, pri čemer je treba upoštevati zahtevne predpise s področja javnih razpisov.
- Od šolskega leta 2012-2013 izobraževalne ustanove in učitelji uporabljajo spletne dnevnike in pošiljajo sporočila učencem in družinam v elektronski obliki, na tržišču pa so dostopne le digitalni platforme v italijanščini.
- Posebni urad za slovensko šolstvo deluje v podhranjeni obliki. Pri tem ne more uveljavljati pedagoškega jedra 9 šolnikov, ki bi vodili področja za učbenike, za evalvacijo znanja in storitev, za inkluzijo otrok s posebnimi potrebami, za permanentno izobraževanje, za pedagoško raziskovanje.
- Reforma glasbenega šolstva, ki je privedla do vzpostavitve sistema AFAM (Visokošolsko umetnostno in glasbeno izobraževanje), terja popolno prenovo omenjenega člena in pristopanja manjšine do iskanja rešitev.
- Sindikat slovenske šole ni polnopravni subjekt pri sindikalnih pogajanjih na deželni in šolski ravni.

- Pouk slovenskega jezika v Kanalski dolini poteka v obliki jezikovnih tečajev, ki se jih financira iz dotacij zaščitnega zakona. Dežela ne promovira ustanovitve trijezične šole, ki bi delovala v okviru 13. člena tega zakona.

Ukrepi in rešitve

- Z osrednjo upravo je treba razčistiti vprašanje osebja iz 7. člena zakona št. 932/73 in ga razporediti z ustreznimi kvalifikacijami na delovna mesta znotraj posebnega urada, da se zagotovi šolam pomoč pri izboljšanju kakovosti poučevanja in učenja ter delovanja šolskega okolja in mehanizmov ocenjevanja z vzpostavitvijo organa za ocenjevanje šole s slovenskim učnim jezikom in dvojezične šole v sklopu nacionalnega sistema ocenjevanja.
- Deželno zakonodajo je potrebno prilagoditi v smislu, da se šolam omogoči uveljavljanje sredstev iz 8. člena zakona št. 38/01, namenjenih izvajanju projektov za odpravljanje težav pri digitalnem komuniciranju s slovenskimi uporabniki.
- Z deželno šolsko komisijo se je treba soočiti s problemom pomanjkanja slovenskih učbenikov in se angažirati, tudi s slovenskimi založbami v Italiji, za sistemsko servisiranje učbenikov šolam v smislu 5. alineje 11. člena zakona št. 38/01.
- Ministrstvo za izobraževanje je treba opozoriti, da so za spodbujanje učinkovitega usklajevanja zakonskih predpisov s področja izobraževanja z okoljem, v katerem deluje šola s slovenskim učnim jezikom, potrebni mehanizmi za reden dialog zlasti:
 - z deželno šolsko komisijo iz tretjega odstavka 13. člena v zvezi s temami, povezanimi z izvajanjem splošnih določb o šolski ureditvi za šolo s slovenskim učnim jezikom (zakoni, zakonske uredbe);
 - s posebnim uradom iz prvega odstavka 13. člena v zvezi z načini prenosa izvedbenih določb (ministrske uredbe, okrožnice, dopisi) s področja delovanja šol in v zvezi s spodbujanjem institucionalnega komuniciranja med posebnim uradom in posameznimi direktorati, ki delujejo pri centralnih uradih Ministrstva za izobraževanje.
- Promovirati trijezično šolstvo v Kanalski dolini in preveriti možnosti ustanovitve šole v okviru določil za videmsko pokrajino, ki jih predvideva 12. člen zakona št. 38/01.
- Urediti dotok sredstev italijanskim šolam v Kanalski dolini, ki sedaj za pouk slovenščine in nemščine koristijo dotacije iz zaščitnega zakona, in preveriti možnost systemskega koriščenja namenskih finančnih virov na osnovi zakona št. 482/99 na državni in deželni ravni.
- Agencijo za zastopstvo javne uprave v sindikalnih pogajanjih ARAN je treba opozoriti, da se mora izjasniti glede podelitve pooblastila Sindikatu slovenske šole za »tehnično« podpisovanje kolektivnih pogodb za dejavnost vzgoje in izobraževanja.
- Deželo FJK je treba opozoriti, da je treba določiti obseg opravljanja sindikalnih dejavnosti, kot določa Sklep deželnega odbora FJK št. 760.
- Proučitev možnosti izvedbe 15. člena zaščitnega zakona o glasbenem šolstvu v okviru stalno spreminjajočega zakonskega okvira za državno glasbeno šolstvo.
- Za glasbeno šolstvo je potrebno izdelati predlog pedagoške enote, ki bi delovala v okviru tržaškega konservatorija Tartini.
- Priznanje Sindikata slovenske šole v smislu 22. člena zaščitnega zakona in Dogovor država–Dežela FJK za obseg sindikalnih dejavnosti v smislu Sklepa deželnega odbora FJK št. 760.

Sodelujoči

- Ravnatelji slovenskih šol v Italiji
- SSŠ
- SKGZ, SSO, njune članice
- Deželni šolski urad za slovenske šole

- Paritetni odbor, Slovenski izvoljeni predstavniki
- Generalni konzulat RS
- Dežela FJK
- Vlada RS

PROGRAM DELOVANJA SKGZ 2019–2022

ŠPORT

Prednostne naloge:

1. Sodelovanje in upravljanje
2. Jezik in šport
3. Status zamejskih športnikov v RS

Pripravili:

Ksenija Dobrila, Zaira Vidau, Igor Tomasetig, Igor Kocijančič, Marino Marsič

Trst, 15. 1. 2020

ŠPORT

Prva prednostna naloga: sodelovanje in upravljanje

Vir: M. Maver, I. Peterlin, I. Tomasetig (2015), *Slovenski zamejski šport po letu 2000. VI. raziskava o slovenskem športu v Italiji*; P. Verč (2017), *Slovenski šport v Italiji po letu 1991: od enovite celote v krušljivo tvorbo in medijski konstrukt*. V: N. Bogatec, Z. Vidau (ur.) *Skupnost v središču Evrope. Slovenci v Italiji od padca Berlinskega zidu do izzivov tretjega tisočletja*.

Slika stanja

Sodelovanje med športnimi društvi, ki se ukvarjajo z določenimi panogami, lahko pripomore k ohranjanju slovenskega značaja društev in ekip. Več je primerov sodelovanja predvsem v košarki, odbojki in nogometu. Zlasti v ekipnih športih so se v zadnjih letih pokazale težave zaradi **preskromnih denarnih sredstev**. Velika večina društev ne more shajati zgolj s članarinami in z javnimi dotacijami, zato dobivajo vse večji pomen lokalni zasebni pokrovitelji.

V nekaterih primerih društva uporabljajo **objekte**, ki v dobri meri ustrezajo vadbenim zahtevam. Praviloma si najboljše vadbene pogoje ustvarijo tista društva, ki imajo svoj sedež v manjših občinah, kjer manjše število športnih objektov in neposreden stik s predstavniki občine omogoča hitrejšo gradbene, posodobitvene in vzdrževalne posege; ali ker je občina lastnik objekta ali ker lahko lastnik objekta računa na boljše občinske dotacije. Po zadnjih podatkih ima šest društev lastne objekte, 31 objektov je društvom zaupanih v upravljanje, v 58 primerih pa društva najemajo prostore.

Velik problem je tudi **osip števila aktivnih športnikov**, ki zapuščajo naša društva.

Odprta vprašanja

- V praksi se je izkazalo, da članice Združenja slovenskih športnih društev v Italiji **med seboj težko sodelujejo**, pri čemer so razlogi številni: prevelik razpon v ambicijah, nesoglasja, nastop nepredvidenih okoliščin, finančne in praktične težave itd.
- Sodelovanje je nujno potrebno predvsem v tistih panogah in tistih starostnih kategorijah, kjer je zaradi prenizkega števila športnikov obstoj dejavnosti pod vprašajem. Najobčutnejši je **osip aktivnih športnikov** med 13. in 19. letom starosti (nogomet, košarka, odbojka). Mladi se večkrat iz različnih vzvodov vključijo v italijanska društva ali se selijo v Slovenijo.
- **Upravljanje in vzdrževanje športnih objektov**, ki so ponekod preobremenjeni, dotrajani, nefunkcionalni ali slabo vzdrževani, je zahtevno. Njihovo vzdrževanje je naloga javnih uprav, ki so lastnice.
- **Stadion Prvi maj**, ki ga upravlja Športno združenje (ŠZ) Bor, je edini slovenski športni objekt v središču Trsta. ŠZ Bor je prejemnik javnega prispevka, s katerim bo gradil novo večnamensko telovadnico. Pri tem je treba upoštevati potrebe uporabnikov in učinke na celotno slovensko športno gibanje na Tržaškem.

Ukrepi in rešitve

- Določitev **vloge krovnih organizacij** na deželni ravni z namenom **učinkovitejšega posredništva**.
- Spodbujati rabo **slovenskega jezika** v klubih.
- Podpirati (tudi finančno) **sodelovanje med društvi**.
- ZSSDI naj prevzame vodenje **večjih panožnih projektov** (nogomet, košarka, odbojka).
- Priprava **protokola sodelovanja** v okviru Stadiona Prvi maj.

Sodelujoči

- SKGZ
- SSO
- ZSŠDI
- Javne uprave
- Športna društva
- Šole
- Dijaški dom

ŠPORT

Druga prednostna naloga: jezik in šport

Vir: M. Maver (2015), *Šola, družina in zunajšolske dejavnosti. Raziskava o jezikovnem sestavu in splošni angažiranosti mladih, ki obiskujejo šole s slovenskim učnim jezikom v tržaški in goriški pokrajini ter večstopenjsko šolo s slovensko-italijanskim dvojezičnim poukom v Špetru*; M. Maver, I. Peterlin, I. Tomasetig (2009), *Slovenski zamejski šport po letu 2000. V: Raziskava o slovenskem športu v Italiji*; M. Maver, I. Peterlin, I. Tomasetig (2015), *Slovenski zamejski šport po letu 2000. VI. raziskava o slovenskem športu v Italiji*; P. Verč (2017), *Slovenski šport v Italiji po letu 1991: od enovite celote v kruščljivo tvorbo in medijski konstrukt. V: N. Bogatec, Z. Vidau (ur.) Skupnost v središču Evrope. Slovenci v Italiji od padca Berlinskega zidu do izzivov tretjega tisočletja.*

Slika stanja

Organizacijski krog zamejskega športa je bil določen leta 1970 z ustanovitvijo **Združenja slovenskih športnih društev v Italiji**. Združenje slovenskih športnih društev v Italiji sicer ne zajema izključno pripadnikov slovenske narodne skupnosti, ki so prav tako dejavni zunaj tega združenja.

Sodeč po raziskavi ZSŠDI iz leta 2008 se je med članicami **število tekmovalcev, ki ne govorijo slovensko**, od leta 1993 do 2008 povečalo z 269 (od skupnih 2.439) na 552 (od skupnih 2.581), kar se v odstotkih odraža s porastom z 11% na 21%. Tudi pri preostalih kategorijah (trenerji, rekreativci itd.) je odstotek slovensko govorečih višji od 75%.

Zadnja raziskava iz leta 2014 kaže, da se je **delež tistih, ki ne govorijo slovensko**, še nekoliko povečal: slovensko govoreči športniki predstavljajo 78% vseh športnikov, mlajših od 18 let, pri starejših pa je slovensko govorečih 55%. Skupno je športnikov, ki ne govorijo slovensko skoraj 30%.

Raziskava iz leta 2014 je pokazala, da je bilo v sklopu ZSŠDI dejavnih 310 **trenerjev**, od katerih je bilo 84 % slovensko govorečih (od teh 19% iz Slovenije).

Raziskava o športnem udejstvovanju med mladimi, ki obiskujejo šole s slovenskim učnim jezikom v tržaški in goriški pokrajini ter večstopenjsko šolo s slovensko-italijanskim dvojezičnim poukom v Špetru, je pokazala, da so anketiranci športno aktivni. Od teh je polovica aktivnih v športnih društvih, ki so včlanjena v ZSŠDI, 39% pa je aktivnih samo v italijanskem društvu.

Odprta vprašanja

- **Vprašanje (ne)rabe slovenskega jezika** v slovenskem športu v Italiji je vse bolj pereče in presega skrb po tekmovalni uspešnosti. Znotraj slovenske narodne skupnosti obstaja strah, da bi v slovenskih športnih društvih postopoma izginila slovenščina, a obenem je opazna tudi želja po večji odprtosti slovenskih društev.
- **Slovenska društva s težavo sodelujejo med seboj**, večkrat pa **sodelujejo z italijanskimi sredinami**, kjer praviloma postane sporazumevalni jezik italijanščina. Če so s športnega zornega kota taki projekti koristni, so po drugi strani z jezikovnega vidika in z vidika krepitve identitete popolnoma nekoristni.
- Vključevanje drugih narodnosti ni le sad želje po boljšem tekmovalnem uspehu. Včasih je to nujno, ker **primanjkuje slovensko govorečih igralcev ali trenerjev**, včasih pa je to **stroškovno ugodnejše**. So pa tudi primeri, ko slovenska društva v svoje vrste vključujejo posameznike brez znanja slovenščine, da bi s tem krepila **sožitje**. V tem primeru je nujno treba ozavestiti neslovensko govoreče športnike o izvoru društva in njegovi jezikovni specifikki.

- Okrepiti **ozaveščanje šoloobveznih otrok** in njihovih staršev o pomenu vključevanja v slovenska društva s ciljem utrjevanja slovenskega jezika. Za našo skupnost je ključnega pomena širitev govorcev.

Ukrepi in rešitve

- Na ravni ZSŠDI-ja oblikovati **primerno jezikovno politiko**, ki bi bila v pomoč članicam v njihovem prizadevanju za slovenski jezik v sodelovanju z drugimi slovenskimi organizacijami.
- Pripraviti »**jezikovni vademekum**«, ki naj ga izobesijo vsa slovenska športna društva.

Sodelujoči

- SKGZ
- SSO
- ZSŠDI
- Šole
- Dijaška domova

ŠPORT

Tretja prednostna naloga: status zamejskih športnikov v RS

Slika stanja

Nekatera zamejska društva in športniki občasno sodelujejo pri športnih prireditvah, turnirjih in tekmovanjih v RS. Nekatera društva so se odločila, da tekmujejo izključno na prvenstvih v RS (npr. oddelek ritmike ŠZ Bor). Tekmovalci in trenerji namreč nimajo slovenskega državljanstva, društva pa imajo pravni sedež izven meja RS, kar včasih povzroča birokratske zaplete. Za nekatere panožne zveze so namreč to predpogoji za sodelovanje na njihovih športnih prireditvah, tako da morajo zamejski športniki nastopati izven konkurence in nimajo pravice do nagrad in priznanj. Za slovenska društva iz Italije je tak odnos nesprejemljiv, s psihološkega vidika pa za atlete poniževalen, saj niti v primeru doseganja dobrih rezultatov nimajo pravice stopiti na zmagovalne stopničke. To ovira športno in osebno rast posameznikov ter ločuje prvo- in drugorazredne športnike. Nagrada Naš športnik, ki jo prirejajo obmejni mediji, je lahko zgled za nekatere zveze in celotno športno gibanje v Sloveniji.

Odprta vprašanja

- **Vprašanje statusa zamejskih športnikov** pogojuje državljanstvo in sedež matičnega društva, kar je v nasprotju že z osnovnimi načeli Ustave RS (5. člen). Nujno je določiti status zamejskih športnikov, ki nimajo slovenskega državljanstva, in jim zagotoviti enakopravnost.

Ukrepi in rešitve

- V sodelovanju z ZSŠDI-jem pripraviti **primeren predlog za opredelitev statusa zamejskih športnikov** ter ga predstaviti Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport RS, OKS-ju in posameznim panožnim zvezam.

Sodelujoči

- SKGZ
- SSO
- ZSŠDI
- Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport RS
- Društva za specifične primere

PROGRAM DELOVANJA SKGZ 2019–2022

ZASTOPSTVO, ZASTOPANOST IN POLITIČNA PARTICIPACIJA SLOVENCEV V ITALIJI

Prednostne naloge:

1. Krovni organizaciji in akcijski načrt za slovensko manjšino Politična aktivnost članov in članic
2. Zagotovljen politični predstavnik v Rimu
3. Skupno politično predstavništvo Slovencev v Italiji

Pripravili:

Ksenija Dobrila, predsednica Slovenske kulturno-gospodarske zveze – SKGZ

Zaira Vidau, Slovenski raziskovalni inštitut – SLORI

Igor Kocijančič, SKGZ

Livio Semolič, SKGZ

Pavel Slamič, SKGZ

Trst, 8. februar 2020

ZASTOPSTVO, ZASTOPANOST IN POLITIČNA PARTICIPACIJA

Prva prednostna naloga: krovni organizaciji in program delovanja za slovensko manjšino – angažiranost članov in članic

Vir: S. Brezigar, Z. Vidau, A. Berdon in R. Race (2017), Predstavništvo slovenske manjšine – zastopstvo in zastopnost. Razmislek o izboljšanju politične participacije Slovencev v Italiji. Strokovni referat in poročilo delovne skupine. V: A. Janežič, D. Jagodic (ur.) *Druga deželna konferenca o zaščiti slovenske jezikovne manjšine*.

Slika stanja

Slovenska kulturno-gospodarska zveza (SKGZ) in Svet slovenskih organizacij (SSO) sta izraza civilne družbe in nastopata v politični areni kot sogovornika z različnimi evropskimi ter državnimi in krajevnimi političnimi institucijami v Italiji in Sloveniji. To vlogo izvajata kot trenutno najbolj reprezentativni organizaciji slovenske manjšine, kar jima je bilo priznano leta 2011 z Uredbo predsednika Dežele FJK št. 226 z dne 26. 9. 2011 (*takratni predsednik je bil Renzo Tondo* – Decreto del Presidente della Regione 26 settembre 2011, n. 0226/Pres avente ad oggetto “*L.R. 26/2007, art. 6: Riconoscimento della SKGZ/Slovenska kulturno-gospodarska zveza – Unione culturale economica slovena e della SSO/Svet slovenskih organizacij – Confederazione delle organizzazioni slovene quali organizzazioni di riferimento della minoranza linguistica slovena*”), na podlagi točno definiranega postopka (*z upoštevanjem minimalnega števila včlanjenih ustanov in organizacij v različnih razdelkih ter teritorialne razsežnosti delovanja obeh krovnih organizacij*), ki ga predvideva deželni zakon št. 26/2007 za dodelitev naslova »referenčna organizacija slovenske jezikovne manjšine«. Ta vloga jima je hkrati dalj časa uradno priznana (*vsaj od leta 1991 dalje*) tudi s strani pristojnih institucionalnih organov Republike Slovenije.

Sistem organizacij in ustanov Slovencev v Italiji pod okriljem dveh krovnih organizacij, SKGZ in SSO, se težko spreminja, ker sta organizaciji izraz družbenopolitičnih procesov v povojnem obdobju in ideoloških razlik. To v dobršni meri drži, a ne gre zamolčati, da spremembe ne ovira samo »ideologija«, temveč se spremembam zoperstavljajo tudi uveljavljeni (*lahko povsem legitimni*) interesi ožjih skupin in posameznikov. Strah »pred novim« pa tudi odigra svojo vlogo.

SKGZ in SSO sta izraza najbolj organiziranega in ozaveščenega dela naše skupnosti (manjšinsko jedro – ožji krog). V tem kontekstu je po eni strani treba uveljaviti premišljeno, strokovno in »vizionarsko« vodenje manjšinske politike z največjo možno stopnjo demokratičnosti in soudeležbe pri sprejemanju odločitev, ki vplivajo na življenje in status manjšinske skupnosti, po drugi pa je treba čim bolj širiti obseg manjšinskega jedra in vzpostaviti pravi odnos s tako imenovanimi sivimi conami naše skupnosti in sprožiti ustrezne procese deasimilacije.

To pa seveda ni lahko, ko v družbi nasploh in tudi znotraj slovenske narodne skupnosti v Italiji prevladuje hladen in nezaupljiv odnos, ki ga imajo ljudje do politike in ljudi na vodstvenih položajih.

V aktih Druge deželne konference o zaščiti slovenske jezikovne manjšine se na primer poudarja, da sta krovni organizaciji zelo oddaljeni od ljudi, ker vzpostavljata premalo stikov s posameznimi članicami. Ljudje v društvih slabo poznajo njuno delovanje in jima posledično ne zaupajo, saj ne vidijo otipljivih rezultatov. Krovni organizaciji sta slabše umeščeni v širše družbeno tkivo in med mladino.

Tu se opaža čedalje manjša angažiranost »pri stvari« s strani pripadnikov slovenske manjšine. Kako so ti v stiku z organiziranim delom skupnosti? Ali današnji sistem organiziranosti še vedno ustreza potrebam sedanjega časa? Kako posredovati informacije?

Iz zadnje SLORI-jeve raziskave izhaja, da so tiskani dnevniki in revije še vedno razširjen vir spremljanja političnega dogajanja pri nas, sledita televizija in spletni tisk. Družbena omrežja uporabljajo zlasti mlajši anketiranci.

SKGZ je poleg članstva ustanov in organizacij uvedla tudi sistem individualnega članstva. Po mnenju nekaterih pa bi morali upoštevati kot individualne člane SKGZ vse posameznike, ki so včlanjeni v katerokoli »kolektivno« članico, in to *povedno povezavo* bi veljalo upoštevati že pri samem izoblikovanju vodstvenih struktur (*notranje volitve – predlog Slov.I.K. 2011*).

Že leta pa je v teku proces »zbliževanja« med SKGZ in SSO, ki se odraža tudi v sistemu dvojnega članstva nekaterih (*zelo pomembnih*) ustanov in organizacij, tako da člani teh članic »pripadajo« istočasno obema krovni organizacijama in izvolijo svoje kongresne delegate tako pri eni kot pri drugi krovni organizaciji in so »prisotni« v njunih vodstvenih strukturah.

SKGZ in SSO sta »usodno« skupaj paritetno/enakomerno prisotna v vseh institucionalnih državnih in deželnih telesih, ki se ukvarjajo z manjšinsko problematiko (prav tako tudi v Sloveniji): od tega pa je nastala potreba po koordiniranem delovanju obeh krovnih organizacij, kar je privedlo do oblikovanja nekaj skupnih formalnih in neformalnih teles. Večina zavzetih stališč je kar skupnih in »akcije« so koordinirane.

Potreba in želja po skupni enotni organizaciji civilne družbe, ki bi bila končni cilj obstoječih procesov medsebojne integracije in sodelovanja, sta na dlani.

V prihodnjem obdobju velja zato med prioritete naloge vključiti tudi spodbudo/pospešitev omenjenega procesa in izoblikovanje ustreznih predlogov v tem smislu (*konfederacija, spojitev, ustanovitev nove organizacije na temelju individualnega članstva z notranjimi volitvami po načelu en človek en glas itd.*).

Med »hibe« današnjega sistema manjšinske organiziranosti lahko štejemo tudi fenomen tako imenovane »konfederalizacije« slovenske manjšine. Vsi institucionalni organi (paritetni odbor, deželna posvetovalna komisija, skupščina izvoljenih predstavnikov) temeljijo na načelu enakega zastopstva za tri (*bivše*) pokrajinske razsežnosti manjšinske skupnosti. Tako načelo se odraža tudi v organiziranosti obeh krovnih organizacij. Od upravičene in utemeljene predpostavke, da vsaka *pokrajinska* stvarnost mora biti vsekakor zastopana v raznih telesih in delovati avtonomno, smo marsikje in marsikdaj izgubili »deželno dimenzijo« naše skupnosti. Treba je ponovno vzpostaviti deželno dimenzijo naše problematike in uveljaviti načelo manjšinske solidarnosti. Upravičena avtonomija posameznih delov manjšin ne pomeni za druge dele odveze skrbi in odgovornosti za reševanje skupnih problemov celotne manjšinske skupnosti.

Ukrepi in rešitve

- Uveljaviti ustrezno vizijo in strategijo delovanja slovenske skupnosti v Italiji z jasno opredelitvijo ciljev, ki jih mora skupnost doseči. Trenutno se odločitve pogosto sprejemajo »sproti«, brez programske podlage: temu se je treba izogibati. Upoštevati je treba mnenje in ideje članic in članov ter zadostiti njihovim pričakovanjem za večjo »demokracijo« in sprejemanje odločitev od spodaj navzgor.
- SKGZ in SSO naj oblikujeta skupni program delovanja, ki bo hkrati podlaga pri razporejanju financiranja za izredno delovanje in projekte slovenskih organizacij. Program delovanja naj bo izraz soočanja z izvršnimi odbori in upravnimi sveti slovenskih organizacij ter strokovnjaki na posameznih področjih pri obravnavi ključnih vprašanj skupnosti, tako da se bodo odločitve sprejemale od spodaj navzgor. Prizadevali si bomo za **več skupnih seminarjev za poglobitev akcijskega načrta**.

- Sprožiti še bolj razvidno in živahno dinamiko sodelovanja med SKGZ in SSO. V ta namen oblikujeta krovni organizaciji skupna telesa za koordinirano delovanje na različnih področjih manjšinskega življenja ter skupno telo za soočanje, izvajanje in spremljanje skupnega akcijskega programa. Že danes kot izraz intenzivnejšega sodelovanja med SKGZ in SSO beležimo skupno sestajanje njunih izvoljenih organov, ustanovitev in delovanje začasnega ciljnega združenja **ATS Projekt** ter **skupna telesa** za organizacijo spominskih svečanosti za **Narodni dom** in **Bazovico**.
- Preveriti konkretne možnosti izoblikovanja novega skupnega subjekta civilne družbe, ki bi prevzel dosedanje vlogo SKGZ in SSO na podlagi čim večje udeležbe in participacije pripadnikov slovenske manjšine. V ta namen bo ustanovljen permanentni forum za izoblikovanje novega predstavniškega subjekta v civilni družbi.
- Uveljaviti deželno dimenzijo slovenske manjšine s primerno komunikacijo in spektrom aktivnosti, ki ljudi spodbujajo *k večji* participaciji. Pri tem bomo posodobili sistem komunikacije prek medijev, družbenih omrežij in srečanj na terenu, s čimer bi predstavili cilje in namene ter seznanili ljudi s konkretnimi rezultati delovanja. **Manjšinska blagovna znamka** in načrtovani **portal** slovenske manjšine v Italiji gresta v pravo smer. Podati je treba jasno sporočilo, da se organizacija zavzema za interese skupnosti, poleg tega pa tudi za potrebe posameznikov, članov, družin, mladih, in pri tem poudarjati dosežke organizacije tudi z vidika splošnih družbenih trendov (zaposlovanje, izobraževanje, beg mladih možganov, demografija oziroma družinska politika, priseljevanje, mobilnost itd.).
- Gojiti stike z različnimi ciljnim skupinami (učitelji/profesorji, dijaki/študenti, podjetniki, kmeti, kulturniki, delavci itd.) in za vsako skupino oblikovati ciljno obliko komuniciranja. Pri tem je treba ustvariti primerno **povezavo** primarnih ustanov s **slovensko šolsko populacijo** ter spodbujati in uveljaviti model **laboratorijev prihodnosti**. **Ponudbe za šole s strani primarnih organizacij bodo predstavljene v obliki letne konference, ki naj bi se redno odvijala spomladi. Pomembna je stalna in redna interakcija s šolskim svetom.**
- Spodbujati kakovostno ponudbo kulturnih, športnih in drugih aktivnosti ter storitev, ki lahko pritegne tudi neaktivne člane.
- Razmisliti o kadrovski zasnovi krovnih organizacij z namenom ustvarjanja podmladka na eni strani in skupine ljudi, ki timsko sodeluje pri njunem delovanju, na drugi strani.
- **Vpeljati določene organizacijske spremembe in izboljšave v sami organizacijski strukturi SKGZ, in sicer:**
 - doreči vlogo članov posameznikov;
 - določiti pristojnost organov SKGZ, zato da bo vsem članom posameznih organov jasno, o čem odločajo. V prvi vrsti pojasniti, znotraj katerih sredin se bo odločalo o naših predstavnikih v paritetnem odboru, posvetovalni komisiji itd. Zato bo treba sprejeti ustrezne statutarne spremembe za opredelitev in razporeditev pristojnosti in nalog med statutarnimi organi in telesi SKGZ;
 - članice SKGZ naj imajo logotip SKGZ vsepovsod, kjer se da (plakati, intestiran papir itd.);
 - dopolniti operativne odbore SKGZ s strokovnjaki in predstavniki primarnih organizacij.

Sodelujoči

- Vodstva SKGZ in SSO
- Organi Skgz
- SLORI
- SDGZ
- Ravnatelj šol

ZASTOPSTVO, ZASTOPANOST IN POLITIČNA PARTICIPACIJA

Druga prednostna naloga: zagotovljen politični predstavnik v Rimu in na deželni ravni

- **Prisotnost v institucionalnih telesih italijanske države in Dežele FJK – Republike Slovenije**
- **Politična aktivnost pripadnikov slovenske manjšine**

Vir: S. Brezigar, Z. Vidau, A. Berdon in R. Race (2017), Predstavništvo slovenske manjšine – zastopstvo in zastopanost. Razmislek o izboljšanju politične participacije Slovencev v Italiji. Strokovni referat in poročilo delovne skupine. V: A. Janežič, D. Jagodic (ur.) *Druga deželna konferenca o zaščiti slovenske jezikovne manjšine*.

Slika stanja

Na zakonski ravni ne zaščitni zakon št. 38/2001 (Določila za zaščito slovenske jezikovne manjšine v deželi Furlaniji - Julijski krajini) ne deželni zaščitni zakon št. 26/2007 (Deželna določila za varstvo slovenske jezikovne manjšine) ne vsebujeta posebnih predpisov o izvolitvi slovenskih političnih predstavnikov v različna politična telesa in organe. Le zaščitni zakon št. 38/2001 v svojem 26. členu predvideva splošno določilo, da volilna zakonodaja o izvolitvi senatorjev in poslancev v rimski parlament vsebuje določila, ki olajšajo izvolitev kandidatov, ki pripadajo slovenski manjšini. Doslej je bila izvolitev slovenskega predstavnika v italijanski parlament odvisna od prizadevanja in politične volje tiste stranke, za katero se je opredelila večina slovenskih volivcev (KPI, PDS, DS, PD). S spremembo volilne zakonodaje se bo število poslancev in senatorjev v Republiki Italiji zelo verjetno zmanjšalo. Ob tem velja poudariti, da so se volilne navade Slovencev v Italiji spremenile: volimo manj in volimo različne stranke, ne samo levosredinskih, in da odnos do slovensko govorečih izvoljenih predstavnikov in političnih angažirancev v strankah, ki tradicionalno niso bile naklonjene manjšinskim vprašanjem, ni jasen.

Volilna obnašanja pripadnikov manjšine (vir: *SLORI*)

Zanje je pomembna zlasti izvolitev župana in predsednika Dežele FJK ter svetnikov obeh upravnih teles. Kdor se udeleži volitev, to naredi predvsem iz čuta odgovornosti. Nevolvci ne hodijo na volišče s protesta ali ker menijo, da se tako ali tako ne bo nič spremenilo. Večina anketiranih (*raziskava SLORI-ja*) je menila, da se Slovenci v Italiji udeležujejo volitev v enaki meri kot preostali volivci in da je stopnja zaupanja politikom, ki se imajo za pripadnike slovenske narodne skupnosti v Italiji, enaka kot stopnja zaupanja drugim politikom.

Da je prisotnost slovenskih izvoljenih predstavnikov v različnih upravnopolitičnih telesih zelo pomembna, je prepričana glavnina anketiranih. Bolj raznoliki so odgovori o učinkovitosti izvoljenih glede uveljavljanja manjšinskih pravic: o učinkovitosti izvoljenih v rajonski in občinski svet dvomi dobra četrtina vprašanih, o učinkovitosti deželnih svetnikov približno tretjina, o učinkovitosti izvoljenih v parlament pa kar 58 % anketiranih.

Tri četrtine anketiranih soglaša s predlogom, naj postane Skupščina slovenskih izvoljenih predstavnikov koordinacijski organ za oblikovanje skupnih stališč v zvezi z uveljavljanjem pravic slovenske narodne skupnosti v Italiji, medtem ko je zamisel o ustanovitvi neke nove stranke za večino vprašanih samo delno uresničljiva.

Glavnina anketiranih se strinja:

- da bi morali Slovenci v Italiji podpirati samostojno narodno stranko ali listo;
- da vpliv narodnostnega vidika na volilne izbire upada;

- da sodelovanje slovenskih politikov v različnih političnih strankah pomaga pri razvijanju pozitivnejšega odnosa do manjšinskih vprašanj v širši javnosti.

Različne oblike predstavništev manjšinskih skupnosti

V aktih Druge deželne konference o zaščiti slovenske jezikovne manjšine (Brezigar in drugi 2017) so navedene različne oblike predstavništev manjšinskih skupnosti na podlagi modelov, ki so jih oblikovale nekatere druge manjšine v Evropi:

- priprava volilnih enot in okrajev, ki so lahko manjšini v korist, če je na določenem območju gosto poseljena – npr. »Bratinovo okrožje«;
- nižji volilni prag sicer ne zagotavlja uspešnosti manjšine na volitvah, a omogoča na primer izvolitev predstavnikov Ladincev v pokrajinski parlament in predstavnika SSK v deželni parlament;
- sekretariat nemške manjšine na Danskem v Københavnu, kjer predstavnik civilne družbe zastopa manjšino v parlamentu, vodjo sekretariata imenuje telo, ki skozi demokratične volitve predstavlja pripadnike nemške manjšine na Danskem;
- italijanska narodna skupnost v Sloveniji ima zagotovljenega predstavnika v parlamentu na podlagi dvojne volilne pravice; ta rešitev je sicer težko izvedljiva v okviru italijanskega pravnega sistema, vendar ima ta model pomembno politično težo.

Odprta vprašanja

- **Sprememba volilne zakonodaje** v Republiki Italiji: število poslancev in senatorjev se bo zelo verjetno zmanjšalo.
- **Volilne navade Slovencev v Italiji so se spremenile**: volimo manj in volimo različne stranke, ne samo levosredinskih.

Ukrepi in rešitve

- Usklajevanje pod okriljem skupnega političnega predstavništva Slovencev v Italiji o različnih možnih predstavniških modelih z namenom izbire najprimernejšega predstavniškega modela in opredelitev pravne podlage in predlog, ki omogoča zagotovljeno/*olajšano* predstavništvo v rimskem parlamentu in tudi v deželni skupščini FJK.
- Razmisliti o primerni komunikaciji in aktivnostih, ki ljudi spodbujajo *k volilni udeležbi in politični participaciji*.
- Uveljaviti vlogo, pomen in pristojnosti italijanskih in slovenskih institucionalnih telesih, ki se ukvarjajo z manjšinsko problematiko: Institucionalni **paritetni odbor** (3. člen zakona št. 38/2001), **Deželna posvetovalna komisija** (8. člen deželnega zakona št. 26/2007), Institucionalno vladno omizje za slovensko manjšino (uredba notranjega ministra z dne 4. julija 2012) in posvetovalni organi pri Vladi in Državnem zboru Republike Slovenije.
- Še posebej je treba uveljaviti vlogo vladnega **omizja za slovensko manjšino** kot neposredno obliko stika z italijansko vlado za vsa manjšinska vprašanja. Osmisliti vlogo predvsem v okviru stalnega dialoga z vlado in posameznimi ministrstvi z rednim preverjanjem opravljenega dela in odzivov na postavljena vprašanja in probleme. Pri tem naj vlada imenuje iz vrst svojega višjega administrativnega kadra funkcionarja, ki naj ima vlogo povezovalca in koordinatorja pri vseh zadevah slovenske manjšine ter deluje kot vezna nit med manjšino in vsemi ministrstvi.
- Ovrednotiti je treba vlogo in pomen **Zbora izvoljenih predstavnikov**, ki ga predvideva tako državni kot deželni zakon za slovensko manjšino. To je pomemben dejavnik za našo skupnost (*zbor namreč povezuje izvoljene predstavnike iz različnih krajevnih uprav in političnih okolij*), ki ga je treba reorganizirati, saj je bilo doslej delovanje omejeno izključno na izvolitev lastnega predstavnika za paritetni odbor. Zbor naj odobri svoj pravilnik in ustanovi svoj koordinacijski organ (tudi

neformalno). Če bi bilo to mogoče, bi lahko o tem razpravljali na deželni konferenci. Preveriti je treba možnost, da bi zbor izvolil enega svojega predstavnika, ki bi sedel v manjšinskem predstavništvu.

- Uveljaviti določbe iz **14. člena Deželnega zakona št. 26/2007** (*l'art. 14 della legge regionale 16 novembre 2007, n. 26, al comma 1 prevede che sia stabilita un'adeguata rappresentanza della minoranza linguistica slovena nella composizione degli organi collegiali regionali consultivi competenti nelle materie relative all'assetto amministrativo, all'utilizzo del territorio, nonché agli strumenti urbanistici e di programmazione economica e sociale e loro provvedimenti attuativi*) in skupno določiti, pri katerih organih je treba predvidevati prisotnost predstavnikov manjšine.
- Zagotoviti zastopstvo stanovskih organizacij slovenske manjšine v Trgovinski zbornici (Consiglio camerale).
- Preveriti ustreznost in izvedljivost **21. člena deželnega zakona št. 26/2014** (*Assemblee di comunità linguistica – ustanovljene po dogovoru med župani v UPR 12. 9. 2007 vključenih občin*).
- Uveljaviti vlogo slovenske manjšine v Italiji in italijanske v Sloveniji v sklopu **Bilaterale Slovenija–FJK**.
- Oživiti delo in pomen **SLOMAK**-a – Slovenske manjšinske koordinacije med slovenskimi manjšinami v sosednjih državah zlasti med mlajšimi generacijami.
- Slediti pozorno napovedi ustanovitve (medmanjšinskega) deželnega omizja za vse jezikovne skupnosti Dežele FJK (*Tavolo delle minoranze – volilni program predsednika Fedrige*) in pri tem okrepiti stike in sodelovanje z ustanovami in organizacijami furlanske skupnosti in nemške manjšine v FJK.

Sodelujoči

- Izvoljeni politični predstavniki in njihova strankarska vodstva
- SKGZ
- SSO
- Institucionalno omizje za slovensko manjšino pri italijanskem notranjem ministrstvu
- Institucionalni paritetni odbor za probleme slovenske manjšine
- pristojna telesa v Republiki Sloveniji (minister za Slovence v zamejstvu in po svetu, Svet Vlade RS za Slovence v zamejstvu, Komisija za odnose s Slovenci v zamejstvu in po svetu Državnega zbora RS, Generalni konzulat RS v Trstu in Veleposlaništvo RS v Rimu)
- Stroka

ZASTOPSTVO, ZASTOPANOST IN POLITIČNA PARTICIPACIJA

Tretja prednostna naloga: skupno politično predstavništvo Slovencev v Italiji

Vir: S. Brezigar, Z. Vidau, A. Berdon in R. Race (2017), Predstavništvo slovenske manjšine – zastopstvo in zastopnost. Razmislek o izboljšanju politične participacije Slovencev v Italiji. Strokovni referat in poročilo delovne skupine. V: A. Janežič, D. Jagodic (ur.) *Druga deželna konferenca o zaščiti slovenske jezikovne manjšine*.

Slika stanja

Formul skupnega predstavništva Slovencev v Italiji je več in se spreminjajo glede na okoliščine:

- krovni organizaciji SKGZ in SSO včasih sami predstavljata slovensko skupnost v Italiji;
- ob drugih priložnostih pa ima to vlogo skupno predstavništvo, ki ga sestavljajo ali krovne organizacije, izvoljeni državni in deželni politični predstavniki in predstavnik paritetnega odbora ali pa krovne organizacije, slovenski svetnik z najvišjim položajem v deželnem svetu in slovenska senatorka v Rimu.

Velja pripomniti, da je politično predstavništvo Slovencev v Italiji preveč razpršeno in njegovi člani ne delujejo usklajeno. Skupno predstavništvo pa nima pravil delovanja in imenovanja oziroma izvolitve svojih članov, ampak to ureja sproti.

Ukrepi in rešitve

- Urediti sistem predstavništva v obliki dogovora med stranmi ali pravilnika: določiti članstvo, delovanje in naloge.
- Preveriti morebitno potrebo po novih oblikah izvoljenega predstavništva civilne družbe, kot so manjšinski parlament oziroma skupščina Slovencev v Italiji ali enotna krovna organizacija v obliki konfederacije (glej vsebine aktov Druge deželne konference o zaščiti slovenske jezikovne manjšine: Brezigar in drugi 2017) – v primeru reorganizacije sedanjih struktur bi skupna enotna organizacija slovenske manjšine legitimno in polnopravno prevzela vlogo skupnega predstavništva Slovencev v Italiji »ob podpornem spremstvu najvišje izvoljenih predstavnikov (na državni in deželni ravni)«.
- Do takrat začasno še vedno ustreza sedanja oblika (SKGZ – SSO – **PREDSEDNIK PARITETNEGA ODBORA – PARLAMENTAREC – DEŽELNA SVETNIKA**). Vsekakor velja preveriti možnost, da bi **Zbor** izvoljenih predstavnikov določil svojega predstavnika v manjšinskem predstavništvu.

Sodelujoči

- Izvoljeni politični predstavniki in njihova strankarska vodstva
- SKGZ
- SSO
- Institucionalni paritetni odbor za probleme slovenske manjšine
- Stroka